

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย

แนวทางการพัฒนาตลาดปลอดภัยเพื่อการพึ่งตนเอง

โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาบอน

ตำบลทุ่งงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง

โดย

นางผุสดี กันใจ และคณะ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

พฤษภาคม ๒๕๕๕

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

“โครงการ แนวทางการพัฒนาตลาดปลอดภัยเพื่อการพึ่งตนเองโดยการมีส่วนร่วม
ของชุมชนบ้านนาบอน ตำบลทุ่งงาม อำเภอสระมิงงาม จังหวัดลำปาง ”

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ตั้งแต่วันที่ ๑ กันยายน ๒๕๕๓ ถึง ๓๑ สิงหาคม ๒๕๕๔
(ขยายระยะเวลา ๒ เดือน)

คณะผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล			บทบาท
๑.	นางสุสดี	กัณใจ	หัวหน้าโครงการ
๒.	นางสายเครือวัลย์	ภูเขียว	ทีมวิจัย
๓.	นางสุนิษา	สุรินทร์	ทีมวิจัย
๔.	นางวันเพ็ญ	วิสุวรรณ	ทีมวิจัย
๕.	นางคำมูล	ชติยะ	ทีมวิจัย
๖.	นายเทพกร	ภูเขียว	ทีมวิจัย
๗.	นางสาววรรณ	คำมี	ทีมวิจัย
๘.	นางอศุภาภรณ์	เทพหินลับ	ทีมวิจัย
๙.	นายกฤษดา	บุญสูง	ทีมวิจัย
๑๐.	นางมณี	ปิ่นตาแก้ว	ทีมวิจัย
๑๑.	นางสาวปิยรัตน์	วงศ์จุมมะลิ	ที่ปรึกษาทีมวิจัย

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชน ได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเข้มแข็งในการแก้ปัญหาของตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่นๆ ในท้องถิ่น โดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พุดคุยถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิกอบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่นๆ หรือพื้นที่อื่นๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวคนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระเบียบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ตามแนวคิดและหลักการดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงาน เป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่กวิจัยเป็นอย่างมาก ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงได้ปรับปรุงรูปแบบการเขียนรายงานวิจัย ให้มีความยืดหยุ่นและมีความง่าย

ต่อการนำเสนองานออกมาในรูปแบบที่นักวิจัยถนัดโดยไม่ยึดติดในเรื่อง ของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไปซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัยโดย กลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัยสู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตามรายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

คำนำ

โครงการวิจัยแนวทางการพัฒนาตลาดปลอดภัยเพื่อการพึ่งตนเองโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาบอน ตำบลทุ่งงาม อำเภอสระมิงงาม จังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ประเด็นปัญหาจากพื้นที่เป็นตัวตั้ง ได้รับการสนับสนุนงบประมาณดำเนินงานจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในการศึกษาและสร้างองค์ความรู้จากการดำเนินงานด้วยกระบวนการกลุ่มที่นำไปสู่แนวทางการพัฒนาตลาดผักปลอดภัยที่มีความสอดคล้องกันระหว่างกลุ่มผู้ผลิต ผู้บริโภค และการบริหารจัดการกลาง ตลอดระยะเวลาการศึกษาวิจัย ขอขอบคุณศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง ในการให้โอกาสที่มิวิจัยเข้าร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และนำเสนอผลการดำเนินงานของโครงการอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ รวมถึงการมีส่วนร่วมของหน่วยงานและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง ทำให้ทีมวิจัยสามารถดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

คณะผู้วิจัย

พฤษภาคม ๒๕๕๕

สารบัญ

	หน้า
คำนำบอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน	ก
คำนำ	ค
สารบัญ	ง
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
บทคัดย่อ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามในการวิจัย	๔
๑.๓ วัตถุประสงค์	๔
๑.๔ กลุ่มเป้าหมาย	๕
๑.๕ แผนการดำเนินงาน	๕
๑.๖ ผลที่คาดว่าจะได้รับ	๖
บทที่ ๒ แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	๙
๒.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๓๔
บทที่ ๓ วิธีการดำเนินงาน	๓๕
๓.๑ ประชากรและแหล่งข้อมูล	๓๕
๓.๒ เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล	๓๕
๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๓๕
๓.๔ แผนการดำเนินงาน ระยะที่ ๑	๓๖
๓.๕ แผนการดำเนินงาน ระยะที่ ๒	๓๘
บทที่ ๔ ผลการดำเนินงาน	๓๙
๔.๑ ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน	๓๙
๔.๒ การดำเนินงานก่อนได้รับอนุมัติโครงการ	๔๐
๔.๓ ผลการดำเนินงานตามแผนกิจกรรม ระยะที่ ๑	๔๓
๔.๔ ผลการดำเนินงานตามแผนกิจกรรม ระยะที่ ๒	๓๖
บทที่ ๕ สรุปอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๔๕
๕.๑ สรุปผลการดำเนินงาน	๔๕
๕.๒ บทเรียนที่ได้รับจากงานวิจัย	๔๖

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
๕.๓ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น	๙๖
๕.๔ การเชื่อมโยงกับผลที่เกิดขึ้นของโครงการกับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	๙๗
๕.๕ ปัญหาและอุปสรรค ข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนากระบวนการวิจัย	๙๘
๕.๖ ข้อเสนอแนะจากผู้ประสานงานวิจัย	๙๙
บรรณานุกรม	๑๐๓
ภาคผนวก	๑๐๕
ภาคผนวก ก. ภาพกิจกรรม	๑๐๕
ภาคผนวก ข. บทความและการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (RE)	๑๐๗
ภาคผนวก ค. ประวัตินักวิจัย	๑๑๐

กิตติกรรมประกาศ

โครงการแนวทางการพัฒนาตลาดปลอดภัยเพื่อการพึ่งพาตนเองโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาบอน ตำบลทุ่งงาม อำเภอสระมิงงาม จังหวัดลำปาง ดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการสำเร็จลุล่วงได้ดี ด้วยการสนับสนุนงบประมาณดำเนินการจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายท้องถิ่น

ขอขอบคุณ คุณภัทรา มาน้อย พี่เลี้ยงจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง อาจารย์ปิยรัตน์ วงศ์จุมมะลิ สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ที่ปรึกษาโครงการ เจ้าหน้าที่กองสาธารณสุขเทศบาลตำบลเสริมงาม เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลเสริมงาม และประชาชนบ้านนาบอน ในการมีส่วนร่วมทุกกระบวนการจนเกิดองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการตลาดผักปลอดภัยบ้านนาบอนสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภคอาหารที่ปลอดภัยของชุมชน

คณะผู้วิจัย

พฤษภาคม ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

การดำเนินงานตามโครงการแนวทางการพัฒนาตลาดปลอดภัยเพื่อการพึ่งตนเองโดย การมีส่วนร่วมของของชุมชนบ้านนาบอน ตำบลทุ่งงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง ก่อให้เกิดกลไกของกระบวนการดำเนินงานในระบบกลุ่ม กล่าวคือการได้แบ่งนักวิจัยออกเป็น ๓ กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มผู้ผลิต ผู้บริโภค และกลุ่มบริหารจัดการกลาง ได้แลกเปลี่ยนรู้ เพื่อให้เกิดแนวทางการดำเนินงานที่นำไปสู่รูปแบบของช่องทางการจัดจำหน่ายผลผลิตผัก ปลอดภัยบ้านนาบอน โดยกลุ่มผู้ผลิตผักปลอดภัยมุ่งเน้นการผลิตผักปลอดภัยที่ใช้ปุ๋ย ชีวภาพที่ผลิตได้เองและนำผลผลิตมาจำหน่ายให้กับผู้บริโภคที่อยู่ในชุมชนได้อย่างต่อเนื่องและ เพียงพอต่อความต้องการ การดำเนินงานของตลาดปลอดภัยบ้านนาบอนที่จัดระบบขึ้นจาก การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของนักวิจัยทั้ง ๓ กลุ่มทำให้บ้านนาบอนมีจุดจำหน่ายผักและ ผลผลิตปลอดภัยของชุมชนที่สมาชิกกลุ่มผู้ผลิตนำมาขายให้กับผู้บริโภคในราคาที่เป็นธรรม โดยจุดจำหน่ายดังกล่าวเกิดจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มและทีมวิจัยหลักในการคิด ตัดสินใจ เป็นเจ้าของและรับประโยชน์ร่วมกัน จากการศึกษาพบว่าการดำเนินงานโดย กระบวนการกลุ่มส่งผลให้เกิดโครงสร้างของคณะกรรมการ ที่มีภาระเบี่ยงนำไปสู่การบริหาร และจัดระบบของกลุ่มทั้งผู้ผลิต ผู้บริโภค และกลุ่มบริหารจัดการกลาง ผลจากการดำเนินงาน ของกลุ่มผู้ผลิต ทำให้สมาชิกกลุ่มผู้ผลิตมีความตระหนักและคำนึงถึงการลดใช้ปุ๋ยเคมีเนื่องจาก เห็นคุณค่าและประโยชน์ของปุ๋ยชีวภาพที่สามารถผลิตไว้ใช้เอง รวมถึงความตระหนักในการ แสวงหาความรู้เกี่ยวกับการปลูกผักปลอดภัยและการตลาดของผักปลอดภัย จากแหล่ง เรียนรู้ที่ประสบผลสำเร็จมาแล้วให้สามารถผลิตผักปลอดภัยได้อย่างเพียงพอกับความ ต้องการของตลาดหรือผู้บริโภคภายในชุมชน ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าแนวทางการพัฒนาตลาด ปลอดภัยบ้านนาบอนเกิดขึ้นจากประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้ก่อให้เกิดกลไกการ ดำเนินงานของชุมชนผ่านบทบาทหน้าที่ของกลุ่มต่าง ๆ ที่เกิดจากการเชื่อมโยงข้อมูลจนเกิด รูปแบบที่เหมาะสมในการผลิตและบริโภคผักปลอดภัยของชุมชน รูปธรรมที่เกิดขึ้นส่งผลให้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายในท้องถิ่นได้เล็งเห็นคุณค่าและความสำคัญและขยายผลให้เกิดการ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและส่งเสริมการบริโภคอาหารที่ปลอดภัยของชุมชนต่อไป

บทที่ ๑

บทนำ

หลักการและเหตุผล

บ้านนาบอน ตั้งอยู่หมู่ที่ ๒ ตำบลทุ่งงาม อำเภอสระมิงงาม จังหวัดลำปาง มีจำนวน ๑๘๔ หลังคาเรือน ประชากรรวมจำนวน ๖๐๙ คน แยกเป็นเพศชาย ๓๐๖ คน และเพศหญิง ๓๐๓ คน ประชาชนประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนประมาณ ๕๐,๐๐๐ บาทต่อปี คนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันดี เครือญาติ และมีการจัดกิจกรรมระดมทุนเพื่อนำมาจัดสวัสดิการของชุมชน ปัญหาสำคัญที่พบในชุมชนทางด้านเศรษฐกิจคือ ผลผลิตทางการเกษตรมีราคาตกต่ำ ขาดการส่งเสริมด้านการเกษตรและที่ทำกินมีไม่เพียงพอ ปัญหาทางด้านสังคม คือ เยาวชนติดยาเสพติด และปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมคือ ขยะภายในชุมชนเพิ่มปริมาณมากขึ้น และผลกระทบจากการจัดการขยะของเทศบาลตำบลเสริมงามที่อยู่บริเวณใกล้เคียงส่งผลให้เกิดกลิ่น คับ และน้ำเน่าเสีย ปัญหาดังกล่าวได้รับการแก้ไขด้วยการศึกษาวิจัยเรื่อง **“การสร้างยุทธศาสตร์การจัดการขยะโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนบ้านนาบอน หมู่ที่ ๒ ตำบลทุ่งงาม อำเภอสระมิงงาม จังหวัดลำปาง (ทุน CBMAG)”** ผลการศึกษาคือ ชุมชนมีปริมาณขยะลดลง และเทศบาลตำบลเสริมงามย้ายสถานที่กำจัดขยะไปยังชุมชนอื่น จะเห็นได้จากการคัดแยกขยะภายในครัวเรือนทำให้ขยะภายในชุมชนมีปริมาณลดลง ครัวเรือนสามารถใช้ประโยชน์จากขยะเปียกประเภทเศษอาหาร พืช ผัก และผลไม้ มาทำปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพ ไว้ใช้เพื่อการเกษตรของครัวเรือน และนำขยะที่สามารถรีไซเคิลได้มาขาย นำเงินรายได้มาฝากเป็นเงินออมทรัพย์สะสมภายใต้การบริหารจัดการของกลุ่มออมทรัพย์ขยะรีไซเคิล

ต่อมาเมื่อกลุ่มออมทรัพย์ขยะรีไซเคิล ได้นำข้อมูลครัวเรือนจากการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ปี พ.ศ.๒๕๔๗ ของหมู่บ้านมาวิเคราะห์ และพบว่าครัวเรือนในพื้นที่มีค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหาร ประเภทผักผลไม้ และค่าปุ๋ยเคมีเป็นจำนวนมาก (๒๐,๙๔๕ บาท/เดือน และ ๓๐๐,๐๐๐ บาท/ปี ตามลำดับ) นางคำมูล ชติยะ ประธานกลุ่มออมทรัพย์ขยะรีไซเคิล จึงได้ชักชวนให้ทีมนักวิจัยและสมาชิกกลุ่มฯ ซึ่งในขณะนั้นมีจำนวน ๑๐ คน ทดลองลดค่าใช้จ่ายของครัวเรือนด้วยการปลูกผักปลอดสารไว้บริโภคในครัวเรือนของตนเอง เมื่อเหลือจึงนำออกจำหน่าย ผลจากการดำเนินการร่วมกันดังกล่าวทำให้สมาชิกกลุ่มสามารถลดค่าใช้จ่ายของครัวเรือนในหมวดการซื้อผัก และปุ๋ยเคมีได้เป็นจำนวน ๑๒,๔๘๐ บาท ผลจากการดำเนินการดังกล่าวทำ

ให้มีเกษตรกรในพื้นที่ให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวเพิ่มขึ้น ส่งผลให้ในปัจจุบันกลุ่ม
ออมทรัพย์ระยะรีไซเคิล มีจำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมทำการปลูกผักปลอดสารเพิ่มขึ้นเป็น ๓๐ ราย

ด้วยผลการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์ระยะรีไซเคิล มีแนวคิดที่จะขยายผลการ
ดำเนินการไปสู่การพัฒนาตลาดผักปลอดสารในพื้นที่ เพื่อให้ได้คำตอบที่ชัดเจนว่าการพัฒนา
ตลาดปลอดสารของชุมชนนั้นมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ระยะ
รีไซเคิลบ้านนาบอน จึงได้ร่วมกันทำโครงการวิจัย“การศึกษาความเป็นไปได้ในการพัฒนา
ตลาดปลอดสารเพื่อการพึ่งตนเองบ้านนาบอน ตำบลทุ่งงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัด
ลำปาง” โดยเป็นโครงการวิจัยเบื้องต้น เพื่อวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการพัฒนาตลาดปลอด
สารในชุมชน ภายใต้การดำเนินโครงการวิจัยดังกล่าวทีมวิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลพฤติกรรม
การบริโภคและความต้องการในการบริโภคพืชผักปลอดสารของผู้บริโภคภายในชุมชน ข้อมูล
เกี่ยวกับศักยภาพของผู้ผลิตพืชผักปลอดสารภายในชุมชน และข้อมูลเกี่ยวกับช่องทางทาง
การตลาดของพืชผักและอาหารปลอดสารทั้งภายในและภายนอกชุมชน

ผลการศึกษาพบว่ามีความเป็นไปได้ที่จะพัฒนาตลาดปลอดสารเพื่อการพึ่งตนเองให้
เกิดขึ้นในพื้นที่ เนื่องจากปัจจัยเอื้อหลายประการได้แก่

๑. โคนในชุมชนร้อยละ ๙๒.๕ ตระหนักถึงอันตรายจากการใช้สารเคมีเพื่อการเพาะปลูก
๒. กลุ่มผู้บริโภคในชุมชนร้อยละ ๙๕ มีความตระหนักและให้ความสำคัญกับการบริโภค
ผักปลอดสารเพิ่มขึ้น
๓. กลุ่มผู้บริโภคร้อยละ ๗๗.๗ มีความต้องการซื้อผักปลอดสารเป็นประจำทุกวัน
๔. ในชุมชนมีการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนบริโภคอาหารที่ปลอดภัย
๕. กลุ่มผู้ผลิตผักปลอดสารในชุมชนมีจำนวนเพิ่มขึ้น จาก ๑๐ ครัวเรือน เป็น ๓๐
ครัวเรือน โดยผู้ผลิตผักปลอดสารมีแนวโน้มจะขยายพื้นที่เพาะปลูกพืชปลอดสารเพิ่มขึ้น
นอกจากนี้ยังมีแนวโน้มที่จะมีจำนวนผู้ผลิตผักปลอดสารเพิ่มขึ้น

อย่างไรก็ตามในการศึกษาข้อมูลในส่วนของผู้ผลิต พบว่า ผู้ผลิตผักปลอดสารในชุมชน
มีการปลูกผักซ้ำกันเป็นจำนวนมาก ซึ่งทางกลุ่มเกรงว่าหากไม่มีการจัดการวางแผนการผลิตที่
ดีอาจจะทำให้เกิดการตัดราคากัน และสร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นในกลุ่มผลิตด้วยตนเอง ทาง
กลุ่มผู้ผลิตผักปลอดสารจึงได้ทำข้อตกลงร่วมกันแบ่งกลุ่มผู้ผลิตเป็นกลุ่มต่างๆ โดยมีการ
กำหนดชนิดของผักที่จะปลูกเพื่อจำหน่ายในแต่ละกลุ่มไว้เพื่อไม่ให้แต่ละกลุ่มมีการปลูกผักซ้ำ
กัน

สำหรับช่องทางการจัดจำหน่ายผักปลอดสารในชุมชน พบว่าวิธีการจำหน่ายผักใน
ชุมชนทั้งในส่วนของผู้ผลิตและผู้บริโภค พบว่ามี ๔ ลักษณะ ได้แก่

๑. การนำมาวางขายที่ “กองชุม” ซึ่งเป็นสถานซื้อขายแลกเปลี่ยนพืชผัก และอาหารต่างๆ ในหมู่บ้าน พื้นที่ดังกล่าวมีลักษณะคล้ายตลาด มีโต๊ะวางขายสินค้าตั้งเป็นจุดๆ ตามแนวยาวของซอยในชุมชน
๒. การนำไปขายยังส่วนราชการ (เช่น ที่ว่าการอำเภอเสริมงาม และเทศบาลตำบลเสริมงาม)
๓. การนำผักใส่ตะกร้าเดินขายให้คนในชุมชน
๔. การนำผักไปวางขายบริเวณหน้าบ้านคนอื่น

การทบทวนของทีมวิจัยพบว่าวิธีการจำหน่ายผักที่มีอยู่ในชุมชนที่เป็นอยู่มีข้อจำกัดอยู่หลายประการ ได้แก่

๑. การจำหน่ายผักในลักษณะดังกล่าว เน้นการซื้อขายเป็นหลัก โดยกลุ่มผู้ผลิตและผู้บริโภคยังไม่ได้มีโอกาสในการแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นเกี่ยวกับชนิดและคุณภาพของพืชผัก ราคาในการจัดจำหน่ายที่เหมาะสม สถานที่/วิธีการจัดจำหน่ายที่เหมาะสม และกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อส่งเสริมแนวความคิดการพึ่งตนเองด้านการผลิต ด้านสุขภาพ การจัดการความหลากหลายของพันธุ์พืชพื้นบ้าน หรือประเด็นเรื่องความปลอดภัยในการบริโภคอาหาร ที่ควรจะมีระหว่างกลุ่มผู้ผลิตและผู้บริโภค

๒. เนื่องจากการชุมชนไม่ได้มีกำหนดพื้นที่และการจัดการพื้นที่ที่เป็นแหล่งซื้อขายผักร่วมกัน ทำให้การซื้อขายผักบริเวณ “กองชุม” และ “การนำผักไปวางขายหน้าบ้านคนอื่น” ส่งผลกระทบต่อเจ้าของพื้นที่และคนที่อยู่อาศัยในบริเวณข้างเคียง ในเรื่องของความเดือดร้อนรำคาญเรื่องเสียงและกลิ่น

ดังนั้นเพื่อให้กระบวนการพัฒนาตลาดปลอดภัยของชุมชนสร้างการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชนเพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองด้านการผลิต การบริโภค รวมถึงการจัดการความหลากหลายของพันธุ์พืชพื้นบ้าน และด้านสุขภาพ ทีมวิจัยซึ่งประกอบด้วย สมาชิกสภาเทศบาลตำบลทุ่งงาม รองประธานแม่บ้านนาบอน อาสาสมัครสาธารณสุข คณะกรรมการหมู่บ้าน และคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ขะริโซเคิล จึงได้ร่วมกันพัฒนาโครงการวิจัยนี้ขึ้นมา เพื่อใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วมของคนและกลุ่มคนจากภาคส่วนต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบตลาดปลอดภัยที่สามารถสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มผู้ผลิตและกลุ่มผู้บริโภค ทั้งในด้านของคุณภาพของพืชผัก ราคาในการจำหน่าย ช่องทาง/วิธีการจำหน่ายพืชผักที่เหมาะสมที่ไม่สร้างผลกระทบต่อให้กับใครคนใดคนหนึ่ง รวมถึงการพัฒนากลไกการจัดการตลาดและกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เหมาะสมเพื่อให้การจัดการตลาดสอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มผู้ผลิตและผู้บริโภคอย่างต่อเนื่องต่อไป

๒. คำถามวิจัย

๑. แนวทางการพัฒนาตลาดปลอดภัยเพื่อการพึ่งตนเองโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาบอน ตำบลทุ่งงาม อำเภอสระมิงงาม จังหวัดลำปางควรเป็นอย่างไร
๒. กลไกการจัดการตลาดปลอดภัยเพื่อการพึ่งตนเองโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาบอน ต.ทุ่งงาม อ.สระมิงงาม จ.ลำปางควรเป็นอย่างไร

๓. วัตถุประสงค์

๑. เพื่อค้นหาแนวทางในการพัฒนาตลาดปลอดภัยเพื่อการพึ่งตนเองโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาบอน ตำบลทุ่งงาม อำเภอสระมิงงาม จังหวัดลำปาง
๒. เพื่อค้นหากลไกการจัดการตลาดปลอดภัยเพื่อการพึ่งตนเองโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาบอน ต.ทุ่งงาม อ.สระมิงงาม จ.ลำปาง

๔. นิยามศัพท์

ตลาดปลอดภัย หมายถึง สถานที่ในชุมชนบ้านนาบอนที่จัดไว้ให้มีการซื้อขายจำหน่ายผลผลิตที่ปลอดภัย โดยสินค้าที่นำมาจำหน่ายจะถูกควบคุมดูแล การผลิต และการนำไปใช้ที่หมักจากธรรมชาติมาใช้โดยกลุ่มผู้ผลิตเป็นผู้ดำเนินการผลิต และจัดระบบบริหารจัดการด้วยตนเอง ทั้งนี้ยังเป็นพื้นที่สำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค

รูปแบบช่องทางการจัดจำหน่าย หมายถึง รูปแบบของช่องทางการจัดจำหน่ายผลผลิตที่ปลอดภัยในชุมชน ได้แก่ ตลาดขายส่ง (ส่งตรงถึงผู้บริโภค) ตลาดตามธรรมชาติ (ลูกค้าเดินมาซื้อถึงที่) ตลาดเดินหาลูกค้า (ตามบ้าน) ตลาดของชุมชน ตลาดนัด

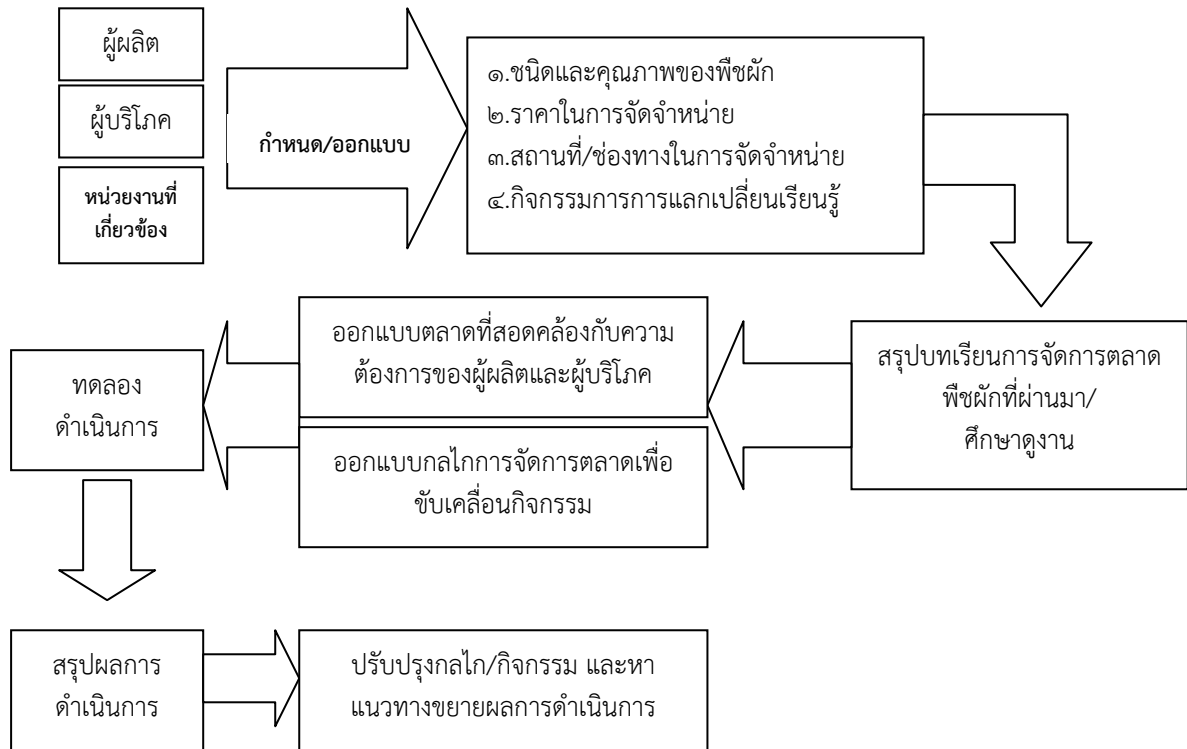
ตลาดขายส่ง หมายถึง สถานที่ซึ่งผู้ผลิตกำหนดเป็นที่ซื้อขายสินค้าให้ผู้บริโภคในปริมาณมากภายใต้ราคากลางที่กลุ่มกำหนดซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์ และปัจจัยการผลิต

ตลาดตามธรรมชาติ หมายถึง สถานที่ซึ่งเป็นแหล่งผลิตที่ผู้บริโภคมีความสะดวก และสามารถเข้ามาซื้อได้ถึงที่

ตลาดเดินหาลูกค้า หมายถึง การจัดจำหน่ายที่ผู้ผลิตนำผลผลิตผักปลอดภัยขายตรงให้กับผู้บริโภคถึงบ้าน

ตลาดนัด หมายถึง สถานที่ที่ผู้ผลิตนำผักปลอดภัยมาจำหน่าย และผู้บริโภคมาซื้อไปเพื่อบริโภคตามช่วงระยะเวลาที่กำหนด เดือนละ ๑-๒ ครั้ง

๔. กรอบแนวคิดในการวิจัย

๕. พื้นที่ศึกษา

บ้านนาบอน หมู่ที่ ๒ ตำบลทุ่งงาม อำเภอสระมิงงาม จังหวัดลำปาง

๖. กลุ่มเป้าหมาย

๑. สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ขะริไซเคิล
๒. กลุ่มผู้บริโภคในชุมชนบ้านนาบอน
๓. กลุ่มผู้ผลิตในชุมชนบ้านนาบอน
๔. องค์กรเครือข่าย หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๗. ระยะเวลาการดำเนินงาน/งบประมาณ

๑ ปี (๑๒เดือน) จำนวน ๑๓๓,๕๒๐ บาท (หนึ่งแสนสามหมื่นสามพันห้าร้อยยี่สิบ บาทถ้วน)

๘. แผนงานการดำเนินงาน

ระยะที่ ๑ (๖ เดือน) รวบรวมข้อมูล และทบทวนความรู้

๑. เวทีเตรียมความพร้อม ทบทวนกระบวนการวิจัย ฐานความรู้ที่ได้จากงานระยะที่ ๑ กำหนดแนวทางการทำงาน วางแผนการปฏิบัติงาน และออกแบบเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล
๒. เก็บรวบรวมข้อมูลในกลุ่มผู้ผลิต ผู้บริโภค และหน่วยงาน (โรงพยาบาล สำนักงานเทศบาลตำบล สำนักงานเกษตรตำบล โรงเรียน วัด) ภายใต้วงเล็บ “ตลาดในฝัน” ในประเด็นต่างๆ ดังนี้
 - ชนิดและคุณภาพของพืชผักที่ควรจะเป็น
 - ราคาในการจัดจำหน่ายที่เหมาะสม
 - สถานที่/วิธีการจัดจำหน่ายที่เหมาะสม
 - กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อส่งเสริมแนวคิดการพึ่งตนเองด้านการผลิต ด้านสุขภาพ การจัดการความหลากหลายของพันธุ์พืชพื้นบ้าน ที่ควรจะมีระหว่างกลุ่มผลิต กลุ่มผู้บริโภค และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
 - กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อสร้างความตระหนักเรื่องความปลอดภัยในการบริโภคอาหารที่ควรจะมีระหว่างกลุ่มผลิต กลุ่มผู้บริโภค และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
๓. วิเคราะห์และสรุปข้อมูล “ตลาดในฝัน” จากกลุ่มเป้าหมายต่างๆ
๔. เวทีถอดบทเรียนการจัดการตลาดพืชผักในชุมชน เพื่อค้นหาว่าที่เป็นอยู่นั้นสามารถตอบสนองความต้องการกับกลุ่มคนกลุ่มต่างๆ ได้มากน้อยเพียงใด
๕. กิจกรรมศึกษาดูงานแนวทางการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านหลวงเหนือ และสถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน อ.สันทราย จ.เชียงใหม่
๖. เวทีสรุปบทเรียนการศึกษาดูงาน และเตรียมข้อมูลเพื่อนำเสนอต่อชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
๗. เวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับชนิดและคุณภาพของพืชผัก ราคาในการจัดจำหน่ายที่เหมาะสม สถานที่/วิธีการจัดจำหน่ายที่เหมาะสม และกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อส่งเสริมแนวคิดการพึ่งตนเองด้านการผลิต ด้านสุขภาพ การจัดการความหลากหลายของพันธุ์พืชพื้นบ้าน และข้อเสนอเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนากลไกการจัดการตลาดเพื่อให้การจัดการตลาดสอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มผู้ผลิตและผู้บริโภคอย่างต่อเนื่องต่อไป
๘. เวทีสรุปบทเรียน และจัดทำข้อเสนอแนวทางในการพัฒนาตลาดปลอดภัยเพื่อการพึ่งตนเองโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาบอน ตำบลทุ่งงาม อำเภอสว่างงาม จังหวัดลำปาง
๙. จัดทำรายงานความก้าวหน้า

๑๐. เข้าร่วมประชุมเวทีวันที่ ๑๐

ระยะที่ ๒ (๖ เดือน) ลงมือปฏิบัติตามแนวทาง

๑. นำแนวทางการดำเนินงานตามรูปแบบของช่องทางการจัดจำหน่ายสู่การปฏิบัติ (ทดลอง) โดยแบ่งกลุ่มนักวิจัยเป็น ๓ กลุ่มคือ กลุ่มผู้ผลิต กลุ่มผู้บริโภค และกลุ่มการบริหารจัดการกลางโดยมีแผนการปฏิบัติงานและผลที่เกิดขึ้น
๒. สรุปผลและถอดบทเรียนองค์ความรู้เพื่อใช้ในการถ่ายทอดพร้อมขยายผล
๓. นำเสนอบทเรียนที่ได้มาขยายผลสู่แนวทางการพัฒนาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่และเครือข่ายที่สนใจ เช่น เทศบาลตำบล เกษตรตำบล โรงพยาบาลอำเภอ และศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ
๔. สรุปบทเรียนการดำเนินงานระยะที่ ๒ ร่วมกับคนในชุมชน
๕. เข้าร่วมประชุมเวทีวันที่ ๑๐

๙. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

● เชิงวิจัย

๑. องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาตลาดปลอดภัยเพื่อการพึ่งตนเองโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาบอน ต.ทุ่งงาม อ.เสริมงาม จ.ลำปาง
๒. องค์ความรู้เกี่ยวกับกลไกการจัดการตลาดปลอดภัยเพื่อการพึ่งตนเองโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาบอน ต.ทุ่งงาม อ.เสริมงาม จ.ลำปาง
๓. องค์ความรู้เกี่ยวกับชนิดและคุณภาพของพืชผัก ราคาในการจัดจำหน่ายที่เหมาะสม สถานที่/วิธีการจัดจำหน่ายที่เหมาะสม กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อส่งเสริมแนวคิดการพึ่งตนเองด้านการผลิต ด้านสุขภาพ การจัดการความหลากหลายของพันธุ์พืช พื้นบ้านที่กลุ่มผลิต กลุ่มผู้บริโภค และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องการ
๔. องค์ความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อสร้างความตระหนักเรื่องความปลอดภัยในการบริโภคอาหารที่กลุ่มผลิต กลุ่มผู้บริโภค และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องการ

● เชิงพัฒนา

๑. เกิดการพัฒนาตลาดปลอดภัยเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนบ้านนาบอน ต.ทุ่งงาม อ.เสริมงาม ในรูปแบบต่างๆ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้ผลิตและผู้บริโภค

๒. เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค ชนิดและคุณภาพของพืชผัก ราคาที่เหมาะสม การพึ่งตนเองด้านการผลิต ด้านสุขภาพ การจัดการความหลากหลายของพันธุ์พืชพื้นบ้าน
๓. เกิดการดำเนินกิจกรรมร่วมกันระหว่างกลุ่มผู้ผลิตกับกลุ่มผู้ผลิต กลุ่มผู้ผลิตและกลุ่มผู้บริโภค และกลุ่มผู้บริโภคและผู้บริโภค เพื่อส่งเสริมแนวคิดเรื่องการพึ่งตนเองด้านการผลิต ด้านสุขภาพ การจัดการความหลากหลายของพันธุ์พืชพื้นบ้าน และความปลอดภัยในการบริโภคอาหาร
๔. ผู้บริโภคมีทางเลือกและช่องทางของการเลือกซื้อพืชผักในชุมชนเพิ่มขึ้น และมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบริโภคและสุขภาพ

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาตลาดปลอดภัยเพื่อการพึ่งตนเองโดย การมี ส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาบอน ตำบลทุ่งงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง” นักวิจัย ได้ทำการวิจัยได้ทำการศึกษาถึงแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยได้รวบรวมเพื่อใช้ ประกอบเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยไว้ ประเด็นดังนี้

- **แนวคิด ซึ่งประกอบด้วย**

๑. แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่ม
๒. แนวคิดทางการตลาด
๓. แนวคิดเกี่ยวกับตลาดนัดสีเขียว
๔. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
๕. แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครื่องมือวัดดัชนีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ
๖. แนวคิดเกี่ยวกับพุทธเกษตร

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับกลุ่ม

วระวุฒิ (๒๕๔๐) กล่าวว่า กลุ่ม หมายถึง บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ซึ่งเกิดจากการ รวมตัวเพื่อเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน เช่น กลุ่มผู้สนใจปลูกผัก เลี้ยง สัตว์ กลุ่มส่งเสริมอาชีพ เป็นต้น

พงษ์ศักดิ์ (๒๕๓๔) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับ กลุ่ม คือ หน่วยงานที่เล็กที่สุดในระบบ สังคม ประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่อย่างน้อยสองคนเป็นสมาชิก สมาชิกแต่ละคนมีสถานภาพ ตลอดจนบทบาทและหน้าที่ที่ต่างกัน แต่บทบาทและหน้าที่ของสมาชิกจะต้องมีส่วนเกี่ยวข้อง ผูกพันซึ่งกันและกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายเป็นสำคัญ ลักษณะของกลุ่ม มีดังนี้

๑. สมาชิกมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
๒. สมาชิกต้องมีการพบปะสังสรรค์กัน
๓. สมาชิกต้องสามารถทำงานร่วมกัน โดยมีจุดหมายเดียวกัน
๔. สมาชิกต้องมีการสื่อความหมาย มีการสื่อสาร และมีความสัมพันธ์ต่อกัน

๕. สมาชิกต้องมีการยอมรับหรือปฏิเสธความคิดเห็นของกันและกัน

๖. โครงสร้าง มีการประสานงานอย่างซับซ้อน

๗. มีการตัดสินใจของสมาชิกเกี่ยวกับการดำเนินงานกลุ่ม

๘. กิจกรรมของกลุ่มต้องมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อความเครียดของสมาชิก

สรุปได้ว่ากลุ่มโดยส่วนใหญ่มักจะเกิดขึ้นจากความต้องการในสิ่งที่เหมือนกันหรือมีวัตถุประสงค์เดียวกันซึ่งมารวมตัวกัน เพื่อให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกันและอาจรวมไปถึงการเกิดกลุ่มเพราะความจำเป็นในการดำรงชีวิต

อภิวัฒน์ อะภิวงษา (๒๕๔๖, หน้า ๗) กล่าวถึงการรวมกลุ่มของมนุษย์ไว้ว่าการรวมกลุ่มจะเกิดขึ้นมาได้ต้องประกอบด้วยสมาชิกตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปมารวมตัวกัน แล้วมีการแสดงพฤติกรรมโต้ตอบกัน หรือมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างน้อยอย่างใดอย่างหนึ่ง และยอมรับระเบียบแบบแผนร่วมกัน

นัยรัตน์ เหลี่ยมวานิช (๒๕๔๗, หน้า ๒๑) ได้ให้แนวคิดลักษณะของการรวมกลุ่มไว้สรุปได้ดังนี้

๑. กลุ่มประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปที่มาารวมกัน ทำงานร่วมกันโดยมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน

๒. กลุ่มทุกกลุ่มมีกำเนิดขึ้นเนื่องจากสมาชิกเหล่านี้มีความผูกพันกันทางจิตใจหรือทางโครงสร้างเพื่อให้เข้ามารวมกัน

๓. กลุ่มทุกกลุ่มย่อมอาจจะต้องประสบกับความขัดแย้งในหมู่สมาชิกด้วยกันไม่มากก็น้อย ดังนั้นภายในกลุ่มจึงต้องมีการควบคุมกันด้วยผู้นำหรือกฎกติกาเพื่อเป็นการรักษาไว้ซึ่งคุณภาพและความสงบสุขของกลุ่ม

๔. กลุ่มทุกกลุ่มย่อมมีโครงสร้าง ๒ ลักษณะด้วยกัน คือ

๔.๑ โครงสร้างของกลุ่มในลักษณะที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกัน

๔.๒ โครงสร้างของกลุ่มในลักษณะของการแบ่งหน้าที่การงานกันทำ โดยสมาชิกแต่ละคนในกลุ่มจะมีบทบาท (Role) และหน้าที่ (Function) แตกต่างกันไปตามความถนัดความสนใจหรือการได้รับมอบหมายงาน

๕. กลุ่มทุกกลุ่มจะต้องมีระบบทางสังคม (Social System)

๖. กลุ่มทุกกลุ่มจะต้องมีการตัดสินใจ
๗. กลุ่มทุกกลุ่มจะต้องมีขวัญหรือกำลังใจดี (Moral) ซึ่งกันและกัน
๘. กลุ่มทุกกลุ่มย่อมต้องสร้างขนบธรรมเนียมประเพณี (Culture) ของกลุ่มขึ้น เพื่อแสดงออกถึงเอกลักษณ์ และเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย

ลักษณะกลุ่มที่มีประสิทธิภาพ

ประสิทธิภาพในการทำงานของกลุ่มเป็นปัจจัยสำคัญที่มีต่อการตอบสนองความต้องการของกลุ่ม หรือความสำเร็จในการรวมกลุ่ม นัยรัตน์ เหลี่ยมวานิช (๒๕๔๗, หน้า ๒๓) สรุปถึงลักษณะของการทำงานเป็นกลุ่มที่มีประสิทธิภาพไว้ดังนี้

๑. สมาชิกในกลุ่มมีเป้าหมายร่วมเป็นหนึ่งเดียวกัน
๒. มีการกำหนดบทบาทอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของสมาชิกไว้ชัดเจน
๓. บรรยากาศในการทำงานมีลักษณะเป็นกันเอง เข้าใจซึ่งกันและกัน
๔. สมาชิกมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอย่างเป็นอิสระ
๕. ทีมงานพยายามส่งเสริมให้สมาชิกมีความคิดสร้างสรรค์ และเป็นประชาธิปไตย
๖. มีการประชุมพิจารณาผลการปฏิบัติงานเป็นประจำ
๗. สมาชิกมุ่งประโยชน์ของกลุ่มเป็นหลัก
๘. สมาชิกให้ความร่วมมือร่วมใจ มีความไว้วางใจ และบริสุทธิ์ใจต่อกัน
๙. สมาชิกจะร่วมมือกันหาทางแก้ไขเมื่อเกิดปัญหา โดยไม่ทอดทิ้งกัน หรือไม่ซ้ำเติมกัน
๑๐. การตัดสินใจของกลุ่มถือว่าสมาชิกทุกคนต้องร่วมกันรับผิดชอบ
๑๑. สมาชิกทุกคนพึงพอใจที่ได้ทำงานร่วมกัน

แนวคิดทางการตลาด (Marketing Concept)

คิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ (๒๕๓๕ : ๒) ที่กล่าวว่า การตลาด คือ กิจกรรมทั้งหมดของธุรกิจที่กำหนดขึ้น เพื่อที่จะวางแผน กำหนดราคา ส่งเสริมและจำหน่ายคุณค่าในผลิตภัณฑ์ บริการและความคิดยังตลาดเป้าหมาย เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรและแนวความคิดทางการตลาดเป็นทัศนคติ ในทางธุรกิจที่ให้ความสำคัญของการผลิต (Product Orientation) มาเป็นแนวคิดที่ยอมรับลูกค้าเป็นผู้มีความสำคัญเป็นอันดับแรก (Customer Orientation) การวางแผนนโยบายและการดำเนินกิจกรรมทั้งหมดของบริษัท จะต้องจัดโดยมุ่งไปที่ความต้องการของลูกค้ากลุ่มเป้าหมาย แล้วพยายามตอบสนองความต้องการของลูกค้าให้เป็นที่พอใจมากที่สุด เหนือคู่แข่ง

พิษณุ จงสถิตวัฒนา (๒๕๔๒ : ๕-๘) ให้ความหมายของตลาดว่า ตลาด (Market) เป็นสถานที่ที่ผู้ซื้อและผู้ขายสามารถติดต่อเพื่อซื้อขาย หรือแลกเปลี่ยนสิ่งของกันได้ โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงสถานที่ว่าเป็นแหล่งใด หรือที่ไหน หรือในแง่ ภูมิศาสตร์ ได้แก่ แหล่งที่รวบรวมสินค้าเพื่อมาขาย

คิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ (๒๕๓๕ : ๖๘-๖๙) ได้อธิบายเกี่ยวกับพฤติกรรมผู้บริโภคว่ามีลักษณะเป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลา และความพยายาม ปัจจัยภายในและภายนอกที่ได้กล่าวมาจะเป็นสิ่งที่อิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจของผู้บริโภค (Consumer Decision-Making Process) ซึ่งประกอบด้วย ๕ ขั้นตอน โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑) การตระหนักถึงความต้องการ (Need Recognition) เป็นกระบวนการตัดสินใจของผู้บริโภคจะเริ่มขึ้นเมื่อบุคคลรู้สึกถึงความต้องการซึ่งอาจเป็นความต้องการที่เกิดขึ้นภายในหรือเป็นความต้องการจากสิ่งกระตุ้นภายนอกที่มากระตุ้นให้ตระหนักถึงความต้องการ

๒) การค้นหาข้อมูล (Search) บุคคลเมื่อได้ตระหนักถึงความต้องการแล้ว เขาจะค้นหาวิธีการที่จะทำให้ความต้องการดังกล่าวได้รับความพอใจ ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ คือ จำนวนของข้อมูลที่จะได้รับความพอใจที่ได้รับจากการค้นหาข้อมูล ซึ่งได้แก่ ข้อมูลการซื้อที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ได้แก่

๒.๑) แหล่งข้อมูลทางการ (Formal Sources)

- (๑) ความพยายามทางการตลาดของบริษัท ได้แก่ การโฆษณา พนักงานขาย การจัดจำหน่าย เป็นต้น
- (๒) แหล่งข้อมูลที่เป็นหน่วยงาน
- (๓) สิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ เช่น นิตยสาร หนังสือพิมพ์
- (๔) ความพยายามของรัฐบาล

๒.๒) แหล่งข้อมูลไม่เป็นทางการ (Informal Sources)

(๑) ประสิทธิภาพของบุคคล

(๒) ปากต่อปาก

(๓) ผู้นำความคิดเห็น

๓) การประเมินผลทางเลือกต่างๆ (Evaluation of Alternatives) ผู้บริโภคต้องกำหนดเกณฑ์การพิจารณาที่จะใช้สำหรับการประเมินผล ทำให้ผู้บริโภคสามารถรู้ถึงทางเลือกที่เป็นไปได้โดย ผู้บริโภคต้องพิจารณาเลือกทางเลือกที่ก่อให้เกิดความพอใจมากที่สุด

๔) การซื้อ (Purchase) จะต้องตัดสินใจว่าจะซื้อหรือไม่ซื้อ ถ้าการประเมินผลทางเลือกเป็นที่พอใจ การซื้อก็จะเกิดขึ้น ในการตัดสินใจซื้อจะต้องพิจารณาต่อไปถึงเรื่องตรายี่ห้อ ร้านที่จะซื้อ ราคา สีล้น เป็นต้น

๕) การประเมินผลหลังการซื้อ (Post purchase Evaluation) การประเมินผลที่ได้รับจากการซื้อ และใช้สินค้า เกิดจากความรู้สึกของผู้บริโภคที่มีต่อสินค้าที่เขาซื้อไปนั้นเป็นสิ่งสำคัญ เพราะมีผลต่อการซื้อซ้ำและมีผลต่อการแนะนำการซื้อครั้งต่อไป

ทฤษฎีส่วนประสมทางการตลาด (Marketing mix)

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ อ้างใน เบญจา บุญสุภาพ (บ.๑๔ : ๒๕๔๕) กล่าวถึง ส่วนประสมทางการตลาด คือ ปัจจัยภายในทางการตลาด หรือปัจจัยทางการตลาด (Internal Marketing Factors หรือ Marketing Factors) โดยทั่วไปส่วนประสมทางการตลาดจะประกอบด้วย ผลิตภัณฑ์ (Product) ราคา (Price) การจัดจำหน่าย (Place) และการส่งเสริมการตลาด (Promotion) หรือเรียกว่า 4Ps โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) สินค้าหรือผลิตภัณฑ์ (Product) เป็นสิ่งที่สามารถสนองความจำเป็น และความต้องการของมนุษย์ ผลิตภัณฑ์อาจเป็นคุณสมบัติที่แต่ละต้องได้และแต่ละต้องไม่ได้ ส่วนประกอบของผลิตภัณฑ์ประกอบด้วย ตัวผลิตภัณฑ์ ชื่อผลิตภัณฑ์ การบรรจุหีบห่อ ความภูมิใจ ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ ได้แก่ วัสดุ อุปกรณ์ บริการกิจกรรมบุคคล สถานที่ องค์การ เป็นต้น

๒) ราคา (Price) เป็นสิ่งที่กำหนดมูลค่าในการแลกเปลี่ยนสินค้า หรือบริการในรูปแบบของเงินตราเป็นส่วนที่เกี่ยวกับวิธีการกำหนดราคา นโยบาย และกลยุทธ์ต่างๆ ในการกำหนดราคา

๓) การจัดจำหน่าย (Place หรือ Distribution) เป็นกิจกรรมการนำผลิตภัณฑ์ที่กำหนดไว้ออกสู่ตลาดเป้าหมาย ประกอบด้วย ๒ ส่วน ซึ่งสามารถเรียกว่าส่วนประสมในการจัดจำหน่าย (Distribution Mix) ดังนี้

(๓.๑) ช่องทางการจัดจำหน่าย (Channel of Distribution หรือ Distribution Channel) หมายถึง กลุ่มของสถาบันหรือบุคคลที่ทำหน้าที่หรือกิจกรรมอันจะนำผลิตภัณฑ์จากผู้ผลิตไปยังผู้บริโภค หรือผู้ใช้

(๓.๒) การกระจายตัวสินค้า (Physical Distribution) หมายถึง กิจกรรมทั้งสิ้นที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนย้ายตัวสินค้าที่มีปริมาณถูกต้องไปยังสถานที่ที่ต้องการและเวลาที่เหมาะสม

๔) การส่งเสริมทางการตลาด (Promotion) เป็นการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้จำหน่ายและตลาดเป้าหมายเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะแจ้งข่าวสาร หรือชักจูงให้เกิดทัศนคติและพฤติกรรมการซื้อ

การส่งเสริมการตลาดอาจทำได้ ๔ แบบด้วยกัน ซึ่งเรียกว่า ส่วนประสมการส่งเสริมการตลาด (Promotion Mix) ซึ่งประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

(๔.๑) การโฆษณา (Advertising) เป็นการติดต่อสื่อสารแบบไม่ใช้บุคคล (Nonpersonal) โดยผ่านสื่อต่างๆ และผู้อุปถัมภ์รายการต้องเสียค่าใช้จ่ายในการโฆษณา กิจกรรมการโฆษณา

(๔.๒) การขายโดยใช้บุคคล (Personal Selling) เป็นการติดต่อสื่อสารทางตรงแบบเผชิญหน้าระหว่างผู้ขายและลูกค้าที่มีอำนาจซื้อ

(๔.๓) การส่งเสริมการขาย (Sales Promotion) เป็นกิจกรรมทางการตลาดที่ช่วยกระตุ้นการซื้อของผู้บริโภคและประสิทธิภาพของผู้ขาย ตัวอย่างการส่งเสริมการขาย ได้แก่ การลดราคา การแลกซื้อ การแจก ตัวอย่างสินค้า การแถมสินค้า การชิงโชค การแจกคูปอง เป็นต้น

(๔.๔) การให้ข่าวและการประชาสัมพันธ์ (Publicity and Relation) เป็นการเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับสินค้าหรือบริการแบบไม่ใช้บุคคลโดยที่องค์การที่เป็นเจ้าของผลิตภัณฑ์นั้นไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย ใดๆ จากการเสนอข่าวนั้น การประชาสัมพันธ์เป็นการชักจูงกลุ่มสาธารณะให้เกิดความคิดเห็นหรือทัศนคติที่ดีต่อองค์การ

อิสสระ สิ้นธนกุลไพศาล (๒๕๔๗: หน้า ๑๐) ความหมาย การผลิตผักปลอดสารพิษ หมายถึง การผลิตผักที่ใช้สารเคมีควบคุมกำจัดศัตรูพืชอย่างปลอดภัย (safe-use pesticides) และหรือการผลิตผักที่ไม่ใช้สารเคมีควบคุมกำจัดศัตรูพืชระบบการผลิตครอบคลุมการใช้ทรัพยากรในการผลิต กระบวนการผลิต และผลลัพธ์ (output) ส่วนกระบวนการผลิต จะหมายถึงขั้นตอนตั้งแต่การปลูก การดูแลรักษาและเก็บเกี่ยวผลกระทบบและผลเสียจากการใช้สารเคมี

๑. ผลเสียต่อสุขภาพของผู้ผลิตและผู้บริโภค

๒. ผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม

๓. ผลเสียทางเศรษฐกิจ

แนวคิดเกี่ยวกับตลาดนัดสีเขียว

กนกพร รัตนสุธีระกุลและคณะ (๒๕๕๓, หน้า ๔๒-๔๒) ได้กล่าวถึงผลสำเร็จของโครงการตลาดแห่งการรักใคร่ แลกเปลี่ยน เรียนรู้พื้นบ้าน ปลอดภัยไว้ว่า

๑. เกิดเครือข่ายความร่วมมือของ ๕ องค์กรในจังหวัดมหาสารคามได้แก่ ๑) ศูนย์ประสานงานพัฒนาเครือข่ายและโครงการสร้างเสริมสุขภาพจังหวัดมหาสารคาม ๒) เครือข่ายเทศบาลเมืองมหาสารคาม ๓) เครือข่ายโครงการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมในเขตปฏิรูปที่ดินด้วยการทำการเกษตรผสมผสาน ๔) เครือข่ายโรงพยาบาลเมืองมหาสารคาม และ ๕) เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจังหวัดมหาสารคาม (มันยืน)

๒. เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อพัฒนางานตลาดนัดสีเขียว โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลการผลิต แนวคิดและองค์ความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์หรือเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรในระดับแปลงและระดับตลาดจำนวนทั้งสิ้น ๒๐๘ คน ภายหลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลได้นำมาสู่การจัดเวทีสะท้อนและตรวจสอบข้อมูลโดยการให้นักวิจัยได้ลงไปเปิดเวทีสะท้อนและตรวจสอบข้อมูลในระดับพื้นที่ทั้งสิ้นจำนวน ๙ หมู่บ้าน ก่อให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเกษตรกรด้วยกันเอง สามารถสร้างระบบการตรวจสอบผลผลิตจากแปลงเกษตรกรก่อนนำผลผลิตออกมาจำหน่ายระดับตลาด การปฏิบัติการของข้อมูลดังกล่าวนี้ นำมาซึ่งการวิเคราะห์ระดับการเรียนรู้ของเกษตรกรในแต่ละเครือข่าย พร้อมทั้งยังมีการจัดกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบ “การฝึกอบรม” ที่ศูนย์ปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดยโสธรเพื่อเติมเต็มแนวคิดและเทคนิคการทำเกษตรกรรมยั่งยืนตามระดับการเรียนรู้ของเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมมาจัดเวทีขยายผลการเรียนรู้ในระดับพื้นที่

๓. เกิดรูปแบบการหนุนเสริมงานกันอย่างลงตัวของสมาชิกเครือข่ายและองค์กรที่เลี้ยง ที่มิวิจัยได้จัดเวทีสะท้อนและนำเสนอข้อมูลกับเครือข่ายและหน่วยงานองค์กรที่เลี้ยงที่เกี่ยวข้อง (ได้แก่ สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัด, สำนักงานเกษตรจังหวัด, สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด) เพื่อให้เห็นภาพของข้อมูลการผลิตและระดับแปลง เห็นองค์ความรู้และข้อจำกัดของสมาชิก อันนำมาสู่การแสวงหาแนวทางการพัฒนาตลาดนัดสีเขียว จังหวัดมหาสารคามร่วมกัน ผลของการจัดเวทีก่อให้เกิดการเชื่อมประสานการทำงานร่วมกับภาคีในการวางแผนบูรณาการความปลอดภัยด้านอาหารจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งได้เลือกพื้นที่ตลาดนัด สีเขียวจังหวัดมหาสารคามเป็นหนึ่งในพื้นที่ปฏิบัติการเพื่อให้เป็นพื้นที่อาหารปลอดภัยให้กับคนเมืองมหาสารคาม โดยการสนับสนุนชุดน้ำยาตรวจหาสารเคมีตกค้างในผัก การสนับสนุนความรู้โดยการอบรมการตรวจหาสารเคมีตกค้างในผักให้นักวิจัยการผลักดันสมาชิกเครือข่ายให้เข้าสู่กระบวนการตรวจสอบรับรองมาตรฐานสินค้าการเกษตรที่ปลอดภัยจากสารพิษ (GAP: Good Agriculture Practices) ตลอดจนเกิดความร่วมมือด้านบุคลากรของหน่วยงานเข้าร่วมเป็นทีมสนับสนุนการทำงานของเครือข่ายตลาดนัดสีเขียวด้วย

๔. เกิดระบบระเบียบการบริหารจัดการตลาดที่ลงตัว ทีมวิจัยได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลการบริหารจัดการและได้นำมาสู่การวิเคราะห์ภาพรวมการบริหารจัดการตลาด หลังจากนั้นได้มีการพัฒนาและเสริมทักษะคณะกรรมการตลาดในเรื่องการบริหารจัดการเครือข่าย การสร้างภารกิจและความร่วมมือในการพัฒนาตลาดนัดสีเขียวร่วมกัน เช่น การจัดระบบโครงสร้างการทำงานการเฝ้าระวังและตรวจสอบในระดับตลาดเพื่อป้องกันไม่ใช้บุคคลที่ไม่ใช่สมาชิกเครือข่ายเข้ามาขายสินค้าภายในตลาด มีการจัดกิจกรรมการศึกษาดูงานโครงการ rainbow plan ในพื้นที่อำเภอภูหินรายณ์ โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนการจัดกิจกรรมจากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

๕. ความต้องการเข้าถึงกลุ่มผู้บริโภค กิจกรรมการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้บริโภค จำนวน ๑๐๐ คน โดยการให้ตอบแบบสอบถาม การจัดเวทีผู้ผลิตพบผู้บริโภค ทำให้เครือข่ายตลาดนัดสีเขียวได้รับทราบความต้องการของบริโภคของผู้บริโภค และร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลนำมาสู่การสมัครสมาชิกผู้บริโภค ที่การจัดเวทีสร้างความร่วมมือและสร้างการเรียนรู้ระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค เช่น การจัดทัวร์สุขภาพผักปลอดสาร โดยพาผู้บริโภคไปเยี่ยมแปลงเกษตรกร, การสร้างระบบการรับรองมาตรฐานการผลิต ผลของการปฏิบัติการดังกล่าวก่อให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคเกิดระบบช่องทางการสื่อสารประชาสัมพันธ์ภายในตลาด เกิดระบบการตรวจสอบย้อนกลับของผลิตที่นำมาจำหน่ายภายในตลาด หากพบว่าเป็นผลผลิตที่เน่าเสีย กรรมการตลาดจะดำเนินการห้ามขายสินค้าชนิดนั้นอีก

๖. เกิดกลไกการตรวจสอบระดับแปลงและระดับตลาด เพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้บริโภค มีการจัดตั้งกฎระเบียบของสมาชิกภายในเครือข่ายตลาดนัดสีเขียว (การจำหน่ายสินค้า และการพัฒนาระบบการตรวจสอบทั้งในระดับแปลงและในระดับตลาด)

๗. หนุนเสริมแนวคิดเกษตรกรรมยั่งยืนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร โดยได้ร่วมกันกำหนดสินค้าที่นำมาจำหน่ายในตลาด คือ ต้องเป็นผลผลิตในระบบเกษตรกรรมยั่งยืนจากแปลงสมาชิกเท่านั้นและผลผลิตที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติในเขตพื้นที่สมาชิกเครือข่าย พร้อมทั้งสามารถตรวจสอบแหล่งผลิตได้

๘. พัฒนาทักษะตรวจสอบสารพิษสารเคมีโดยชาวบ้านเอง โครงการวิจัยยังสามารถพัฒนาทักษะนักวิจัยให้สามารถตรวจสอบหาสารเคมีในผักและสารปนเปื้อนในอาหารได้ด้วยตัวเอง โดยมีองค์กรพี่เลี้ยงเป็นผู้สนับสนุนอุปกรณ์เท่านั้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นการพัฒนาคนเพื่อการพึ่งตนเองในระยะยาวต่อไป รวมถึงทักษะในการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการนำเสนอข้อมูลอย่างเป็นระบบนักวิจัยชาวบ้านก็สามารถดำเนินการได้ด้วยตนเอง นอกจากนี้นักวิจัยได้ร่วมกับสำนักงานจังหวัดวางกรอบในการทำงานร่วมกัน โดยจะมีการลงนามความร่วมมือ (MOU) เพื่อแสวงหาความร่วมมือร่วมกัน ซึ่งคาดว่าจะนำมาสู่การสร้างนโยบาย เกษตรปลอดสาร อาหารปลอดภัยในระดับจังหวัดต่อไป

ผลกระทบจากการวิจัยผลกระทบต่อทีมวิจัยชาวบ้าน

นักวิจัยที่เป็นชาวบ้าน ได้เรียนรู้วิธีการทำวิจัยและการมีส่วนร่วมในการวิจัย เข้าใจบทบาทและนำการวิจัยไปปรับปฏิบัติแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันในชุมชน สำหรับการเปลี่ยนแปลงที่เป็นรูปธรรมของทีมวิจัยชาวบ้านคือ การกล้าคิด กล้าแสดงออก จากคนที่อาย ไม่กล้าพูดต่อหน้าชุมชน ทีมวิจัยมีตัวแทนหมุนเวียนกันไปจัดรายการวิทยุ ที่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยทุกวันพุธเพื่อเผยแพร่แนวคิดทำเกษตรกร ปลอกสารและอาหารปลอดภัยที่เครือข่ายกำลังดำเนินการ

ผลกระทบต่อนักวิจัยที่เป็นนักวิชาการ

เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนสำหรับนักวิชาการ คือ การปรับเปลี่ยนวิธีคิด จากที่ไม่เคยเชื่อมั่นว่าชาวบ้านทำวิจัยได้ คิดว่านักวิชาการเท่านั้นทำงานวิจัยได้ดีกว่าคนอื่น มาเป็นคนที่ยอมรับฟังคนอื่นมากขึ้นให้ความสำคัญและบทบาทคนในการทำงาน และเชื่อในความสามารถของชาวบ้านว่าทำได้ดีไม่แพ้คนกลุ่มอื่นถ้ามีโอกาสทำงาน

ผลกระทบต่อพื้นที่เป้าหมาย (ตลาดสีเขียว)

๑. เกิดรูปแบบการพัฒนาตลาดนัดสีเขียวแบบมีส่วนร่วมที่ลงตัว โดยมีอัตลักษณ์ของเครือข่ายตลาดนัดสีเขียวร่วมกัน คือ ตลาดที่วาดด้วยการรักใคร่แลกเปลี่ยน เรียนรู้พื้นบ้าน ปลอดสารพิษ เน้นการพัฒนาระบบองค์ความรู้การผลิตและการบริโภคที่เป็นธรรม ทุกคนเข้ามาร่วมกันทำงานด้วยความรัก ผูกพัน หนุนช่วยเหลือกัน ตามแบบวัฒนธรรมคนอีสาน เมื่อมีสิ่งดีก็จะนำมาแจกจ่ายแบ่งปัน หรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

๒. เกิดเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคภายใต้แนวคิดการผลิตที่ปลอดภัยและการบริโภคที่เป็นธรรม ในระบบตลาดทางเลือกเพื่อสุขภาพ มีความเป็นพี่เป็นน้องกัน เช่น ในบางครั้งผู้ซื้อก็นำสิ่งของที่ครบครันไม่ได้ใช้แล้ว เช่น หนังสือ เสื้อผ้า มาแบ่งปันให้พ่อค้าแม่ค้า สำหรับผู้เป็นพ่อค้าแม่ค้าก็จะนำผลิตภัณฑ์ที่ตนเองมีมาเป็นของฝากเช่นกัน หรือเวลามีงานบุญประเพณีก็มีการเชิญกันไปร่วมงาน เป็นต้น

๓. เป็นตลาดทางเลือกที่สามารถสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้บริโภคที่ห่วงใยและตระหนักถึงปัญหาสุขภาพและสิ่งแวดล้อมโดยมีระบบกลไกการตรวจสอบทั้งในระดับแปลงและระดับตลาดเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภคและสร้างระบบการตรวจสอบย้อนกลับ (Track back) โดยเป็นกระบวนการดำเนินงานที่เกิดขึ้นจากวิจัยและคณะกรรมการการตลาด

ผลกระทบต่อหน่วยงานองค์กรพี่เลี้ยง

๑. เป็นพื้นที่ต้นแบบการบูรณาการการทำงานร่วมกันในรูปแบบพหุภาคี (Stakeholder) ระหว่างนักวิชาการ (ประกอบไปด้วย อาจารย์, เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง), นักวิจัยชาวบ้าน และ นักพัฒนาเอกชนโดยการเชื่อมโยงข้อมูลของเครือข่าย ที่ได้

จากการดำเนินโครงการวิจัยเป็นฐานในการขับเคลื่อนงานพัฒนาไปสู่การจัดแผนงานและงบประมาณในการขับเคลื่อนนโยบายอาหารปลอดภัยระดับจังหวัดมหาสารคาม

๒. หน่วยงานภาครัฐ เช่น เกษตรและสหกรณ์จังหวัดมหาสารคามเทศบาลจังหวัดมหาสารคาม และโรงพยาบาลมหาสารคาม สำนักงานปฎิรูปที่ดินจังหวัดมหาสารคาม ได้ให้ความสำคัญกับตลาดเพื่อสุขภาพเป็นอย่างมาก ได้มีการบรรจุในแผนงานเพื่อส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงานตลาดนัดสีเขียวให้ดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง ภายหลังจากการเสร็จสิ้นโครงการวิจัย

๓. สำนักงานกองทุนสนับสนุน การสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้เห็นความสำคัญของการดำเนินงานโครงการวิจัยที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของกองทุน โดยใช้พื้นที่เป็นต้นแบบในการศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของจังหวัดอื่นๆ และได้ให้การสนับสนุนการดำเนินงานต่อเนื่องผ่านโครงการศูนย์ประสานงานพัฒนาเครือข่ายและโครงการสร้างเสริมสุขภาพ จังหวัดมหาสารคาม

ผลกระทบในวงกว้างต่อสังคม

๑. งานวิจัยนำไปสู่การกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์การทำงานของจังหวัดมหาสารคาม โครงการวิจัยนี้สามารถขยายผลการศึกษากลับไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาและขับเคลื่อนตลาด โดยผ่านข้อมูลของการวิจัย โดยพบว่า การสร้างความเข้มแข็งให้กลุ่มเกษตรกรภายในเครือข่ายตลาดนัดสีเขียวทั้งมิติขององค์ความรู้ และการจัดการตลาดนัดสีเขียวอย่างมีส่วนร่วมทำให้เกิดเครือข่ายความร่วมมืออันเข้มแข็งในการทำงานร่วมกันกับหน่วยงานราชการภายในจังหวัดเช่นกัน ซึ่งภาคีเครือข่ายอันได้แก่ สำนักงานเกษตรจังหวัดมหาสารคาม, เทศบาลเมืองมหาสารคาม, โรงพยาบาลมหาสารคาม, สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดมหาสารคาม, เกษตรและสหกรณ์จังหวัดมหาสารคาม, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้ร่วมมือกันนำผลการวิจัยไปเป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์การทำงานของจังหวัดมหาสารคาม

๒. ขยายผลสู่การสร้างการเรียนรู้ในมหาวิทยาลัยมหาสารคามตลาดนัดสีเขียวยังสามารถพัฒนาและยกระดับให้สามารถเป็นพื้นที่สาธารณะทางสังคมให้เป็นพื้นที่ที่ทุกคนในจังหวัดสามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เช่น การเป็นพื้นที่แหล่งเรียนรู้สำหรับนิสิตนักศึกษาในสถาบันการศึกษาในจังหวัดมหาสารคาม การจัดกิจกรรมงานสงกรานต์เวทีเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเพื่อการพัฒนาจังหวัดมหาสารคาม กิจกรรมส่งเสริมการส่งออกของเยาวชนที่เป็นลูกหลานสมาชิกของเครือข่าย เช่น การแสดงดนตรีไทย การแสดงของกลุ่มเยาวชนชยะวีไซเคิล, พื้นที่สาธารณะของสังคม โดยในช่วงท้ายของโครงการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาสารคามได้ร้องขอให้มีการจัดตลาดนัดสีเขียวในมหาวิทยาลัยทุกวันอังคาร เพื่อการรณรงค์สุขภาพและการสร้างการเรียนรู้ให้นิสิตนักศึกษาและอาจารย์ในมหาวิทยาลัยอีกด้วย

บทสรุป

องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมของโครงการวิจัยการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่ความเป็นตลาดนัดสีเขียวอย่างมีส่วนร่วมก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ทั้งแง่มุมมองของผู้ผลิตที่ได้สร้างและเติมเต็มองค์ความรู้ในการทำเกษตรที่ปลอดภัย เน้นคิดการทำเกษตรที่ยั่งยืน การสร้างระบบคุณธรรมของผู้ผลิต การสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามเครือข่ายในมุมขององค์ความรู้ของผู้บริโภคก่อให้เกิดรูปธรรมการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้บริโภค การสร้างองค์ความรู้ต่อพิษภัยของสารเคมี และระบบการผลิตและการค้าที่เป็นธรรมในขณะเดียวกันหน่วยงานหรือองค์กรที่เล็งที่เป็นภาคีสนับสนุนได้ร่วมกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับผู้ผลิตและผู้บริโภคนำสู่การผลักดันและบูรณาการแผนงานร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรมและสร้างวัฒนธรรมการทำงานเชื่อมประสานภาคี เครือข่ายเกษตรปลอดภัย อาหารปลอดภัยของจังหวัดมหาสารคาม

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การพัฒนาสังคมที่ทำกันอยู่ในประเทศต่างๆ ทั่วโลกเป็นเวลานาน ก่อให้เกิดบทเรียนที่สำคัญสำหรับนักพัฒนาว่า ความพยายามในการแก้ไขปัญหาและเปลี่ยนแปลงชุมชนโดยการหยิบยื่นความปรารถนาดี เมตตาจิต และทรัพยากรอื่นใดจากคนภายนอกชุมชนเพียงลำพังนั้น ไม่เคยประสบความสำเร็จที่ยั่งยืนถาวรได้เลย แต่ในทางตรงกันข้ามการพัฒนาในแนวดังกล่าวกลับไม่ได้ทำให้ประชาชนในชุมชนได้รับประโยชน์เท่าที่ควร แต่ทำให้ชุมชนที่ได้รับการพัฒนากลับต้องพึ่งพาคนและทรัพยากรภายนอกชุมชนมากขึ้น และบ่อยครั้งที่การพัฒนาก่อให้เกิดปัญหาสังคมติดตามานานัปการ ทั้งที่มีการวางแผนในการให้ความช่วยเหลือตามโครงการต่างๆ เป็นอย่างดี เช่น ส่งผู้เชี่ยวชาญที่ที่มีความรู้ความสามารถในสาขาวิชาต่างๆ อย่างแท้จริงเข้าไปศึกษาปัญหา ศึกษาชุมชนและเสนอแนวความคิดที่ยอดเยียมโดยจัดสรรเงินช่วยเหลือแบบให้เปล่าจำนวนมหาศาล แต่ผลกลับไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

นักวิชาการด้านการพัฒนาจำนวนมากให้ความเห็นว่าพัฒนาในแนวเก่าที่ทุ่มเทความช่วยเหลือทั้งด้านบุคลากร วิชาการ และทรัพยากรจากภายนอกเข้าไปเพียงฝ่ายเดียวนั้น ไม่เพียงพอที่จะแก้ไขปัญหาของชุมชนให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาได้ เพราะการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาชุมชนจะบังเกิดผลเมื่อมีการเรียนรู้ร่วมกันจากการกระทำของทั้งนักพัฒนาและประชาชนที่อยู่ในชุมชนนั้นๆ โดยมีประชาชนเป็นผู้กระทำ (Actor) ในการพัฒนามิใช่เป้าหมายหรือผู้ถูกกระทำในกระบวนการดังกล่าว การเรียนรู้ร่วมกันผ่านการดำเนินงานพัฒนาจะก่อให้เกิด “ปัญหา” และ “พลัง” ในการก้าวผ่านความยากลำบากในการแก้ไขปัญหาและ

สร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นในชุมชนได้อย่างมั่นคง ในการพัฒนา ยุคปัจจุบัน จึงได้มีการกล่าวถึงการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น จนกลายเป็นกระแสหลักของการพัฒนาสังคมของทุกประเทศ

ปรัชญาพื้นฐานในการพัฒนาที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

การส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา นักพัฒนาต้องอยู่บนรากฐานอันมั่นคงแห่งศรัทธาในตัวประชาชน มีความเชื่อในคุณค่าและศักยภาพของมนุษย์ ดังนี้

๑. บุคคลแต่ละคนมีความสำคัญและมีความเป็นเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนกัน จึงมีสิทธิอันพึงได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรม และอย่างบุคคลมีเกียรติ ในฐานะที่เป็นมนุษย์ปุถุชนผู้หนึ่ง
๒. บุคคลแต่ละคนมีสิทธิ และสามารถกำหนดวิถีการดำเนินชีวิตของตนในทิศทางที่ตนต้องการ
๓. บุคคลแต่ละคนถ้าหากมีโอกาสแล้ว ย่อมมีความสามารถที่จะเรียนรู้ เปลี่ยนแปลงทัศนะพัตติกรรม และพัฒนาขีดความสามารถให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมขึ้นได้
๔. มนุษย์ทุกคนมีพลังที่สร้างสรรค์ความคิดริเริ่ม ความเป็นผู้นำ และความคิดใหม่ๆ ที่ซ่อนเร้นอยู่ และพลังความสามารถเหล่านี้สามารถเติบโตและนำออกมาใช้ได้ ถ้าได้รับการพัฒนา
๕. การพัฒนาพลัง และขีดความสามารถของชุมชนในทุกด้านเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา และมีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตของบุคคล ชุมชน และรัฐ

จึงกล่าวได้ว่า ปรัชญาการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นตั้งอยู่บนรากฐานอันมั่นคงแห่งความศรัทธาในตัวคนว่า เป็นทรัพยากรที่มีความหมายและสำคัญที่สุด มนุษย์ทุกคนมีความสามารถที่จะพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นถ้ามีโอกาส การพัฒนาทั้งหลายจะไม่เป็นผล ถ้ามองข้ามการส่งเสริมให้บุคคลที่ทักษะที่ถูกต้องและมีขีดความสามารถสูงขึ้นและเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนา ในการพัฒนาต้องมุ่งขจัดความขัดแย้งและความเหลื่อมล้ำต่ำสูงในหมู่มวลชน ให้เกิดความยุติธรรมในสังคมความไม่รู้ ความดื้อดึง และการใช้กำลังบังคับเป็นอุปสรรคที่สำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของการพัฒนาและความเจริญรุ่งเรืองซึ่งจะเกิดขึ้นได้ด้วยวิธีการให้การศึกษาเท่านั้น การศึกษาและการให้โอกาสจะช่วยดึงพลังซ่อนเร้นในตัวคนออกมาใช้เป็นประโยชน์ต่อส่วนร่วม และการพัฒนาจะมีประสิทธิภาพได้ต้องยึดหลักการรวมกลุ่มและการทำงานกับกลุ่มเพราะมนุษย์เราเป็นสัตว์สังคม การอยู่ร่วมกันและทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มจะช่วยให้คนได้เจริญเติบโตเร็วที่สุด

ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าร่วมอย่างแข็งขันของกลุ่มบุคคลที่มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกขั้นตอนของโครงการพัฒนาชนบท การมีส่วนร่วมต้องเป็นไปในรูปที่ผู้รับการพัฒนา เข้ามาส่วนกระทำให้เกิดการพัฒนาที่แท้จริงและถาวร

การมีส่วนร่วมของประชาชน ไม่ใช่หมายความว่าเพียงการดึงประชาชนเข้ามาทำกิจกรรมตามที่ผู้นำท้องถิ่นคิดหรือจัดทำขึ้น เพราะแท้จริงแล้วในหมู่บ้านหรือชุมชนต่างๆ มีกิจกรรมและวิธีดำเนินงานของตนอยู่แล้ว ประชาชนมีศักยภาพที่จะพัฒนาหมู่บ้านของตนได้ แต่ผู้บริหารการพัฒนาไม่สนใจสิ่งที่มีอยู่แล้ว โดยพยายามสร้างสิ่งใหม่ๆ ขึ้นมาเพื่อให้ได้เชื่อว่าเป็นความคิดหรือโครงการของตน

ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในการกำหนดนโยบายพัฒนาท้องถิ่น อันเป็นกระบวนการขั้นต้นของการวางแผนในการพัฒนาท้องถิ่นที่เป็นที่อยู่อาศัยในการดำเนินชีวิตของตน นอกจากนั้น หลังจากที่ได้กำหนดวัตถุประสงค์และแผนงานร่วมกัน และปฏิบัติงานตามแผนงานของโครงการดังกล่าวร่วมกันแล้วยังมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากการบริการ รวมทั้งมีส่วนร่วมในการควบคุม ประเมินผลโครงการต่างๆ ของท้องถิ่น ซึ่งอาจเป็นไปโดยทางอ้อม คือ ผ่านกรรมการที่เป็นฝ่ายบริหารงานของหมู่บ้านหรือเป็นไปโดยตรง คือ ได้เข้ามีส่วนร่วมด้วยตนเอง

ปาริชาติ วลัยเสถียร (๒๕๔๒:๑๓๘-๑๓๙) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม ๒ ลักษณะ คือ

๑. การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การมีส่วนร่วมค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผลรวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

๒. การมีส่วนร่วมทางการเมือง แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ

(๑) การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชน หรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรของชุมชนอันจะก่อให้เกิดกระบวนการ และโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตน และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

(๒) การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลักโดยการกระจายอำนาจในการวางแผน จากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อการดำเนินการ

จัดสรรทรัพยากรอยู่ในมาตรฐานเดียวกันโดยประชาชนสามารถตรวจสอบได้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการคืนอำนาจ ในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง

รูปแบบการมีส่วนร่วม

๑. การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียมกัน ฝ่ายหนึ่งรู้สึกด้อยอำนาจกว่าหรือมีทรัพยากรหรือความรู้ด้อยกว่า เป็นต้น

๒. การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (Partial Participation) รัฐเป็นผู้กำหนดนโยบายลงมาว่าต้องการอะไร โดยที่รัฐไม่รู้จักความต้องการของชาวบ้าน ดังนั้นการมีส่วนร่วมก็เพียงแสดงความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนเท่านั้น

๓. การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (Full Participation) เป็นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การกำหนดปัญหาความต้องการ การตัดสินใจในแนวทางการแก้ปัญหา และความเท่าเทียมกันของทุกฝ่าย

ประโยชน์ของการที่มีส่วนร่วมในการพัฒนา

๑. การมีส่วนร่วมของประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา ย่อมก่อให้เกิดการพึ่งตนเองได้ในที่สุด เนื่องจากเกิดการเรียนรู้วิธีการแก้ไขปัญหา และสร้างความเจริญให้กับชุมชนหรือหมู่บ้านของตนผ่านกิจกรรมกระบวนการทำงานตามโครงการ

๒. การส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา เป็นการสะท้อนถึงความจริงใจของรัฐที่มีต่อการสนับสนุนให้ประชาชนมีเสรีภาพในการตัดสินใจ และกำหนดชะตากรรมของท้องถิ่นของตน

๓. เป็นช่องทางสะท้อนปัญหาความต้องการที่แท้จริงของท้องถิ่น ได้ถูกต้อง ตรงประเด็น

๔. เป็นการพัฒนาศักยภาพของบุคคล เพราะในกระบวนการมีส่วนร่วม ย่อมจะต้องมีการแลกเปลี่ยนความรู้ และข้อคิดเห็นระหว่างกัน ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นเสมือนเวทีในการเรียนรู้ที่มีประโยชน์อย่างมาก

๕. เป็นการสนับสนุนการพัฒนาความรักท้องถิ่นและความรับผิดชอบต่อสังคม ให้เกิดขึ้นในพฤติกรรมของประชาชนในท้องถิ่น

๖. ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของผลงาน อันเนื่องมาจากโครงการพัฒนา ที่จัดทำขึ้นในหมู่บ้าน และช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐในการดูแลบำรุงรักษา

ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

อดิน รพีพัฒน์ (๒๕๓๙: ๔๙) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการพัฒนาไว้ ๕ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ ๑ ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การพิจารณาปัญหาและจัดลำดับ ความสำคัญของปัญหา

ขั้นที่ ๒ ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาค้นหาสาเหตุแห่งปัญหา

ขั้นที่ ๓ ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาและพิจารณาแนวทางวิธีการในการแก้ไขปัญหา

ขั้นที่ ๔ ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา

ขั้นที่ ๕ ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมการพัฒนา

บัณฑิร อ่อนคำ กล่าวถึงการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนของการพัฒนา ๕ ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ ๑ ขั้นมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในชุมชน ตลอดจนกำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ

ขั้นที่ ๒ ขั้นมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา โดยประชาชนมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนิน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่ใช้

ขั้นที่ ๓ ขั้นมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือเข้าร่วมบริหารงานประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

ขั้นที่ ๔ ขั้นการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการพัฒนาหรือยอมรับผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้ง ด้านวัตถุและจิตใจ

ขั้นที่ ๕ ขั้นการมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้าร่วมประเมินว่าการพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด

รายงานการศึกษาของสมาคมมิตรชนบท (เจียบ ไทยอิง, ๒๕๒๙) เรื่อง “ประสบการณ์การเรียนรู้จากชาวบ้าน : กระบวนการและขั้นตอนการมีส่วนร่วมในชุมชน” ได้เสนอแนะขั้นตอนการเรียนรู้ ๖ ขั้นตอน เรียกว่า ๖ ร่วมดังนี้

๑. ขั้นการร่วมอยู่ร่วมกันและรับรู้ปัญหา เป็นขั้นตอนที่นักวิจัยต้องทำตนเองให้ผสมกลมกลืนเป็นหนึ่งในเดียวกับชาวบ้าน เพราะโดยข้อเท็จจริงนักพัฒนาและนักวิจัยเป็นบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งเป็นคนต่างถิ่นมีการศึกษาสูงกว่าชาวบ้าน ความแปลกแยกและความแปลกหน้าระหว่างชาวบ้านและนักพัฒนาจึงยังคงดำรงอยู่ นักพัฒนาจึงต้องพัฒนาเองให้เป็นเนื้อเดียวกับ

ชาวบ้านก่อน นักพัฒนาจึงสามารถเรียนรู้และเก็บข้อมูลเชิงลึกจากชาวบ้านได้ นั้นหมายถึงเมื่อชาวบ้านมองเห็นว่านักพัฒนาเป็นกลุ่มเดียวกับเขา การร่วมอยู่ร่วมกันรับรู้ปัญหา จึงเป็นกลวิธีแรกที่นักพัฒนาเป็นกลุ่มเดียวกับเขา การร่วมอยู่ร่วมกันและรับรู้ปัญหา จึงเป็นกลวิธีแรกที่นักพัฒนาและนักวิจัยชุมชนต้องเรียนรู้และปรับตัว

๒. ขั้นร่วมทำงานเป็นหนึ่งเดียวกับชุมชน โดยปกติการที่ชาวบ้านจะมองเห็นนักพัฒนาเป็นบุคคลกลุ่มเดียวกับเขาเป็นเรื่องค่อนข้างยาก เพราะนักพัฒนามีคุณสมบัติแตกต่างจากชาวบ้านดังกล่าวดำเนินมาแล้ว สิ่งที่จะช่วยให้นักพัฒนาเป็นกลุ่มเดียวกันได้จึงต้องร่วมทำงานกับชาวบ้าน นักพัฒนาทำตัวให้เป็นกลุ่มเดียวกับชาวบ้านได้ ต้องร่วมทำงานให้เหมือนกับที่เขาทำให้ชีวิตประจำวัน ความแปลกแยกและความแตกต่างจึงกลายเป็นความประสมกลมกลืน ความไวเนื้อเชื้อใจจึงเกิดขึ้น

๓. ขั้นร่วมคิดร่วมศึกษาปัญหาชุมชน วัฒนธรรมไทยเป็นวัฒนธรรมที่ทำให้เกียรติผู้ใหญ่และผู้รู้ในกรณีที่นักพัฒนาหรือนักวิจัยซึ่งมีคุณสมบัติของผู้มีการศึกษาสูงเป็นผู้ที่รู้กว่าชาวบ้านจะคิดว่าเป็นผู้ที่แก้ไขปัญหาให้ตนได้ จึงยอมรับฟังความคิดเห็นมากกว่าเป็นผู้ร่วมแสดงความคิดเห็นที่ได้จากนักพัฒนาซึ่งเป็นของนักพัฒนาและนักวิจัยชุมชน มิใช่เป็นปัญหาของชุมชน ดังนั้นการที่นักพัฒนาจะเรียนรู้และได้ปัญหาชุมชนอย่างแท้จริง นักพัฒนาต้องทำตัวให้เป็นกลุ่มเดียวกับชุมชนก่อน อย่างไรก็ตาม トラบดิดที่ชาวบ้านยังคิดว่านักพัฒนาเป็นผู้รู้มากกว่า ชาวบ้านจะไม่ยอมคิดร่วมกับนักพัฒนาแต่จะให้นักพัฒนาเป็นผู้คิด ผลที่ได้จากความคิดในการแก้ไขปัญหาจึงเป็นผลที่เกิดจากนักพัฒนา ผลสุดท้ายปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนยังคงดำรงอยู่ ดังนั้นกระบวนการร่วมคิดและร่วมศึกษาปัญหาชุมชนจึงเป็นการที่จะได้ปัญหาและข้อมูลที่แท้จริงของชุมชน นำไปสู่การร่วมแก้ไขปัญหาที่ตรงประเด็นในขั้นต่อไป

๔. ขั้นร่วมกันพัฒนาปัญหาชุมชน กระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาเป็นขั้นตอนการลงมือปฏิบัติระหว่างนักพัฒนากับชาวบ้าน การที่นักพัฒนาทำตัวเป็นกลุ่มเดียวกับชาวบ้านจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาวิธีการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบจากนักพัฒนาสู่ชาวบ้านถ่ายทอดภูมิปัญญาและข้อมูลแท้จริงของชาวบ้านสู่นักพัฒนา ขั้นการพัฒนาและแก้ไขปัญหาชุมชนจึงเป็นการเรียนรู้และแก้ปัญหาร่วมกันอย่างเป็นระบบระหว่างชาวบ้าน นักพัฒนาและวิจัย

๕. ขั้นร่วมสรุปและร่วมประเมินผล การร่วมกันพัฒนาเป็นขั้นตอนของการปฏิบัติจริง ดังนั้นผลที่เกิดจากการปฏิบัติ นักพัฒนาและชาวบ้านจึงรับรู้ร่วมกันด้วยการร่วมกันสรุปและร่วมประเมินข้อสรุปที่ได้จึงเป็นองค์ความรู้ใหม่ของชุมชนละนักพัฒนา

๖. ขั้นร่วมได้รับและพัฒนาต่อไป ผลข้อสรุปในขั้นที่ ๕ จะเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่นักพัฒนาและชาวบ้านใช้เป็นข้อมูลสำหรับการวางแผนและการพัฒนาชุมชนต่อไป

Edgardo T.Valenuela (๑๙๘๙) (อ้างในสถาบันดำรงราชานุภาพ.๒๕๓๙: ๒๐) ได้ชี้ประเด็นสำคัญของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนต้องสร้างขึ้นบนรากฐานที่ยึดมั่นว่าประชาชนเป็นผู้มีอำนาจที่แท้จริงไม่ใช่รัฐ จึงต้องยึดมั่นในหลักการ ดังนี้

- ๑) ประชาชนต้องมีความเคารพในตนเอง
- ๒) ประชาชนมีเสรีภาพที่รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มองค์กรและทำได้เคลื่อนไหว
- ๓) ประชาชนจะต้องเป็นเจ้าของและควบคุมดูแลทรัพยากรและกิจกรรมของพวกเขา

เรา

- ๔) ประชาชนจะต้องมีเสรีภาพที่จะเลือกและมีสิทธิที่จะปฏิเสธ

ยุทธศาสตร์ และยุทธวิธีการมีส่วนร่วม

ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการสร้างจิตสำนึกและสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนตระหนักและเข้ามามีส่วนร่วม นเรศ สงเคราะห์สุข (๒๕๔๑: ๑๑๓-๑๑๔) ได้สรุปประสบการณ์ทำงานที่ถือว่าเป็นยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ๒ ประการ คือ

การจัดกระบวนการเรียนรู้ (Learning process)

การจัดกระบวนการเรียนรู้สามารถทำได้หลายวิธีการดังต่อไปนี้

- ๑) จัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ของหมู่บ้านเพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้ร่วมกันในประเด็นต่างๆ
- ๒) จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือจัดทัศนศึกษาดูงานระหว่างกลุ่มองค์กรต่างๆ ภายในชุมชนและระหว่างชุมชน
- ๓) ฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะเฉพาะด้านต่างๆ
- ๔) ลงมือปฏิบัติจริง
- ๕) ถอดประสบการณ์และสรุปบทเรียนที่จะนำไปสู่การปรับปรุงกระบวนการทำงานที่เหมาะสม

การพัฒนาผู้นำเครือข่าย

เพื่อให้ผู้นำเกิดความมั่นใจในความรู้และความสามารถที่มีอยู่ จะช่วยให้สามารถริเริ่มกิจกรรมการแก้ไขปัญญา หรือกิจกรรมการพัฒนาได้ ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธีดังต่อไปนี้

- ๑) แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำทั้งภายในและภายนอกชุมชน
- ๒) สนับสนุนการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และสนับสนุนข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นอย่างต่อเนื่อง

๓) แลกเปลี่ยนเรียนรู้และดำเนินงานร่วมกันของเครือข่ายอย่างต่อเนื่องจะทำให้เกิดกระบวนการจัดการและจัดองค์กรร่วมกัน

ยุทธวิธีการกระตุ้นการมีส่วนร่วมของชุมชน

วิธีการกระตุ้นให้เกิดการรวมตัวกันของผู้แทนประชาชนจากกลุ่มต่างๆ

๑) ให้ร่วมคิดร่วมทำเรื่องที่เป็นประเด็นปัญหาใกล้ตัว และแนวทางการพัฒนาที่ไม่ยากนักในพื้นที่นั้นก่อน

๒) หากิจกรรมที่ให้ร่วมคิด ร่วมทำ ในการแก้ไขปัญหา เช่น ปัญหายาเสพติด การรณรงค์ การเลือกตั้ง การจัดทำแผนชุมชน ไปอย่างต่อเนื่อง

๓) การสร้างบรรยากาศให้เปิดรับฟังปัญหาชาวบ้าน และในบางกรณีที่กำลังของชาวบ้านไม่สามารถแก้ไขให้เป็นรูปธรรมได้ โดยชี้แนะเท่าที่จำเป็น แต่ไม่ชักนำโดยเด็ดขาด

๔) จากการร่วมคิดร่วมทำในกิจกรรมจากง่ายไปยาก ที่ค่อยๆ ประสบความสำเร็จ จะนำไปสู่การเรียนรู้ ความมั่นใจจะชุมชนที่เข้มแข็งอย่างยั่งยืนในอนาคต

สิ่งจูงใจประกอบการกระตุ้น

ดังที่ได้กล่าวข้างต้นมาแล้ว การกระตุ้นให้เกิดการรวมตัวของชาวบ้าน หากจะให้ได้ผลสำเร็จจำเป็นต้องมีสิ่งจูงใจทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ทั้งนี้เพราะตั้งแต่อดีตจนปัจจุบันชาวบ้านเปรียบเสมือนคนไข้ที่รับยามาหลายขนาน จากส่วนราชการต่างๆ จากนโยบายของรัฐบาลยุคบางสมัยซึ่งต่างก็ยื่นยาขนานต่างๆ ให้จนชาวบ้านส่วนใหญ่เกิดอาการดีดอยาก การที่จะลุกขึ้นมาทำอะไรเองโดยไม่มีสิ่งจูงใจที่พอมองเห็นได้นั้นน่าจะยาก ดังนั้นจึงหากลวิธีในการดำเนินงานดังนี้

๑) ระยะสั้น เป็นโครงการที่รัฐบาลนำลงมาให้ประชาชน การจัดโครงการพัฒนาต่างๆ โดยให้ผ่านองค์การบริหารส่วนตำบลหรือโครงการพัฒนาตำบล กำหนดให้ตำบลละประมาณสองแสนถึงสี่แสนซึ่งเป็นแรงจูงใจให้ชาวบ้านมารวมตัวในรูปแบบของประชาคม โดยมีนโยบายตั้งแต่เริ่มต้นว่าหากประชาคมได้ประชุมเสนอปัญหาความต้องการ และได้จัดลำดับความสำคัญแล้ว ห้ามคณะกรรมการหมู่บ้านและองค์การบริหารส่วนตำบลแก้ไขโครงการของชาวบ้านโดยเด็ดขาด โดยให้นายอำเภอกำกับ ดูแลให้เป็นไปตามนโยบายนี้โดยเคร่งครัดหากเราสามารถกระตุ้นให้ชาวบ้านรวมตัวกันแล้วต้องให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าของการรวมตัวนั้น การรวมตัวนั้นก็จะเกิดความยั่งยืน ซึ่งในขณะนี้ก็มีโครงการพัฒนาเศรษฐกิจ ชุมชนตำบลไม่เกิน ๑ ล้านบาทที่ต้องการมีส่วนร่วมของประชาคม ประชากรรัฐ ในการร่วมคิดร่วมดำเนินการ

๒) ระยะกลางและระยะยาว

(๑) ปัญหา และความต้องการของชาวบ้านส่วนใดก็ตาม ที่ชาวบ้านสามารถแก้ไขได้ให้ดำเนินการ โดยมีการติดตามประเมินผล มีการประชุมทุกเดือนและแจ้งผลให้สมาชิกประชาคมทราบว่าส่วนใดแก้ไขได้ ส่วนใดต้องรองบประมาณและรอนานเท่าใด เพื่อให้ชาวบ้านได้เห็นประโยชน์ของการพบปะกันทุกเดือน

(๒) ปัญหาและความต้องการของชาวบ้านในส่วนที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข ให้นำมารวบรวมจัดทำเป็นแผนพัฒนาอำเภอ โดยให้ชี้แจงให้ชาวบ้านเข้าใจว่าที่ร่วมตัวกันนี้ และจะนำปัญหาและความต้องการของเขามาจัดทำโครงการในอนาคต ซึ่งหากเราสามารถสะท้อนปัญหาของชาวบ้านถูกต้องมาตั้งแต่ระดับหมู่บ้านจนถึงการจัดทำแผนพัฒนาอำเภอ จะเป็นแผนที่อยู่บนความต้องการของประชาชน ส่วนกระบวนการทำงานกับชาวบ้านจนถึงเก็บรวบรวมข้อมูลให้เป็นไปตามขั้นตอน ดังนี้

- ให้ชาวบ้านถกเถียงกันถึงปัญหาความต้องการที่เสนอมา โดยใช้หลักเกณฑ์ง่าย ๆ คือ ดูความเสียหายว่ากระทบประชาชนกี่ครอบครัว กระทบพื้นที่กี่ไร่ เพื่อให้มีการถกเถียงกันด้วยเหตุผลมิใช่พวกมากลากไปและสรุปด้วยการจัดลำดับปัญหาและความต้องการของหมู่บ้านนั้นปัญหาใดแก้ไขได้เอง แก้ไขได้เองบางส่วน หรือเกินกำลังความสามารถ

- ทำบัญชีปัญหาความต้องการของหมู่บ้านต่างๆ และนำมาจัดลำดับอีกครั้งในประชาคมตำบล โดยยึดหลักเกณฑ์จำนวนครัวเรือนและพื้นที่ที่ประสบความเสียหาย ตลอดจนความรุนแรงของปัญหานั้น

- นำลำดับปัญหาความต้องการในแต่ละปัญหามาพิจารณาจัดลำดับอีกครั้งในประชาคม เพื่อให้เป็นการวางแผนล่างขึ้นบน (Bottom up) ไม่ใช่จากบนลงล่างเหมือนในอดีต (Top down) เพราะเราต้องยอมรับว่าปัญหาความต้องการของชาวบ้านมักเป็นเรื่องใกล้ตัว เช่น ขาดน้ำอุปโภคบริโภค ขาดไฟฟ้า ปัญหาในเรื่องการศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี ปัญหาเยาวชน และปัญหาสังคมอื่นๆ ที่ชาวบ้านยังไม่พูดถึง ซึ่งเป็นหน้าที่ของส่วนราชการที่ถือว่ามรการศึกษาสูงกว่าจะช่วยเสริมเติมบางส่วนลงไปให้ครบถ้วน

- เมื่อได้ลำดับปัญหาและความต้องการในระดับตำบลแล้ว ให้มีการประชุมร่วมกันระหว่างประชาคม ส่วนราชการและผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อรับปัญหาดังกล่าวไปพิจารณาจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาต่อไป

- ใช้แผนพัฒนาตำบลหรืออำเภอเป็นแม่บทในการกำกับการจัดทำโครงการและงบประมาณของส่วนราชการเป็นหลัก

แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครื่องมือวัดดัชนีความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจ

การสร้างเครื่องมือวัดดัชนีความเข้มแข็งเฉพาะด้านทั้ง ๓ ด้านในงานวิจัยนี้ ดัชนีความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจเป็นด้านที่มีมิติย่อยและข้อคำถามที่ใช้เป็นตัวชี้วัดของดัชนีมากที่สุด เนื่องจากในชุมชนการศึกษามีหลากหลายทางด้านเศรษฐกิจค่อนข้างมาก ดังนั้นเพื่อความชัดเจนในการนำเสนอ การสร้างเครื่องมือวัดดัชนีความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจจึงแบ่งเป็นหัวข้อ ย่อย ๆ ดังนี้

๑. ดัชนีการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจของชุมชน
๒. ดัชนีเงื่อนไขที่นำไปสู่การพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจของชุมชน
๓. ดัชนีกระบวนการที่นำไปสู่การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของชุมชน

A. ดัชนีกระบวนการสร้างอำนาจอิสระในการผลิต

B. ดัชนีกระบวนการสร้างอำนาจอิสระในการแลกเปลี่ยนผลผลิต

B๑ ดัชนีกระบวนการสร้างอำนาจอิสระในการแลกเปลี่ยนผลผลิตที่เก็บไว้

รอขายได้

B๒ ดัชนีกระบวนการสร้างอำนาจอิสระในการแลกเปลี่ยนผลผลิตที่ต้อง

ขายทันที

C. ดัชนีกระบวนการสร้างอำนาจอิสระในการจัดสรร

D. ดัชนีกระบวนการสร้างอำนาจอิสระในการบริโภค

การสร้างเครื่องมือวัดดัชนีการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของชุมชน

ดัชนีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ เป็นดัชนีที่แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชนในด้านเศรษฐกิจ ซึ่งในวิจัยนี้มองความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจว่าหมายถึงความสามารถในของชุมชนในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ดังนั้นดัชนีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจนี้จึงมีชื่อเรียกว่า **ดัชนีการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของชุมชน** ทฤษฎีฐานรากได้ให้ข้อเสนอว่า ชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจก็คือ ชุมชนที่สามารถติดต่อสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจอื่นๆ อย่างเสมอภาค มีการพึ่งพาซึ่งกันและกันกับระบบเศรษฐกิจภายนอกชุมชน แต่ไม่ใช่ลักษณะที่เป็นการขอความช่วยเหลือ มีอำนาจต่อรอง และเป็นชุมชนที่สามารถทำมาหากินได้อย่างมีคุณภาพด้วย ทฤษฎีฐานรากจึงแบ่งดัชนีการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของชุมชนออกเป็น ๒ มิติย่อย ได้แก่ ความเข้มแข็งของการผลิต และความเข้มแข็งของกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

๑. **ความเข้มแข็งของการผลิต** หมายถึง คุณภาพในการทำมาหากินของชุมชน ซึ่งก็คือชุมชนที่มีการผลิตที่หลากหลาย ช่วยกระจายความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นในแต่ละปี เป็น

ชุมชนที่มีการเติบโตและขยายตัวทางการผลิต ทั้งทางด้านประเภท พื้นที่ และปริมาณผลผลิต ผลผลิตที่ได้มีคุณภาพเป็นที่น่าเชื่อถือและปลอดภัยจากสารพิษต่างๆ การวัดความเข้มแข็งของการผลิตจึงสามารถพิจารณาได้จากตัวชี้วัด ๔ ตัวดังนี้

๑.๑ ความหลากหลายของการผลิตในชุมชน ทฤษฎีฐานรากได้เสนอไว้ว่าชุมชนที่มีความเข้มแข็งของการผลิตมักจะเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายของการผลิต เนื่องจากการมีการผลิตที่หลากหลายจะช่วยกระจายความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นในแต่ละปีได้ ถ้าในปีใดที่การผลิตหนึ่งมีปัญหาเกิดขึ้น ชุมชนนั้นก็ยังมีแหล่งรายได้จากการผลิตอื่นของชุมชนเข้ามาช่วยเสริมได้ การสร้างตัวชี้วัดความหลากหลายของการผลิตในชุมชนของการวิจัยนี้พยายามคำนึงถึงลักษณะและประเภทการผลิตหลักการของชุมชนไทยส่วนใหญ่ในแต่ละภูมิภาค เพื่อให้ตัวชี้วัดสามารถวัดได้อย่างครอบคลุมมากที่สุด ซึ่งในการศึกษานี้ได้สร้างตัวชี้วัดที่อาศัยข้อมูลจากการผลิตทั้งหมด ๓๗ ประเภท ได้แก่

- การทำนา ทั้งการทำนาปีและนาปรัง
- การทำไร่ การปลูกพืชไร่ต่างๆ เช่น ข้าวโพด มันสำปะหลัง
- การทำสวน ทั้งการปลูกพืชสวนผักและผลไม้ต่างๆ
- การประมงน้ำจืด คือ การจับสัตว์น้ำจืด เช่น กุ้ง หอย ปู ปลาจากแหล่งน้ำ

ธรรมชาติต่างๆ

- การประมงน้ำเค็ม เช่น การจับสัตว์น้ำเค็มจากแหล่งน้ำธรรมชาติต่างๆ
- การเลี้ยงสัตว์ เช่น การเลี้ยงสุกร ไก่ เป็ด
- การทำหัตถกรรม เช่น การจักสาน การทอผ้า การทำเครื่องปั้นดินเผา

เนื่องจากชุมชนที่ยังมีการผลิตที่หลากหลายก็ยังสามารถกระจายความเสี่ยงจากการผลิตได้มากกว่าชุมชนที่มีการผลิตเพียงไม่กี่การผลิต ดังนั้นการให้ค่าคะแนนของตัวชี้วัดนี้จึงพิจารณาจากการให้ข้อมูลของชุมชนว่าในชุมชนนั้นมีการผลิตทั้ง ๓๗ ประเภทนี้อยู่ในชุมชนมากน้อยเพียงใด ชุมชนที่มีการผลิตทั้ง ๓๗ ประเภทนี้มากจะเป็นชุมชนที่ได้คะแนนตัวชี้วัดนี้สูงกว่าชุมชนที่มีการผลิตทั้ง ๓๗ ประเภทนี้น้อย

๑.๒ การเติบโตของการผลิตที่เกี่ยวข้องกับการผลิตเดิมของชุมชน เป็นตัวชี้วัดที่สำคัญซึ่งทฤษฎีฐานรากได้เสนอไว้ชุมชนที่มีความเข้มแข็งของการผลิตเป็นชุมชนที่การผลิตของชุมชนมีการเติบโตมากขึ้นกว่าแต่ก่อน การเติบโตที่เกิดขึ้นนี้ต้องเป็นการเติบโตของการผลิตที่เกี่ยวข้องกับการผลิตเดิมของชุมชนด้วยไม่ใช่ว่าการเติบโตที่เกิดจากการละทิ้งการผลิตเดิมของชุมชนและรับการผลิใหม่เข้ามาทั้งหมด ตัวอย่างเช่น ถ้าการผลิตเดิมชุมชนคือการทำนา การผลิตที่เกี่ยวข้องกับการทำนาก็คือการปลูกข้าวพันธุ์อื่นเพิ่มเติมดังนั้นการวัดนี้จึงพิจารณาจากข้อมูลของการผลิตหลักทั้ง ๓๗ ประเภทในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

- ระยะเวลาที่เริ่มมีการผลิต

- พื้นที่ของการผลิต
- จำนวนของการผลิต

การวัดการเติบโตของการผลิตจำเป็นต้องมีการเปรียบเทียบข้อมูลในปัจจุบันกับข้อมูลในอดีต ดังนั้นข้อมูลในประเด็นดังกล่าวจะถามในลักษณะเปรียบเทียบสภาพการผลิตในปัจจุบันกับสภาพการผลิตเมื่อ ๕ ปีก่อนหน้านี้ การให้ค่าคะแนนจะพิจารณาจากการให้ข้อมูลของชุมชน ชุมชนที่มีคะแนนตัวชี้วัดนี้สูงพื้นที่การผลิตและมีปริมาณผลผลิตเพิ่มขึ้นนอกจากนี้เนื่องจากในแต่ละชุมชนมีลักษณะและประเภทการผลิตแตกต่างกัน ดังนั้นเพื่อให้คะแนนของตัวชี้วัดสะท้อนถึงความหลากหลายซึ่งเกิดขึ้นในปรากฏการณ์จริง การคิดคะแนนของแต่ละประเภทการผลิตจะนำมาถ่วงน้ำหนักด้วยจำนวนครัวเรือนที่ทำการผลิตนั้นในชุมชน ถ้าชุมชนมีครัวเรือนที่ทำการผลิตใดเป็นจำนวนมาก คะแนนของการผลิตนั้นจะมีน้ำหนักมากในคะแนนของตัวชี้วัดนี้

๑.๓ ผลผลิตที่มีคุณภาพเชื่อถือได้ ผลผลิตที่มีคุณภาพเชื่อถือได้เป็นตัวชี้สะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งของการผลิตที่ทฤษฎีฐานรากได้เสนอไว้ ชุมชนที่ผลผลิตได้รับความเชื่อถือในคุณภาพจากผู้ซื้อ ย่อมแสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของการผลิตของชุมชน การวัดตัวชี้วัดนี้จึงพิจารณาจากการให้ข้อมูลของชุมชนว่า ในแต่ละการผลิต ผลผลิตที่ได้นั้นเป็นผลผลิตที่มีคุณภาพเป็นสัดส่วนมากน้อยเพียงใดต่อผลผลิตทั้งหมด

สำหรับการให้คะแนนตัวชี้วัดนี้ ในแต่ละการผลิต ชุมชนใดที่มีผลผลิตโดยรวมแล้วมีคุณภาพเป็นชุมชนที่มีคะแนนตัวชี้วัดนี้สูง เช่นเดียวกันกับตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การคิดคะแนนตัวชี้วัดนี้มีการนำจำนวนครัวเรือนที่ทำการผลิตในชุมชนมาถ่วงน้ำหนัก

๑.๔ ผลผลิตที่ปลอดภัยจากสารพิษ ตัวชี้วัดที่สะท้อนถึงความเข้มแข็งของการผลิต นอกจากผลผลิตที่มีคะแนนที่มีคุณภาพเชื่อถือได้แล้ว ความปลอดภัยจากการบริโภคผลผลิตที่ได้จากชุมชนก็เป็นสิ่งสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกัน ตัวชี้วัดนี้จึงสะท้อนถึงการให้ความสำคัญต่อความปลอดภัยต่อผู้บริโภคและผู้ผลิตที่ทฤษฎีฐานรากได้เสนอไว้ การวัดว่าผลผลิตของชุมชนมีความปลอดภัยจากสารพิษหรือไม่นั้น ในงานวิจัยนี้ใช้วิธีเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักของชุมชน ดังนั้นการถามโดยให้ผู้ให้ข้อมูลตอบเป็นตัวเลขสัดส่วนจึงเป็นเรื่องที่ยากสำหรับการตอบ ด้วยเหตุนี้การวัดจึงใช้วิธีการกำหนดระดับสัดส่วนของผลผลิตที่ปลอดภัยจากสารพิษที่ผู้ให้ข้อมูลสามารถติดตามได้ไม่ยากไว้ล่วงหน้า โดยแบ่งสัดส่วนเป็น ๔ ระดับ คือ (๑) ใช้สารเคมีในการผลิตประมาณ ๑ ใน ๔ ของผลผลิตทั้งหมด (๒) ใช้สารเคมีในการผลิตประมาณครึ่งหนึ่งของผลผลิตทั้งหมด (๓) ใช้สารเคมีในการผลิตประมาณ ๓ ใน ๔ ของผลผลิตทั้งหมด และ (๔) ใช้สารเคมีในการผลิตทั้งหมด

สำหรับการให้คะแนนตัวชี้วัดนี้ เนื่องจากตัวชี้วัดเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงปริมาณหรือสัดส่วนผลผลิตที่ปลอดภัยจากสารพิษ ดังนั้นชุมชนที่จะมีคะแนนตัวชี้วัดนี้สูง จึงเป็นชุมชนที่ใช้

สารเคมีในการผลิตน้อยในแต่ละการผลิต และเช่นเดียวกันกับตัวชี้วัดอื่นที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การคิดคะแนนตัวชี้วัดนี้จึงนำจำนวนครัวเรือนที่ทำการผลิตในแต่ละการผลิตในชุมชนมาถ่วงน้ำหนัก

๒. **ความเข้มแข็งของกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจ** กลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจในงานวิจัยนี้ หมายถึง กลุ่มที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของคนในชุมชนเพื่อร่วมมือกันทำกิจกรรมใดใดก็ตามที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจหรือการผลิตที่มีฐานอยู่ในชุมชน เช่น กลุ่มการผลิต กลุ่มอาชีพ ชุมชน สหกรณ์ เป็นต้น ทฤษฎีบานรากได้เสนอว่า การพึ่งพากิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนช่วยสนับสนุนเกื้อกูลทั้งทางด้านแรงงานและเงินทุนเพราะการมีแหล่งพึ่งพากิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนลดการพึ่งพิงจากภายนอกการวัดความเข้มแข็งของกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจจึงสามารถพิจารณาได้จากตัวชี้วัด ๓ ตัว ดังนี้

๒.๑ **การมีส่วนร่วมของกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองได้** ทฤษฎีบานรากได้เสนอไว้ว่า กลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีความเข้มแข็งต้องเป็นกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สามารถพึ่งตนเองได้สามารถจัดการและแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับกลุ่มได้ด้วยตนเอง ไม่ต้องอาศัยหรือความช่วยเหลือจากภายนอกการแก้ไขและจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจกันระหว่างคนในชุมชน ชุมชนที่มีคนในชุมชนให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนสูงจะเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งของกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจสูง ดังนั้น การวัดว่าคนในชุมชนมีส่วนร่วมในกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองได้มากน้อยเพียงใด จึงพิจารณาจากข้อมูลแต่ละกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจดังนี้

- ความสำเร็จในการแก้ปัญหาของกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจ
- จำนวนคนในชุมชนที่เข้ามาร่วมในแต่ละกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

การให้ค่าคะแนนตัวชี้วัดนี้จะพิจารณาเลือกเฉพาะกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับกลุ่มได้สำเร็จ แล้วนำจำนวนคนในชุมชนที่มีส่วนร่วมในกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองได้มาหารด้วย จำนวนคนทั้งหมดในชุมชน เป็นการแปลงตัวเลขให้อยู่ในรูปร้อยละ เพื่อควบคุมความแตกต่างของจำนวนคนในชุมชนระหว่างชุมชนต่างๆ ไม่ให้กระทบทำให้คะแนนมีความลำเอียงสำหรับชุมชนที่มีคนในชุมชนมาก จากนั้นนำร้อยละของคนในชุมชนที่มีส่วนร่วมของแต่ละกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจมาเฉลี่ยกัน ชุมชนที่มีคะแนนตัวชี้วัดนี้สูง ก็คือชุมชนที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจสูง

๒.๒ **เงินทุนหมุนเวียนของกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจ** ทฤษฎีบานรากได้เสนอไว้ว่า กลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีความเข้มแข็งนอกจากจะต้องเป็นกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สามารถพึ่งตนเองได้ยังต้องเป็นกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีเงินทุนหมุนเวียนเพียงพอต่อการนำไปใช้เพื่อการผลิตของชุมชนด้วยการวัดเงินทุนหมุนเวียนของแต่ละกลุ่มกิจกรรมทาง

เศรษฐกิจจึงใช้วิธีการสอบถามปริมาณเงินทุนหมุนเวียนของแต่ละกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจจากผู้ให้ข้อมูลหลักโดยตรง นำจำนวนเงินทุนแต่ละกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจมาเฉลี่ยกัน แล้วนำมาใช้เป็นคะแนนของตัวชี้วัดนี้

๒.๓ **ความยั่งยืนของกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจ** ตัวชี้วัดหนึ่งที่สามารถนำมาใช้บ่งบอกถึงความเข้มแข็ง

แนวคิดพุทธเกษตร

ฐานของการพัฒนาสังคมไทย คือ ชาวไร่ชาวนาที่เป็นส่วนใหญ่ของประเทศและพุทธศาสนานั่นเอง การพัฒนาอุตสาหกรรมก็ต้องทำโดยไม่ทอดทิ้งความมั่นคงของภาคเกษตรกรรมจากการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจจากการทำเพื่ออยู่โดยการพึ่งตนเอง มาเป็นทำการค้าขายกับชาวต่างประเทศนี้ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่ชีวิต และสังคมมนุษย์เหลือคณานับ ซึ่งจะเห็นอิทธิพลปัจจัยตาแห่งทุกข์ สมุทัย ของสังคม อย่างน้อย ๘ ขั้นตอน (ประเวศ วะสี, ๒๕๓๒, หน้า ๓๓-๓๕) คือ

๑. ระบบใหม่นี้กระตุ้นกิเลสและความโลภ
๒. ชีวิตเปลี่ยนจากความนุ่มนวล เยือกเย็น เชื่อมสัมพันธ์ มาเป็นกระแทกกระทุ้งรุนแรงและโดดเดี่ยว
๓. ดินเสื่อมคุณภาพ
๔. การลงทุนสูง
๕. ขายผลผลิตได้ราคาต่ำ
๖. เป็นธุรกิจที่ขาดทุน
๗. เป็นหนี้ทำให้เสียกรรมสิทธิ์ที่ดิน
๘. เกษตรกรต้องทำงานหนักมากขึ้น ในที่สุดทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ล้มละลายทางเศรษฐกิจ พึ่งตนเองไม่ได้ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลายไป

ในขณะที่สังคมไทยกำลังถลำลึกเข้าไปในจุดวิกฤต ดูเหมือนไม่มีทางออก ชาวบ้าน พระนักวิชาการต่าง ๆ และนักพัฒนาเอกชนจำนวนหนึ่ง ได้พบจุดเปลี่ยนไปสู่ศานติเพื่อให้มนุษยชาติอยู่รอดได้อย่างมีสันติสุข และมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษยชาติ ที่มีความสอดคล้องกับแนวทางการแก้ไขปัญหของพุทธโอภาที่ว่า การจะแก้ปัญหามวลในโลกนี้จะต้องกลับสู่ธรรมชาติที่หมายถึงการรวมพระเจ้า ธรรมชาติ และมนุษย์ เข้าเป็นหนึ่งเดียวอีกครั้งหนึ่งหลังจากที่มนุษย์ได้แยกทั้งสามสิ่งนี้ออกจากกัน

พุทธเกษตรกรรมจึงเป็นฐานชุมชน การที่จะพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้นั้นจะต้องอาศัยองค์ประกอบ ๕ อย่างด้วยกัน ในอันที่จะเชื่อมโยงสัมพันธ์กันที่เรียกว่าเบญจขันธ์ของชุมชน (ประเวศ วะสี, ๒๕๓๐, หน้า ๑๑) ดังนี้

๑. จิตใจที่สดกิสเลส ลดความโลภ มีสันโดษ มีปัญญา

๒. แบบแผนการผลิตที่เป็นแบบการผลิตเพื่อกินเอง ใช้เอง เป็นเกษตรกรรมผสมผสาน เทคโนโลยีที่เหมาะสมในท้องถิ่น

๓. ความสมดุลของธรรมชาติ ทั้งนี้เพราะเป็นเกษตรกรรมที่คำนึงถึงความสมดุลของธรรมชาติแวดล้อม ไม่ทำลายธรรมชาติ

๔. การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ มีกินมีใช้ ไม่ขาดทุน ไม่ไปทำลายธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมใกล้ตัว จะส่งเสริมให้มีป่า มีปื้ยมมากขึ้น

๕. ชีวิตชุมชน เกิดเป็นวัฒนธรรมต่าง ๆ มีสถาบันครอบครัวที่มั่นคง มีการนับถือผู้เฒ่าผู้แก่ มีวัดเป็นสถาบันชุมชนที่ช่วยพัฒนาจิตใจที่ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

องค์ประกอบดังกล่าวจะเชื่อมโยงกันเหมือนเป็นฐานของชุมชน การทำจิตใจจะอยู่ไม่ไหวถ้าเศรษฐกิจขาดไป การที่ทำเศรษฐกิจอย่างเดียวแต่จิตใจไม่ดี มีความโลภมาก เศรษฐกิจก็พังเพราะความโลภ มีการโกง ฉะนั้นต้องไปด้วยกัน ในทางวัฒนธรรมจะไปโดดๆ โดยไม่เชื่อมโยงกับธรรมะ เทคโนโลยีสมดุลทางธรรมชาติแวดล้อมเศรษฐกิจไปไม่รอด วัฒนธรรมชุมชนแตกสลายวิธีชีวิตเหล่านี้เรียกว่า พุทธเกษตรกรรม ขณะเดียวกัน พระไพศาล วิสาโล (๒๕๓๕, หน้า ๑๙) ยังได้กล่าวถึงพุทธเกษตรกรรม ซึ่งประกอบด้วยองค์คุณ ๒ ประการ คือ เจตคติและเทคนิควิธี ซึ่งต้องทำความเข้าใจกันไปเสมอ เช่น เทคนิควิธีการทำเกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ หรือแม้แต่เกษตรธรรมชาติแต่ยังมีเจตคติแบบวัตถุนิยม อยากร่ำรวยแต่ฝ่ายเดียวโดยที่ลึก ๆ ก็นึกว่าวิธีปลูกพืชแบบนั้นจะสามารถตอบสนองความต้องการดังกล่าวได้ ก็ไม่อาจเรียกเกษตรกรรมนั้นว่าพุทธเกษตรกรรมได้ จะเห็นว่าแท้จริงแล้วเกษตรชาติหรือผสมผสานเหล่านี้ มิใช่เรื่องเทคนิคเท่านั้น หากยังมีเจตคติที่สวนทางกับความคิดวัตถุนิยม เวลาพูดถึงเกษตรธรรมชาติ นอกจากจะต้องให้ความสำคัญกับหลักการไม่ไถพรวน ไม่ใช้ปุ๋ย ไม่กำจัดวัชพืช และไม่ใช้สารเคมีแล้ว ยังต้องสนใจเจตคติพื้นฐานที่แฝงอยู่เป็นหลักการที่ ๕ คือ ไม่โลภ ซึ่งพอจะสรุปลักษณะสำคัญของพุทธเกษตรกรรมได้ ดังนี้

- มุ่งความเจริญอกงามของชีวิตด้านใน ไม่เน้นความมั่งคั่งทางวัตถุ
- ร่วมมือกับธรรมชาติ อาศัยสมดุลในระบบนิเวศน์
- ไม่ใช้ทุนมาก เน้นแรงงานและทรัพยากรท้องถิ่นที่หาได้ง่าย
- ใช้เนื้อที่พอประมาณ ไม่ใหญ่โตจนต้องพึ่งพิงเครื่องจักรหรือจ้างคนมาดูแล

ลักษณะดังกล่าวคือการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ สามารถยังชีพได้ด้วยน้ำพักน้ำแรงของตนเองโดยไม่ผิดเคือง ไม่อยากไร้หรือเป็นหนี้สิน สามารถพึ่งตนเองได้ด้วยสติปัญญาในการที่ดำเนินชีวิตโดยอาศัยวิจารณ์ญาณของตนอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง ไม่ถูกผู้อื่นครอบงำกำหนดหรือมีชีวิตขึ้นอยู่กับวัตถุธรรมแต่อย่างใด สามารถมีความสุขจากภาวะภายใน เป็นเป้าหมายสูงสุดของพุทธเกษตรกรรม ดังที่มหาชาโนบุ ฟูกุโอกะ กล่าวไว้ว่า เป้าหมายสูงสุดของ

เกษตรกรกรมไม่ใช้การเพาะปลูกพืชผล แต่คือการบ่มเพาะความอุดมสมบูรณ์แห่งความเป็นมนุษย์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

หนึ่งนุช (๒๕๔๔) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงการผลิตทางการเกษตรของชุมชนชนบท จากการผลิตเพื่อขาย และอิทธิพลของระบบความเชื่อ และความสัมพันธ์ของชุมชนชนบทที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงการผลิตทางการเกษตร พบว่า การผลิตทางการเกษตรของบ้านห้วยไม้หก แต่เดิมมีลักษณะเป็นแบบยังชีพ คือทำการเกษตรสำหรับบริโภคในครัวเรือน ปัจจุบันบ้านห้วยไม้หกไม่ได้ผลิตเพื่อบริโภคเพียงอย่างเดียว แต่มีการผลิตเพื่อจำหน่าย เป็นเงินรายได้ครอบครัว โดยเฉพาะการทำการผลิตพืชเชิงเดี่ยว ได้แก่ มะเขือเทศ ซึ่งต้องผ่านนายทุน ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการผลิต ได้แก่ คนในชุมชนซึ่งมีโอกาสได้ติดต่อกับชุมชนภายนอกมาก่อนและติดต่อนายทุนนำเอามะเขือเทศมาปลูกในหมู่บ้านการสนับสนุนของนายทุนในด้านปัจจัยการผลิต ได้แก่ เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง และการรับซื้อผลผลิต ปัจจัยของผู้ผลิตเอง ได้แก่ การมีเงินทุนว่าจ้างแรงงาน การมีที่ดินและการมีเหมืองฝายในชุมชน ทำให้มีนาเพียงพอในการเพาะปลูกการปลูกพืชเพื่อจำหน่ายมีผลต่อความเชื่อและความสัมพันธ์กับชุมชนในลักษณะที่ลดลง การผลิตแบบใหม่เป็นขั้นตอนการผลิตมากกว่าจึงไม่ต้องทำพิธีเลี้ยงเจ้าที่ การผลิตแบบใหม่ต้องดูแลอย่างดีทุกขั้นตอนมิฉะนั้นจะได้ผลผลิตไม่ดีและไม่ได้มาตรฐาน ซึ่งจะทำให้ได้ราคาไม่ดี ผู้ผลิตจึงต้องดูแลเอาใจใส่อย่างมาก

อุษา โสทรจิตร (๒๕๔๕) ได้ศึกษาแนวทางในการพัฒนาธุรกิจชุมชน สำหรับกลุ่มผู้ผลิตกระดาษจากใยสับปะรด บ้านทรายมูล ตำบลเสด็จ อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง พบข้อเสนอแนะจากการศึกษาเกี่ยวกับการตลาด คือ ควรปลูกฝังความคิดในด้านการตลาด โดยนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้นำชุมชน กลุ่มควรสำรวจตลาด เพื่อหาข้อมูลความต้องการของตลาดหรือบริโภค และนำข้อมูลมาวางแผนการผลิตให้สอดคล้องหรือตรงกับความต้องการ รวมถึงต้องมีการประชาสัมพันธ์ควบคู่กันไป โดยประสานขอความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ ในระดับจังหวัด ทั้งภาครัฐบาล และเอกชนเพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้ทราบ

บทที่ ๓

วิธีการดำเนินงาน

การวิจัยแนวทางการพัฒนาตลาดปลอดภัยเพื่อการพึ่งตนเองโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาบอน ตำบลทุ่งงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research & Development: R&D) เก็บข้อมูลในเชิงคุณภาพ โดยการสังเกตและสัมภาษณ์

ประชากรและแหล่งข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้มีแหล่งข้อมูลที่เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่

๑. ประชากร ที่ใช้ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนบ้านนาบอน ตำบลทุ่งงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง จำนวนทั้งหมด ๖๑๔ คน กลุ่มตัวอย่างทำการคัดเลือกแบบเจาะจงสมาชิกกลุ่มผู้ปลูกผักจำนวน ๕๐ คน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาลเสริมงาม

๒. แหล่งข้อมูลอื่น

๒.๑ บริบทชุมชนบ้านนาบอน

๒.๒ ข้อมูลจากเอกสาร ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นข้อมูลที่ได้จากการจัดเวทีระดมความคิดเห็นระยะที่หนึ่ง ส่วนข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นข้อมูลการดำเนินงานศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งตลาดปลอดภัยบ้านนาบอน

เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูล

ลักษณะเครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูล คือแบบสัมภาษณ์และการสังเกต ทำการสร้างเครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการสร้างแบบสัมภาษณ์ โดยการศึกษาข้อมูลจากบริบทของชุมชน และประเด็นคำถามที่ใช้ในการจัดเวทีระดมความคิดเห็น

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการจัดประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการวางแผนแนวทางการดำเนินงานตลาดปลอดภัย การสรุปทเรียนการทำงาน การนำเสนอแผน

ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในกลุ่มของผู้ผลิต ผู้บริโภค และการบริหารจัดการกลาง ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสังเคราะห์และตีความในรูปแบบพรรณนา

แผนปฏิบัติการโครงการแบ่งเป็น ๒ ระยะ ได้แก่

ระยะที่ ๑ ทบทวนความรู้และศึกษาดูงาน

ระยะเวลาในการดำเนินงานตั้งแต่วันที่ ๑ กันยายน ๒๕๕๓ – ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ผู้เข้าร่วม	ระยะเวลา
๑.เวทีเตรียมความพร้อม ทบทวนกระบวนการวิจัย ฐานความรู้ที่ได้จากงานระยะที่ ๑ กำหนดแนวทางการทำงาน วางแผนการปฏิบัติงาน และออกแบบเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล	- เพื่อเตรียมความพร้อมและทบทวนกระบวนการวิจัย - เพื่อร่วมระดมกำหนดแนวทางการดำเนินงานระยะที่๒ - เพื่อระดมความคิดที่นำไปสู่กรอบการสร้างเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลของผู้ผลิต ผู้บริโภค และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	ทีมวิจัย	เดือนที่ ๑
๒.เก็บรวบรวมข้อมูลในกลุ่มผู้ผลิต ผู้บริโภค และหน่วยงาน (โรงพยาบาล สำนักงานเทศบาลตำบล สำนักงานเกษตรตำบล โรงเรียน วัด) ภายใต้หัวข้อ “ตลาดในฝัน” - ชนิดและคุณภาพของพืชผักที่ควรจะเป็น - ราคาในการจัดจำหน่ายที่เหมาะสม - สถานที่/วิธีการจัดจำหน่ายที่ เหมาะสม - กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้(ด้านการผลิต/ด้านสุขภาพ/การจัดการความหลากหลายของพันธุ์พืชพื้นบ้าน)ที่ควรมีระหว่างกลุ่มผู้ผลิตกลุ่มผู้บริโภคและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อสร้าง ความสำเร็จเรื่องความปลอดภัยในการบริโภคอาหาร (กลุ่มผู้ผลิต กลุ่มผู้บริโภคและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง)	- เพื่อสร้างความตระหนักในการบริโภคอาหารปลอดภัย ของกลุ่มผู้ผลิต ผู้บริโภค และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากการระดมความคิดเห็นของกลุ่มผู้ผลิต ผู้บริโภค และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในประเด็น “ตลาดในฝัน”	ทีมวิจัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง	เดือนที่ ๒

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ผู้เข้าร่วม	ระยะเวลา
๓. วิเคราะห์และสรุปข้อมูล “ตลาดในฝัน” จากกลุ่มเป้าหมายต่างๆ	- เพื่อวิเคราะห์ และประมวลผล การระดมความคิดเห็นในประเด็น “ตลาดในฝัน” ของกลุ่มผู้ผลิต และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง	ทีมวิจัยและ ผู้มีส่วน เกี่ยวข้อง	เดือนที่ ๓
๔. เวทีถอดบทเรียนการจัดการตลาดพืชผัก ในชุมชน เพื่อค้นหาที่เป็นอยู่นั้นสามารถ ตอบสนองความต้องการกับกลุ่มคนกลุ่ม ต่างๆ ได้มากน้อยเพียงใด	- เพื่อสรุปบทเรียน การจัดการ ตลาดพืชผักของชุมชนในรูปแบบ ต่างๆ ที่สนองต่อความต้องการ ของกลุ่มผู้ผลิต ผู้บริโภค และ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	ทีมวิจัยและ ผู้มีส่วน เกี่ยวข้อง	เดือนที่ ๔
๕. กิจกรรมศึกษาดูงานแนวทางการ ดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านหลวง เหนือ และสถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน อ.สันทราย จ.เชียงใหม่	- เพื่อเปิดโลกทัศน์ของทีมวิจัย เกี่ยวกับการผลิตผักปลอดภัย การจัดการตลาดผลผลิตปลอด สาร และรูปแบบการบริหาร จัดการกลุ่ม	ทีมวิจัยและ ผู้มีส่วน เกี่ยวข้อง	เดือนที่ ๔
๖. เวทีสรุปบทเรียนการศึกษาดูงาน และ เตรียมข้อมูลเพื่อนำเสนอต่อชุมชนและ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	- เพื่อสรุปบทเรียนจากการศึกษา ดูงาน - เพื่อจัดเตรียมข้อมูลนำเสนอใน เวทีการคืนข้อมูลสู่ชุมชน	ทีมวิจัยและ ผู้มีส่วน เกี่ยวข้อง	เดือนที่ ๔
๗. เวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชนและหน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง	- เพื่อนำเสนอข้อมูลและบทเรียน ที่ได้จากการจัดเวทีตลาดในฝัน การจัดการตลาดพืชผักของชุมชน และการศึกษาดูงาน ต่อชุมชนและ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	ทีมวิจัยและ ผู้มีส่วน เกี่ยวข้อง	เดือนที่ ๕
๘. เวทีสรุปบทเรียนระยะที่ ๑ และจัดทำ ข้อเสนอแนวทางในการพัฒนาตลาดปลอด สารเพื่อการพึ่งตนเองโดยการมีส่วนร่วมของ ชุมชนบ้านนาบอนฯ	- เพื่อสรุปบทเรียนการทำงาน ระยะที่ ๑ - เพื่อหาแนวทางการพัฒนาตลาด ปลอดสารบ้านนาบอน	ทีมวิจัยและ ผู้มีส่วน เกี่ยวข้อง	เดือนที่ ๖
๙. เข้าร่วมประชุมเวทีวันที่ ๑๐	- เพื่อเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และนำเสนอความก้าวหน้าของ โครงการ	ทีมวิจัย	เดือนที่ ๑-๖

ระยะที่ ๒ ลงมือปฏิบัติตามแนวทาง ระยะเวลาในการดำเนินงานตั้งแต่วันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๕๔ ถึง ๓๑ สิงหาคม ๒๕๕๔ (ขยาย ๒ เดือน)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ผู้เข้าร่วม	ระยะเวลา
๑. นำแนวทางการดำเนินงานตามรูปแบบของช่องทางการจัดจำหน่ายสู่การปฏิบัติ (ทดลอง) โดยแบ่งกลุ่มนักวิจัยเป็น ๓ กลุ่ม คือกลุ่มผู้ผลิต กลุ่มผู้บริโภค และกลุ่มการบริหารจัดการกลาง	- เพื่อให้เกิดการวางแผนแนวทางของการดำเนินงานตลาดปลอดภัยโดยแบ่งตามกลุ่ม ๓ กลุ่มคือ กลุ่มผู้ผลิต กลุ่มผู้บริโภค และกลุ่มการบริหารจัดการกลาง	ทีมวิจัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง	เดือนที่ ๑-๔
๒. สรุปผลและถอดบทเรียนองค์ความรู้เพื่อใช้ในการถ่ายทอดพร้อมขยายผล	- เพื่อสรุปบทเรียนการดำเนินงานของนักวิจัยแต่ละกลุ่ม - เพื่อถ่ายทอดและขยายผลจากบทเรียนการดำเนินงาน	ทีมวิจัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง	เดือนที่ ๔
๓. เวทีนำเสนอบทเรียนที่ได้มาขยายผลสู่แนวทางการพัฒนาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่และเครือข่ายที่สนใจ เช่น เกษตรตำบล เทศบาลตำบล ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน และโรงพยาบาลอำเภอ	- เพื่อนำเสนอบทเรียนและผลการปฏิบัติงานของแต่ละกลุ่ม - เพื่อวางแผนพัฒนาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	ทีมวิจัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง	เดือนที่ ๕-๖
๔. สรุปบทเรียนการดำเนินงานระยะที่ ๒ ร่วมกับคนในชุมชน - เวทีประมวลข้อมูลที่ได้จากการจัดเวทีขยายผล - เวทีสรุปบทเรียน องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย	- เพื่อนำเสนอแผนพัฒนาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - เพื่อสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากหน่วยงาน	ทีมวิจัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง	เดือนที่ ๖
๕. เข้าร่วมเวทีวันที่ ๑๐	- เพื่อเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำเสนอความก้าวหน้าของโครงการ	ทีมวิจัย	เดือนที่ ๑-๖

บทที่ ๔

ผลการดำเนินงาน

๔.๑ ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

● ประวัติชุมชน

บ้านนาบอนเริ่มก่อตั้งในปี พ.ศ. ๒๓๔๕ เมื่อประมาณสองร้อยกว่าปีที่ผ่านมา โดยการนำของนายทม ลำปน เข้ามาตั้งถิ่นฐานโดยอพยพมาจากบ้านมั่วและบ้านทุ่งงาม ตำบลทุ่งงาม ได้ประกอบอาชีพทำนา ชาวบ้านทำนาได้ประมาณ ๑๑-๑๒ ปี มีต้นบอนเกิดขึ้นซึ่งไหลมาตามกระแสน้ำในช่วงน้ำหลากต่อมามีป่าบอนเกิดขึ้นเต็มบริเวณทุ่งนา ชาวบ้านจึงได้เรียกชื่อหมู่บ้านว่าบ้านนาบอนเป็นต้นมา ต่อมาชาวบ้านได้แต่งตั้งนายทม ลำปน ขึ้นเป็นพระยา (พญา) จึงเรียกกันว่า พระยาลำปน เป็นผู้ปกครองหมู่บ้าน เมื่อพระยาลำปนเสียชีวิตลงจึงได้แต่งตั้งนายมิ่ง ลาดपालะ ขึ้นดำรงตำแหน่งตัว ชาวบ้านเรียกกันว่า ตัวมิ่ง เป็นผู้ปกครองหมู่บ้าน ต่อมาตัวมิ่งลาออกจากการเป็นผู้ปกครองหมู่บ้าน จึงแต่งตั้งนายทา อุบป้อ เป็นผู้ปกครองหมู่บ้าน และเปลี่ยนจากตำแหน่งตัวมาเป็นแก่บ้าน จากนั้นได้แต่งตั้งให้ นายบุญมา ลาดपालะ ขึ้นดำรงตำแหน่งแทน ต่อมา มีจำนวนหลายหมู่บ้าน ทางการได้ออกคำสั่งให้แต่งตั้งตำแหน่งแคว้น หรือกำนัน (ในปัจจุบัน) ชาวบ้านเลือกนายลี เชื้อนแก้ว เป็นแคว้น ไม่นานมีการยกเลิกตำแหน่งแคว้น มาเป็นตำแหน่งกำนัน ทำการปกครองตำบลสืบมา คำว่าพระยา ตัว หรือ แก่บ้าน คือ ผู้ใหญ่บ้าน ส่วนแคว้นคือ กำนัน และมูลนาย คือ นายอำเภอ

● ที่ตั้ง - อาณาเขต

ทิศเหนือ

ติดต่อกับเขตพื้นที่บ้านแม่กื๊ด หมู่ที่ ๑

ทิศใต้

ติดต่อกับเขตพื้นที่บ้านทุ่งงามพัฒนา หมู่ ๑๑

ทิศตะวันออก

ติดกับพื้นที่ป่าไม้ และเขตพื้นที่บ้านแม่ตำใต้ หมู่ที่ ๑๐

ทิศตะวันตก

ติดกับบ้านมั่ว หมู่ที่ ๔ ตำบลทุ่งงาม

บ้านนาบอนมีหมู่บ้านอยู่ ๓ หย่อม ได้แก่ หย่อมบ้านนาบอน หย่อมบ้าน
หลายด้า หย่อมบ้านบนโต้ง (บ้านร่มสักงาม) แบ่งออกเป็น ๕ หมวด ได้แก่ หมวดบ้านโสัง
หมวดบ้านกลาง หมวดบ้านใต้ หมวดบ้านหลายด้า และหมวดบ้านบนโต้ง (บ้านร่มสักงาม) ซึ่ง
แต่ละหมวดจะมีหัวหน้าหมวด เป็นตัวแทนประสานงานภายในชุมชน

● ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิประเทศบ้านนาบอน เป็นที่ราบ พื้นที่ส่วนใหญ่ใช้เป็นที่สำหรับอยู่อาศัย
และบางส่วนใช้เป็นที่ทำการเกษตร เช่น ทำนาจะทำเฉพาะในฤดูฝน เนื่องจากไม่มีแหล่งกักเก็บ
น้ำในชุมชน

ลักษณะภูมิอากาศ ตอนเช้าจะอากาศเย็นสบาย ช่วงบ่ายอากาศร้อน ช่วงเย็น
อากาศเย็นสบาย แบ่งออกเป็น ๓ ฤดู คือ

ฤดูร้อน อยู่ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ – เดือนพฤษภาคม มีอากาศร้อนและแห้งแล้ง

ฤดูฝน อยู่ในช่วงเดือนมิถุนายน – เดือนกันยายน มีฝนตกชุกในช่วงกลางฤดู

ฤดูหนาว อยู่ในช่วงเดือนตุลาคม – เดือนมกราคม มีอากาศหนาวเย็นในช่วงเช้าช่วง
บ่ายอากาศร้อนจัดและเริ่มหนาวเย็นในช่วงค่ำ

● สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

๐ ประชากร

บ้านนาบอน ตั้งอยู่หมู่ที่ ๒ ตำบลทุ่งงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง อยู่ในเขต
การปกครองของเทศบาลตำบลเสริมงาม ห่างจากตัวเมืองลำปาง ประมาณ ๓๕ กิโลเมตร มี
จำนวนทั้งหมด ๑๘๔ หลังคาเรือน มีประชากรรวม ๖๐๙ คน แยกเป็นเพศชายจำนวน ๓๐๖ คน
เพศหญิง จำนวน ๓๐๓ คน

๐ การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน

ชุมชนบ้านนาบอนมีอยู่ ๓ หย่อมบ้าน คือ หย่อมบ้านนาบอน หย่อมบ้านหลายด้า
หย่อมบ้านบนโต้ง (บ้านร่มสักงาม) แบ่งออกเป็น ๕ หมวดได้แก่ หมวดบ้านโสัง หมวดบ้าน
กลาง หมวดบ้านใต้ หมวดบ้านหลายด้า และหมวดบ้านบนโต้ง (ร่มสักงาม) ซึ่งแต่ละหมวด
จะมีหัวหน้าหมวดเป็นตัวแทนประสานงานด้านต่างๆ ภายในชุมชน

ลักษณะการตั้งบ้านเรือนในอดีต นั้นการสร้างบ้านจะเป็นบ้านไม้ ก่อนขึ้นบันไดจะมี
อ่างล้างเท้า และมี “เต็น” หรือลานหน้าบ้าน ปัจจุบันเป็นการสร้างบ้านตามยุคสมัยที่
เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ทำให้บ้านนาบอนไม่หลงเหลือลักษณะของบ้านตามแบบในอดีต

๐ เส้นทางคมนาคม / การติดต่อกับภายนอก

เส้นทางคมนาคมเข้าสู่ชุมชนมี ๒ เส้นทาง คือ เส้นทางถนนสายเกาะคา - เสริมงาม ผ่านตำบลนาแก้ว เข้าสู่ชุมชนนาบอน เป็นระยะทาง ๓๓ กิโลเมตร และเส้นทางถนนสายเกาะคา - เสริมงาม ผ่านตำบลวังพร้าว นาแสง เป็นระยะทาง ๔๐ กิโลเมตร

๐ ด้านการศึกษา

ตาราง แสดงการศึกษาในระบบ (ก่อนวัยเรียน/ประถมศึกษา/มัธยมศึกษา/มหาวิทยาลัย)

ประเภทการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
๑. กำลังเรียน	๑๕๖	๒๒.๓๖
๒. จบการศึกษาระดับ		
- ประถม	๓๕๔	๖๒.๓๖
- มัธยมต้น	๒๔	๔.๒๕
- มัธยมปลาย	๑๓	๓.๑๐
- อนุปริญญา	๕	๐.๙
- ปริญญาตรี	๘	๑.๔๒
รวม	๕๖๔	๑๐๐

ชุมชนบ้านนาบอน หมู่ที่ ๒ ตำบลทุ่งงาม อำเภอสว่าง จังหวัดลำปาง ปีพ.ศ.๒๕๕๑

• สาธารณสุข (อนามัยชุมชน ระบบประกันสุขภาพ และสวัสดิการสุขภาพ)

บ้านนาบอนมีอาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐานชุมชน(อสม.) ทำหน้าที่ดูแลสุขภาพของประชาชนในชุมชน โดยมีการรณรงค์ด้านสุขภาพ เช่น ลูกน้ำยุงลาย โรคเอดส์โรคติดต่อต่างๆ การคุมกำเนิด การตรวจพยาธิในอุจจาระ และการรักษาสุขภาพให้ถูกสุขลักษณะการออกกำลังกาย โดยสร้างสุขภาพของชุมชนให้อยู่ใน ๖ อ. ของอนามัยชุมชน

• สวัสดิการชุมชนนาบอน บ้านนาบอนมีการจัดสวัสดิการชุมชน ดังนี้

๑. มอบเบี้ยยังชีพให้กับผู้สูงอายุ ตั้งแต่อายุ ๖๐ ปีขึ้นไป
๒. มอบทุนการศึกษาเด็กในชุมชนนาบอน ๑๐๐ บาทต่อปี
๓. เมื่อสมาชิกในชุมชนเจ็บป่วยจะได้รับเงินช่วยเหลือครั้งละ ๒๐๐ บาท แต่ไม่เกิน ๔๐๐ บาทหรือปีละ ๒ ครั้ง
๔. เมื่อสมาชิกในชุมชนเสียชีวิต ฌ โรงพยาบาลในอำเภอเมืองจังหวัด ลำปาง ญาติสามารถเบิกค่าน้ำม่านเชื้อเพลิง จำนวน ๕๐๐ บาทเพื่อใช้ในการขนส่งศพ

๕. ผู้พิการได้รับบัตรผู้พิการและเบี้ยยังชีพเดือนละ ๕๐๐ บาทจากเทศบาล
ตำบลเสริมงาม

๖. ให้เบี้ยยังชีพแก่คนพิการ ทูพลภาพ และผู้ป่วยเรื้อรัง เดือนละ ๕๐๐ บาท

๑.๔ อัตราการมีส่วนร่วมใช้ จากการสำรวจพบว่าชุมชนมีส่วนร่วมชี้มรดกน้ำร้อยละ ๘๒.๐๒ และ
มีการใช้ชักโครกคิดเป็นร้อยละ ๑๗.๙๘

๑.๕ การกำจัดขยะมูลฝอยและน้ำเสีย ของครัวเรือนในชุมชนนาบอน พบว่า มีถุงรองรับ
ขยะไว้ในห้องครัว เพื่อคัดแยกขยะ และมีรถขยะของเทศบาลมาจัดเก็บอาทิตย์ละ ๒ ครั้ง คือวัน
อังคาร และวันพฤหัสบดี

๑.๖ วัฒนธรรมประเพณีและศาสนา

วัฒนธรรมประเพณีที่ดำรงรักษาไว้หรืออนุรักษ์ฟื้นฟูขึ้นมาใหม่

๑. ประเพณีลอยกระทง

๒. ประเพณีปีใหม่เมือง จะมีพิธีรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน มีการทำ
กิจกรรมต่างๆ เช่น การละเล่นพื้นเมือง ได้แก่ โกงเก็ง ฟ้อนดาบ และมีการทอดผ้าป่าจาก
กิจกรรมคืนสู่เหย้า เพื่อสนับสนุนจัดสวัสดิการชุมชนนาบอน

๓. ประเพณีกินข้าวสลากภัต เป็นการทำบุญใหญ่ เพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ผู้
ล่วงลับไปแล้ว ในอดีตจะทำกันทุกปีแต่ปัจจุบันจะทำสี่ปีต่อครั้งเนื่องจากสภาวะทางเศรษฐกิจ
ตกต่ำ ในขณะที่การทำบุญกินข้าวสลากภัตมีค่าใช้จ่ายที่ค่อนข้างสูง

๔. พิธีเลี้ยงผีปู่ย่า ทำในช่วงเดือน ๕ หรือเดือน ๖ โดย ของเซ่นไหว้ในพิธี
ประกอบด้วย ดอกไม้ ธูปเทียน หมู และไก่

๕. ชุมชนนาบอนมีการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพุทธศาสนา ประเพณี
สำคัญต่างๆ เช่น ประเพณีเข้าพรรษา ประเพณีออกพรรษา และวันเฉลิมพระชนมพรรษา

วัฒนธรรมประเพณีที่เปลี่ยนแปลงไปหรือขาดการสืบทอด

๑. ประเพณีตั้งไข่ เป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาย โดยการนำไข่ไก่หรือไข่
เป็ดใช้แทนตัวคนที่รับการทำนาย ถ้าไข่ตั้งขึ้นนั้นแสดงว่าคนๆ นั้นดีอชน ถ้าไข่ล้มแสดงว่าคนๆ
นั้นไม่ดี ไม่ชน

๒. การผัดผี เสียผี กล่าวคือ ในอดีตชายหญิงจะถูกเนื้อต้องตัวกันไม่ได้
ถ้าชายหญิงถูกเนื้อต้องตัวกัน ก็จะผัดผี แต่ในปัจจุบันประเพณีได้หายไปจากชุมชนนาบอน
เนื่องจากยุคสมัยเปลี่ยนไป

ศาสนา ความเชื่อ และการเคารพนับถือ

๑. ประชาชนบ้านนาบอนนับถือศาสนาพุทธ จึงมีวิถีปฏิบัติประเพณีตาม
จารีตประเพณีของพุทธศาสนา

๒. ประชาชนมีความเชื่อเรื่อง โสยศาสตร์ การทรงเจ้าเข้าผี ภายในชุมชนมี
ร่างทรงอยู่ ๑ ท่าน ประชาชนที่มีความเชื่อ และเคารพในเจ้าปู่ เมื่อไม่สบายจะมาถามเจ้าปู่ว่าเป็น
ถึงสาเหตุว่าเพราะอะไรแล้วจะปฏิบัติตามที่เจ้าปู่แนะนำ

- **การปกครองส่วนท้องถิ่น และภาวะผู้นำ**

ชุมชนบ้านนาบอนตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลเสริมงามปกครองในระบอบ
ประชาธิปไตย ชุมชนบ้านนาบอนมีอยู่ ๓ หย่อมบ้าน คือ หย่อมบ้านนาบอน หย่อมบ้านหลายด้า
หย่อมบ้านบนไต้ (บ้านร่มสักงาม) แบ่งออกเป็น ๕ หมวดได้แก่ หมวดบ้านโฮ้ง หมวดบ้าน
กลาง หมวดบ้านไต้ หมวดบ้านหลายด้า และหมวดบ้านบนไต้ แต่ละหมวดจะมีหัวหน้า
หมวดเป็นตัวแทนประสานงานกลางของชุมชนในด้านต่างๆ

- **ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน**

ระบบเครือญาติ ชุมชนบ้านนาบอนมีความสัมพันธ์ฉันท์พี่น้อง มีความ
เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ในลักษณะที่เรียกว่า “พริกอยู่บ้านเหนือ เกลืออยู่
บ้านไต้”

- **การจัดการความสัมพันธ์และการจัดการกลุ่ม**

กลุ่มแม่บ้านนาบอน จัดตั้งโดยมติของที่ประชุมกลุ่มแม่บ้าน โดยแต่ละหมวด
เลือกตัวแทนเป็นคณะกรรมการ มีนางจิตรา ใจลังกา เป็นประธาน นางมณี ปินตาแก้ว เป็น
รองประธาน นางรัชนิพร ลิบแก้ว เป็นเลขานุการ และนางบานใจ ต้นปอก เป็นเหรัญญิก

กลุ่มผู้สูงอายุ จัดตั้งโดยผู้นำและคณะกรรมการชุมชนมี นางจันทร์เต็ง ปินตา
แก้ว เป็นประธาน นายก่อง เขียวคำ เป็นรองประธาน นางเอ้ย อินตะวงศ์ เป็นเลขากลุ่ม และ
นางสี แก้วยศ เป็นเหรัญญิก

กลุ่มทอผ้า จัดตั้งจากการประชาคมหมู่บ้าน มีนางจันทร์ศรี พงษ์ประเสริฐ
เป็นประธานกลุ่ม นางสนั่น มีเพียร เป็นรองประธาน นางจันทร์แก้ว ชุมธิ เป็นเลขานุการ
และนางพรรณศรี ลำปน เป็นเหรัญญิก

กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐานชุมชน(อสม.) จัดตั้งโดยเจ้าหน้าที่
สาธารณสุข มีนางมณี ปินตาแก้ว เป็นประธาน นางอศฎาภรณ์ เทพหินลับ เป็นรองประธาน
และนางสายทอง ปินตาแก้ว เป็นเหรัญญิก

กลุ่มกองทุนหมู่บ้านนาบอน จัดตั้งตามมติประชาคมของชุมชนมีการเลือกตั้ง
คณะกรรมการ ตั้งกฎระเบียบข้อบังคับมีนายสมบุรณ์ ลาตปาละ เป็นประธาน นายเทพกร

ภูเขียว เป็นรองประธาน นายสมบุรณ์ วัฒนเสริมสกุล เป็นเลขานุการ และนางจุฬาลักษณ์ สุวิเชียร เป็นเหรัญญิก

กลุ่มรักษาสภาพ จัดตั้งขึ้นจากมติที่ประชุมมี นางบานใจ วัฒนเสริมสกุล เป็นประธาน นางรัตนารักษ์ ปงกาวงค์ เป็นรองประธาน นางผุสดี กันใจ เป็นเลขานุการ และนางสายทอง ปินตาแก้ว เป็นเหรัญญิก

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ก่อตั้งขึ้นปี พ.ศ. ๒๕๔๕ มีนางผุสดี กันใจ เป็นประธาน นางสิริัญญา เพิ่มพูน เป็นรองประธาน และนางสกุลตรา ถาเอียง เป็นเหรัญญิก

กลุ่มสมาคมพัฒนากิจสงเคราะห์บ้านนาบอน จัดตั้งโดยการประชาคมหมู่บ้านมีนายภุชงค์ บุญสูง เป็นประธาน นายนายภูไท สร้อยชัย เป็นเลขานุการ และนางแสง ปินตาแก้ว เป็นเหรัญญิก

กลุ่มเยาวชนนาบอน จัดตั้งกลุ่มโดยการสนับสนุนของผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชนมีนายอนุเชษฐ์ ปัญญาดี เป็นประธาน นายผดุงศักดิ์ ดวงฟู เป็นรองประธาน นายวิชัย ลิ้มแก้ว เป็นเหรัญญิก นายอภิรักษ์ ปวงคำ เป็นเลขานุการ

กลุ่มสวัสดิการชุมชนนาบอน ก่อตั้งเมื่อวันที่ ๑๔ เมษายน ๒๕๔๗ คณะกรรมการกลุ่ม คัดเลือกจากแต่ละหมวดบ้านมีนายสวัสดิ์ ลาตปาละ เป็นประธาน นายอ้ายไยมูล เป็นรองประธาน และคณะกรรมการประกอบด้วยประธานของกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชน

กลุ่มออมทรัพย์สัจจะ จัดตั้งจากการทำประชาคมหมู่บ้านมีนายภุชงค์ บุญสูง เป็นประธาน นางอัมภาภรณ์ เทพหินลับ เป็นเลขานุการ และนางมณี ปินตาแก้ว เป็นเหรัญญิก ปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน ๒๓/๓ คน

กลุ่มปลูกถั่วลิสง จัดตั้งโดยเกษตรกรที่ปลูกถั่วลิสง โดยมีนายเอกสิทธิ์ ปินตาแก้ว เป็นประธาน นายประเสริฐ บุญมาเทพ เป็นรองประธาน นายบุญธรรม หล้าจอมใจ เป็นเลขานุการ และนายประสิทธิ์ สร้อยชัย เป็นเหรัญญิก

ผลการดำเนินการกลุ่ม

กลุ่มแม่บ้านนาบอน กิจกรรมที่ดำเนินการกลุ่มจะเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนทุกกิจกรรม และให้ความร่วมมือกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมงานประเพณีต่างๆ

กลุ่มผู้สูงอายุ ดำเนินการหารายได้จากการทำดอกไม้จันทน์และการจักสานได้แก่ ตะกร้า ไม้กวาด นอกจากนี้กลุ่มยังมีการระดมทุนและการสนับสนุนจากภายนอก เช่น โรงพยาบาลเสริมงาม และเทศบาลตำบลเสริมงาม เป็นต้น

กลุ่มทอผ้า เป็นการรวมกลุ่มผู้ทอผ้าเพื่อจำหน่ายภายในชุมชน และจำหน่ายตามงานเทศกาลต่างๆ ที่ส่วนราชการจัดขึ้น สถานที่ดำเนินงานของกลุ่มได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากเทศบาลตำบลเสริมงาม

กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐานชุมชน (อสม.) กิจกรรมของกลุ่ม คือ การจัดจำหน่ายยาสามัญประจำบ้าน และให้บริการวัดความดันแก่ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ ๔๐ ปีขึ้นไป การให้บริการชั่งน้ำหนักเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึง ๖ ปี การสนับสนุนการออกกำลังกายในชุมชน การรณรงค์ให้ความรู้ให้แก่คนในชุมชนเกี่ยวกับการป้องกันโรคระบาดต่างๆ และการให้บริการข่าวสารด้านสาธารณสุข

กลุ่มกองทุนหมู่บ้านนบอน กิจกรรมกลุ่ม คือการระดมทุนที่จัดขึ้นโดยชุมชน และนำทุนที่มีอยู่มาจัดสวัสดิการให้สมาชิกกู้ยืมเพื่อประกอบอาชีพ โดยคิดอัตราดอกเบี้ยร้อยละ ๔ บาทต่อปี โดยการกู้ฉุกเฉินรายละไม่เกิน ๕,๐๐๐ บาท ต่อช่วงระยะเวลา ๓ เดือน

กลุ่มรักษาสภาพ กิจกรรมกลุ่ม คือ การรณรงค์ออกกำลังกายเพื่อสุขภาพมีผู้นำเต้นแอโรบิคในช่วงเวลาเย็นและให้บริการวัดความดันโลหิตแก่สมาชิกภายในชุมชน

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กิจกรรมกลุ่ม คือ การส่งเสริมอาชีพ เช่น การทำแหนมและไข่เค็ม จำหน่ายภายในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับสมาชิกกลุ่ม

กลุ่มสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์บ้านนบอน มีระเบียบกลุ่มดังต่อไปนี้

๑. เมื่อสมาชิกกลุ่มเสียชีวิต คณะกรรมการจะส่งหนังสือไปยังกรรมการในชุมชนและชุมชนอื่นๆ ให้รับทราบเพื่อเก็บเงินจากลูกสมาชิกให้ส่งทันตามเวลาที่นัดหมาย

๒. เมื่อสมาชิกที่เสียชีวิตอาศัยอยู่ในชุมชน คณะกรรมการจะเรียกเก็บเงิน

๓. จากสมาชิกในวันฌาปนกิจศพ สมาชิกฌาปนกิจสงเคราะห์บ้านนบอนเก็บเงินสงเคราะห์เป็นรายบุคคล คิดเป็นรายละ ๒๐ บาท และสมาชิกสมทบที่อยู่ในชุมชนอื่นๆ คิดรายละ ๑๐ บาท

๔. หากสมาชิกเสียชีวิตและไม่มีเงินสำรอง สมาคมจะให้เงินสำรองจ่ายล่วงหน้าศพละ ๑๐,๐๐๐ บาท โดยไม่คิดดอกเบี้ย

๕. คณะกรรมการเมื่อรวบรวมเงินจากสมาชิกเรียบร้อยแล้ว จะส่งมอบให้เจ้าภาพเซ็นรับเงิน และมอบเงินจำนวนดังกล่าวให้เจ้าภาพ โดยสมาคมจะหักเงินเพื่อบำรุงสมาคมในอัตราร้อยละ ๓ บาท

๖. การจัดงานศพภายในชุมชนให้งดดื่มสุรา และห้ามไม่ให้เล่นการพนันทุกชนิด

กลุ่มเยาวชนนบอน กิจกรรมกลุ่ม คือ การเข้าร่วมกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้น เช่น ประเพณีแห่สรงหลวง ประเพณีรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ ประเพณีคืนสู่เหย้าชาวนาบอน และงานกีฬาต้านยาเสพติด เป็นต้น

กลุ่มสวัสดิการชุมชนนบอน กลุ่มได้ดำเนินการจัดสวัสดิการชุมชน ดังนี้

๑. ให้การสงเคราะห์แก่ผู้สูงอายุ ที่มีอายุตั้งแต่ ๗๐ ปีขึ้นไป ให้การสงเคราะห์รายละ ๑๐๐ บาทต่อปี

๒.จ่ายเป็นค่าบำรุงขวัญและกำลังใจ ค่าพาหนะในการเดินทางไปรักษาที่โรงพยาบาลและค่านอนพักรักษาตัวในโรงพยาบาลตั้งแต่ ๒ คืนขึ้นไปให้การสงเคราะห์ปีละ ๑ ครั้ง

๓.จ่ายเป็นทุนการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนในชุมชนทุกคนคนละ ๑๕๐ บาทต่อปี

๔.จ่ายเป็นเงินสงเคราะห์แก่ผู้ประสบอุบัติเหตุที่ทุพพลภาพถาวรรายละ ๒๐๐ บาทต่อปี

๕.กรณีฉุกเฉินที่ต้องใช้เงินเป็นค่ารักษาพยาบาลด่วน กองทุนสวัสดิการจะให้อำเภอมอบเงินท่ตรงจ่ายครั้งละไม่เกิน ๒,๐๐๐ บาท

๖.สมาชิกเสียชีวิตในโรงพยาบาลอำเภอเมืองลำปางให้เป็นค่าน้ำม้นรถ เป็นเงิน ๕๐๐ บาท และโรงพยาบาลอำเภอเสริมงาม ให้เป็นค่าน้ำม้นรถ ๓๐๐ บาท

กลุ่มออมทรัพย์สัจจะ กลุ่มดำเนินการรับฝากเงินออมทรัพย์ทุกวันที่ ๔ ของเดือน และดำเนินการให้สมาชิกกู้ยืมเงินทุกวันที่ ๖ ของเดือน

กลุ่มปลูกถั่วลิสง กลุ่มดำเนินการให้สมาชิกกู้ยืมเงินเป็นทุนในการปลูกถั่วลิสง

● ปัญหาความขัดแย้งและการช่วยเหลือ

ในอดีตเคยเกิดวิกฤติขึ้นในชุมชนนาบอน ประชาชนแตกเป็นก๊กเป็นเหล่าเกิดการแย่งชิงผลประโยชน์และกลุ่มประชาชนที่มีอำนาจบางส่วนเสื่อมศรัทธาในพระพุทธรศาสนา เรียกได้ว่า วัดไม่เข้า พระเจ้าไม่ไหว ป่าช้าแตก และแทบจะไม่เผาศพซึ่งกันและกัน การทำประชาคมชุมชนนำไปสู่ความขัดแย้งอย่างรุนแรงไม่สามารถหาข้อยุติและหาทางออกของปัญหาได้ จนมาถึงกลางปี พ.ศ. ๒๕๔๔ รัฐบาลมีนโยบายจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติขึ้น อาจารย์สวัสดิ์ลาดपालะ ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นวิทยากรโครงการ ฝึกกำลังประชารัฐขับเคลื่อนกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ โดยเข้าร่วมเป็นพลังขับเคลื่อนในวันที่ ๔-๖ มิถุนายน ๒๕๔๔ ณ เมืองทองธานี ได้ใช้วิกฤติของชุมชนเป็นโอกาสในการจัดเวทีประชาคมของชุมชน โดยอาศัยทุนทางสังคมที่มีอยู่ในการร่วมพัฒนาชุมชนแห่งนี้ มาเป็นระยะเวลามากกว่าสิบปี จนสามารถสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นในชุมชนโดยให้ประชาชนรู้จักสามัคคีหลอมรวมใจให้เป็นหนึ่งเดียว ด้วยการสร้างกระบวนการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม คือร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ ร่วมตัดสินใจและร่วมแก้ไข ปัญหา จนหาทางออกให้กับชุมชน ด้วยการใช้กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ซึ่งมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปางร่วมกับมูลนิธิเตมึน้ำใจให้สังคม สาขาลำปาง โดยมี ผศ.อรอนพ วงศ์วิชัย หัวหน้าโครงการ เป็นผู้ดำเนินงานตามกระบวนการ จนสามารถทำให้ประชาชนเกิดการรวมตัว ด้วยการมีส่วนร่วมทำการศึกษาชุมชนของตนเองโดยการ ค้นหาอดีต มองหาปัจจุบัน มีการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายของครัวเรือน ทำให้ประชาชนมองเห็นหนี้สินของชุมชน ผลที่ได้จึงเป็นต้นทุนทางสังคมที่นำไปสู่แนวทางการพัฒนาชุมชนโดยชุมชนและเพื่อชุมชน ผ่านกระบวนการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หลอมรวมประสบการณ์ จากการวิเคราะห์สภาพชุมชน

ร่วมกันหลายครั้ง จนสามารถพัฒนาคนให้เป็นผู้นำตามธรรมชาติที่หลากหลาย มีแนวคิดในการพัฒนาชุมชนร่วมกัน จนเป็นชุมชนเข้มแข็งและเป็นต้นแบบการพัฒนาในด้านต่างๆ เรื่อยมา

- **ระเบียบปฏิบัติ ข้อบังคับกฎเกณฑ์ของชุมชน**

๑. ระเบียบข้อบังคับคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านนาบอน
๒. ระเบียบข้อบังคับกลุ่มออมทรัพย์สัจจะบ้านนาบอน
๓. ระเบียบข้อบังคับกองทุนสวัสดิการชุมชนนาบอน พ.ศ. ๒๕๔๗
๔. ระเบียบข้อบังคับกลุ่มเกษตรกรปลูกถั่วลิสงบ้านนาบอน
๕. ระเบียบข้อบังคับกลุ่มปศุสัตว์ครบวงจรเทศบาลเสริมงาม

- **การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และระบบกรรมสิทธิ์**

จากการสำรวจบ้านนาบอน พบว่ามีแหล่งที่ใช้ประโยชน์ของหมู่บ้านดังต่อไปนี้

๑. ศูนย์สุขภาพชุมชน จำนวน ๑ แห่ง ตั้งอยู่บริเวณศาลาอเนกประสงค์ภายในบริเวณวัดนาบอน จัดให้บริการทุกวันจันทร์และวันอังคารของสัปดาห์ที่ ๒ และ ๔ ของเดือน ให้บริการตรวจสุขภาพเบื้องต้น จากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขโรงพยาบาลเสริมงาม การให้บริการคัดกรองผู้ป่วยโรคเบาหวานและความดันแก่ประชาชนในชุมชน การบริการส่งต่อผู้ป่วยที่เห็นควรเพื่อเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลเสริมงาม การให้คำปรึกษาเรื่องการใช้สิทธิรักษาพยาบาล การประเมินสภาพครอบครัว และการจัดตั้งศูนย์เอดส์ของชุมชน

๒. ศาลาอเนกประสงค์ประจำหมู่บ้าน ตั้งอยู่บริเวณวัดนาบอน ใช้ในการประชุมประจำเดือน และเป็นสถานที่จัดประชุมร่วมกับหน่วยงานต่างๆ

๓. ประปาชุมชน ตั้งอยู่หมวดบ้านร่มสักราบ เป็นแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการอุปโภค และบริโภคภายในชุมชนปัจจุบันได้มีการพัฒนาด้านคุณภาพน้ำให้ได้มาตรฐานมีความปลอดภัยก่อนการนำไปใช้

๔. หอกระจายข่าวประจำชุมชน ตั้ง ณ บ้านผู้ใหญ่บ้าน และศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน (ศสมช.) ใช้เป็นเสียงตามสายในการประชาสัมพันธ์แจ้งข่าวสารที่ได้รับจากหน่วยงานราชการต่างๆ ให้ประชาชนภายในชุมชนได้รับทราบ

๕. ศาลาชมรมผู้สูงอายุ ตั้งอยู่บริเวณหน้าวัดนาบอน เป็นสถานที่ดำเนินการของกลุ่มผู้สูงอายุภายในชุมชนที่ร่วมทำกิจกรรม เช่น ดอกไม้จันทร์ และจักสาน เป็นต้น

๖. ศาลาชมรมทอผ้า ตั้งอยู่ข้างสนามกีฬาโรงเรียนนาบอน เป็นสถานที่ดำเนินการของกลุ่มทอผ้าด้วยเครื่องทอโบราณ

๗. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน ตั้งอยู่บริเวณโรงเรียนบ้านนาบอนเดิม ใช้เป็นสถานที่ในการเรียนการสอนของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนตำบลทุ่งงาม

๘. สนามกีฬาต้านยาเสพติด ตั้งอยู่ในบริเวณศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน ตำบลทุ่งงามใช้เป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมส่งเสริมการออกกำลังกายของกลุ่มเยาวชนและประชาชนในชุมชน

๐ ความเสื่อมโทรม สาเหตุ และผลกระทบ

ชุมชนบ้านนาบอนมีสภาพดินที่เสื่อมโทรมลงจากเดิม สาเหตุเกิดจากการใช้สารเคมี ยาฆ่าแมลง และสารเคมีอื่นๆ ที่ใช้ในการเกษตร ปัจจุบันมีการรณรงค์ให้ประชาชนหันมาใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพ โดยประชาชนในชุมชนเป็นผู้ผลิต ทำให้ชุมชนนาบอนเป็นแหล่งผลิตผลผลิตทางการเกษตรปลอดสารพิษ ได้แก่ ข้าว ถั่วลิสง กระเทียม และพืชผักสวนครัว เป็นต้น

๐ กรรมสิทธิ์การถือครองที่ดิน

ประชาชนนาบอนมีกรรมสิทธิ์ถือครองที่ดิน ได้แก่ โฉนดที่ดินในพื้นที่ทำกิน และที่พักอาศัย ส่วนการถือครองสิทธิปฏิรูปที่ดินจะอยู่ในเขตพื้นที่ป่า

๐ แหล่งน้ำภายในชุมชน ประกอบด้วย

๑. แม่น้ำแม่เลียง
๒. ชลประทานหมู่บ้าน
๓. บ่อน้ำบาดาล
๔. น้ำประปา

๐ การจัดการน้ำ ระบบชลประทาน (เหมือง ฝาย)

การจัดการระบบน้ำภายในชุมชน จะมีการแต่งตั้งนายฝาย และคณะกรรมการคอยสอดส่องดูแลและอนุรักษ์ต้นน้ำ

๐ การใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำของชุมชน

๑. ใช้เพื่อเกษตรกรรม
๒. ใช้เพื่ออุปโภคบริโภค
๓. ใช้เพื่อเป็นแหล่งอาหารของประชาชนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง

๐ การอนุรักษ์ฟื้นฟูแหล่งน้ำ

๑. ชุมชนจะมีการขุดลอกแหล่งน้ำเมื่อแหล่งน้ำตื้นเขิน
๒. มีการรณรงค์อนุรักษ์และการร่วมกันดูแลแหล่งน้ำใช้ของชุมชน

๐ ป่าไม้และป่าชุมชน

ชุมชนนาบอนมีป่าชุมชน แต่ปัจจุบันยังไม่มีแบ่งเขตแดนหรือแนวกันเขตอย่างชัดเจนในเขตที่อยู่ระหว่างบ้านแม่กืต หมู่ที่ ๑ และบ้านทุ่งงามพัฒนา หมู่ที่ ๑๑

๑. ลักษณะทรัพยากรในป่า

ลักษณะป่าเป็นป่าผลัดใบ ประเภทป่าเต็งรังหรือเบญจพรรณแล้ง ภาคเหนือเรียกว่า ป่าแล้ง พื้นที่ราบต่ำส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยและทำเกษตรกรรม

๒. การจัดการป่า และการใช้ประโยชน์

ชุมชนนาบอนยังไม่มีรูปแบบการจัดการป่าอย่างชัดเจน ประชาชนส่วนใหญ่จึงใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อ

๒.๑ สร้างรายได้จากการขายของป่า

๒.๒ เป็นแหล่งอาหารของประชาชนในชุมชน เช่น หน่อไม้ และเห็ดชนิดต่างๆ เป็นต้น

๒.๓ เป็นแหล่งสมุนไพรสำหรับใช้รักษาโรคต่างๆ

๐ สภาพทางเศรษฐกิจ

ประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนนาบอน ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๐๒ รองลงมาคืออาชีพรับจ้าง คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๑๕ และอาชีพค้าขาย คิดเป็นร้อยละ ๒.๑๘ ส่วนการประกอบอาชีพรับราชการและธุรกิจส่วนตัวมีจำนวนน้อย

บ้านนาบอนมีพื้นที่ทำการเกษตรจำนวน ๑,๗๐๐ ไร่ การทำนาได้ผลผลิตจำนวน ๒,๕๐๐ ถึงต่อปี มีการใช้ปุ๋ยเคมีจำนวนทั้งสิ้น ๑๐,๓๘๐ บาทต่อปี สัตว์เลี้ยง ได้แก่ โคเนื้อ ไก่พื้นเมือง สุกร รายได้ของประชาชนในชุมชนนาบอนประมาณ ๕,๐๐๑-๑๐,๐๐๐ บาทต่อเดือน

ข้อมูลรายรับ รายจ่าย และหนี้สิน ของชุมชนนาบอน ต่อปีมีดังนี้

รายรับของหมู่บ้าน	๙,๘๑๑,๑๓๘	บาท
รายจ่ายของหมู่บ้าน	๒๕,๑๔๕,๗๒๗	บาท
หนี้สินของหมู่บ้าน	๑๐,๑๕๐,๐๐๐	บาท

(ชุมชนบ้านนาบอน ตำบลทุ่งงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง ปีพ.ศ. ๒๕๕๓)

๐ สภาพปัญหาของชุมชน /สังคม

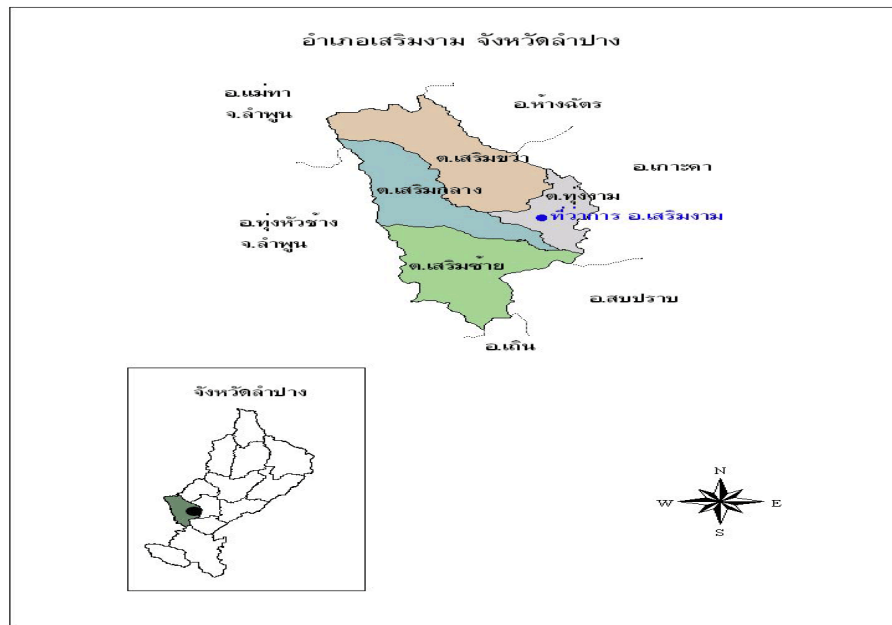
ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ

๑. ราคาผลผลิตตกต่ำ
๒. ประชาชนมีรายได้น้อย
๓. ขาดการส่งเสริมด้านการเกษตรและที่ทำกินมีไม่เพียงพอ

ปัญหาทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

วัยรุ่นมั่วสุมและติดยาเสพติด

- แผนที่ตำบลทุ่งงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง

ภาพที่ ๔.๑ แสดงแผนที่ตำบลทุ่งงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง

๔.๒ การดำเนินการก่อนได้รับอนุมัติโครงการ

ก่อนดำเนินการตามโครงการที่มิวิจัยได้ทำการติดตามกลุ่มผู้ผลิตเกี่ยวกับการผลิตหลังจากที่ได้ไปศึกษาดูงานด้านการจัดการตลาดที่บ้านลงเหนือ อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ เมื่อมีการทบทวนด้านการผลิตแล้วพบปัจจัยที่ยังไม่เอื้อต่อการผลิตให้ได้อย่างต่อเนื่อง นั่นคือ เส้นทางปัจจัยการผลิตของกลุ่มยังอยู่บนพื้นฐานของการผลิตบนวิถีชีวิตของชุมชนกล่าวคือ วิธีการผลิตของกลุ่มยังคงเน้นการปลูกทุกอย่างที่กินและกินทุกอย่างที่ปลูก เป็นการผลิตเพื่อบริโภคภายในครัวเรือนเมื่อเหลือจากการบริโภคแล้วถึงนำไปขายโดยไม่ได้มุ่งหวังผลกำไร ดังนั้นรูปแบบของการผลิตจึงยังไม่สอดคล้องกับการนำเข้าไปสู่ระบบของการตลาด ทั้งนี้ระบบการผลิตของกลุ่มอยู่บนฐานปัจจัยการผลิตดังนี้

พื้นที่เพาะปลูกยังคงเป็นพื้นที่ธรรมชาติภายในชุมชนที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำ ซึ่งเนื้อที่ดังกล่าวมีอยู่ค่อนข้างจำกัดเนื่องจากเป็นบริเวณที่ราบลุ่ม ที่มีลักษณะเป็นดินร่วนปนทรายและมีปุ๋ยธรรมชาติ หรือภาษาถิ่นเรียกว่า ดินโง้งดำ เป็นพื้นที่เพาะปลูกที่อยู่บริเวณใต้ต้นจำจาว มีความร่มรื่น แสงแดดผ่านในปริมาณที่เหมาะสมทำให้การปลูกผักทุกประเภทได้ผลผลิตที่ดี ส่วนพื้นที่สวนส่วนใหญ่เป็นเนินเขา ลักษณะดินเป็นดินเหนียว มีแร่ธาตุน้อย ไม่สามารถปลูกผักประเภทรากสั้นหรือผักที่เข้าประเภทเดียวกันได้ ต้องใช้น้ำเพื่อการเพาะปลูกในปริมาณมาก และการส่งผลให้การ

เพาะปลูกได้ผลผลิตไม่ดีเท่าที่ควร ผู้ผลิตจึงแก้ไขปัญหาด้วยการบำรุงดินด้วยปุ๋ยชีวภาพที่ผลิตขึ้นเองเพื่อปรับสภาพดินให้ร่วนซุย เหมาะแก่การเพาะปลูกมากขึ้น กลุ่มผู้ผลิตเลือกพื้นที่ที่เหมาะสมในการปลูกผักแต่ละฤดูกาลคือ ฤดูหนาวจะปลูกในพื้นที่ไ้ง่ดำ ที่นา และที่สวน ฤดูฝนจะปลูกในพื้นที่ราบลุ่มเนินเขา และฤดูร้อนจะปลูกในบริเวณไ้ง่ดำเนื่องจากมีอากาศเย็น

พันธุ์ผักที่กลุ่มผู้ผลิตเลือกนำมาใช้ส่วนใหญ่จะเป็นพันธุ์ผักที่สามารถคัดเลือกไว้ได้เอง เช่น พักทอง ถั่วฝักยาว บวบเหลี่ยม ข้าวโพด พริก มะเขือ และ ผักชี เป็นต้น และบางส่วนผู้ผลิตได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานเกษตรอำเภอให้การสนับสนุนพันธุ์ผักกาดเขียวปลี ผักกาดกวางตุ้งเขียว และผักกาดกวางตุ้งขาว และศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.ลำปาง ให้การสนับสนุนงบประมาณในการจัดซื้อผักตามฤดูกาล

ปุ๋ยชีวภาพที่กลุ่มผู้ผลิตนำมาใช้เป็นปุ๋ยที่กลุ่มสามารถผลิตได้ทั้งประเภทน้ำและแห้ง ทำให้ลดต้นทุนการผลิตเนื่องจากการทำปุ๋ยชีวภาพสามารถผลิตได้จากวัตถุดิบที่เหลือใช้จากภาคเกษตร แต่ปัญหาที่พบจากการใช้ปุ๋ยคือ วิธีการที่เหมาะสมในการใช้ปุ๋ยให้เกิดประสิทธิภาพต่อการบำรุงพืชและบำรุงดิน ดังนั้นลักษณะการใช้ปุ๋ยของกลุ่มผู้ผลิตจึงเป็นการผนวกใช้กับภูมิปัญญาและจากประสบการณ์ที่เคยใช้แล้วได้ผล

ทุนการผลิตของกลุ่มผู้ผลิตที่สำคัญคือ ทุนที่เป็นองค์ความรู้ ประสบการณ์จากการดำเนินชีวิตประจำวัน และภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนเป็นการผลิตเพื่อบริโภคเน้นการตอบปากท้องของคนในชุมชน และไม่เกิดการจ้างแรงงานในการผลิตเนื่องจากแรงงานส่วนใหญ่เป็นแรงงานของคนในครัวเรือน และเป็นการแลกเปลี่ยน (เอามื้อ) ภายในสมาชิกกลุ่มด้วยตนเอง

ด้านการจัดการกลุ่มได้ร่วมกันทำการวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็งของการบริหารจัดการปรากฏผลดังนี้

จุดแข็งของกลุ่มผู้ผลิตคือ กลุ่มทำการผลิตผักปลอดสารเพื่อการดำรงชีวิต เป็นการผลิตที่เน้นการนำมาบริโภคภายในครัวเรือนเพื่อลดค่าใช้จ่ายในการซื้อผักและเห็นความสำคัญของการบริโภคอาหารที่ปลอดภัยและเกิดผลดีต่อสุขภาพของคนในครัวเรือน ขณะเดียวกันกลุ่มได้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทั้งจากการศึกษาดูงาน และจากการที่ตนเองทำประสบผลสำเร็จให้แก่สมาชิก มีการจัดการพันธุ์ผักด้วยการแบ่งปัน และแลกเปลี่ยนพันธุ์ผักในกลุ่มสมาชิกด้วยกัน ด้านการผลิตกลุ่มสามารถทำการผลิตได้โดยไม่รองบประมาณจากภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำให้การผลิตเกิดความต่อเนื่อง ส่วนจุดอ่อนของกลุ่มที่ไม่สามารถจัดการได้คือสภาพดินฟ้าอากาศที่ไม่เอื้อต่อการผลิต เช่น ในระยะที่ผ่านมาฤดูกาลมีการเปลี่ยนแปลงส่งผลให้อากาศร้อนจัด และบางที่มีฝนตก ลมแรง ทำให้การเพาะปลูกได้ผลผลิตไม่ดีเท่าที่ควร ส่งผลให้การจัดการไม่เป็นไปตามแผนการผลิตตามปฏิทินผักที่สมาชิกกลุ่มได้ร่วมกันจัดทำไว้

ส่วนประสมทางการตลาด 4Ps ที่องค์กรและหน่วยงานได้ให้ข้อเสนอแนะมีดังนี้

ด้านผลผลิต การผลิตผักปลอดสารของกลุ่มมีอัตลักษณ์ของตนเอง เนื่องจากเกิดความน่าเชื่อถือในตัวผู้ผลิตและการใช้ปุ๋ยชีวภาพเพื่อการผลิต ส่งผลให้ผู้ผลิตสามารถผลิตผักได้อย่าง

ต่อเนื่อง ขณะที่ผู้บริโภคทั้งภายในชุมชน และหน่วยงานรู้สึกเชื่อมั่นในการบริโภคผักที่ปลอดภัย แต่การผลิตของกลุ่มครัวได้รับการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวางแผนการผลิต การใช้ปุ๋ยชีวภาพและการกำจัดแมลงศัตรูพืชอย่างถูกต้อง

ด้านสถานที่ภายในชุมชนที่ผ่านมาภายในชุมชนยังคงมีรูปแบบการจำหน่ายผักปลอดสารที่ยังไม่เป็นระบบ มีการนำผักปลอดสารปนกับผักที่เปื้อนสารพิษจากตลาดทำให้ผู้บริโภคเกิดความไม่มั่นใจ เมื่อสามารถจัดระบบการผลิตที่สอดคล้องกับผู้บริโภคได้อย่างเหมาะสมแล้วจะส่งผลให้รูปแบบตลาดผักปลอดสารของบ้านนาบอนมีความเข้มแข็งและยั่งยืนได้ ดังนั้นสมาชิกกลุ่มควรมีการจัดการระบบเพื่อให้เกิดสถานที่ในการรองรับผลผลิตที่จะนำออกสู่ผู้บริโภคได้อย่างต่อเนื่อง

ด้านราคา กลุ่มผู้ผลิตยังคงมีการกำหนดราคาที่เป็นธรรมเหมาะสมกับปริมาณ เนื่องจากบริบทของชุมชนมีความเอื้ออาทร ลักษณะของการขายจึงเป็นการขายเพื่อแบ่งปันมากกว่าการค้าหวังกำไรจากการขาย ดังนั้นการขายจึงขาดการยืดหยุ่นหรือการอ้างอิงราคากลางของตลาดเป็นตัวตั้ง

ด้านการประชาสัมพันธ์ กลุ่มผู้ผลิตประชาสัมพันธ์ผักปลอดสารผ่านอัตลักษณ์ของตนเอง และการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เช่น การประชาสัมพันธ์ผ่านหนังสือของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น) และการประชาสัมพันธ์ผ่านวิทยุชุมชนและหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นของเทศบาลตำบลเสริมงาม เป็นต้น

วิธีการดำเนินงาน

ทีมวิจัยเข้าร่วมเวทีวันที่ ๑๐ ของศูนย์ประสานงานเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง ทำให้เกิดโอกาสต่อยอดโครงการที่สอดคล้องกับโครงการเดิม โดยการพัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกับพี่เลี้ยงเครือข่ายนักวิจัยและทีมวิจัยในพื้นที่

บทบาทหน้าที่ทีมทำงาน

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	บทบาท	หน้าที่
๑.	นางพสุดี กันใจ	หัวหน้าโครงการ	วางแผนดำเนินกิจกรรมตามแผนปฏิบัติการ/ เข้าร่วมประชุมกับศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดลำปาง/ เตรียมประเด็นการจัดเวที
๒.	นางสายเครีอวัลย์ ภูเขียว	ทีมวิจัย	จัดเตรียมการลงทะเบียนประชุม และจัดเตรียมหลักฐานการเงิน
๓.	นางสุนิษา สุรินทร์	ทีมวิจัย	ประสานผู้เข้าร่วมเวที
๔.	นางวันเพ็ญ วิสุวรรณ	ทีมวิจัย	จัดเตรียมสถานที่และประสานผู้เข้าร่วมเวที
๕.	นางคำมูล ชัดียะ	ทีมวิจัย	จัดเตรียมสถานที่
๖.	นายเทพกร ภูเขียว	ทีมวิจัย	วางแผนและเตรียมการประชุม
๗.	นางสาววรรณ คำมี	ทีมวิจัย	บันทึกการประชุมและอำนวยความสะดวกในเวที
๘.	นางอศุภาภรณ์ เทพหินลับ	ทีมวิจัย	อำนวยความสะดวกในเวที
๙.	นายกฤษดา บุญสูง	ทีมวิจัย	วางแผนและเตรียมการจัดประชุม
๑๐.	นางมณี ปินตาแก้ว	ทีมวิจัย	อำนวยความสะดวกในเวที

๔.๓ ผลของการดำเนินงานตามแผนกิจกรรมระยะที่ ๑

 กิจกรรมที่ ๑ เวทีเตรียมความพร้อม ทบทวนกระบวนการวิจัย ฐานความรู้ที่ได้จากงานระยะที่ ๑ กำหนดแนวทางการทำงาน วางแผนการปฏิบัติงาน และออกแบบเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เวทีที่ ๑ วันที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๓ เวลา ๐๙.๐๐ น. ณ วัดบ้านนาบอน
จำนวนผู้เข้าร่วมเวทีทั้งสิ้น ๔๔ คน ประกอบด้วย ทีมวิจัย ๔๒ คน
พี่เลี้ยงศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.ลำปาง ๒ คน

ประเด็นการประชุม

- ๐ การบริหารจัดการโครงการ
- ๐ การจัดการงบประมาณโครงการและเอกสารสำคัญด้านการเงิน

๐ การสรุปและจัดบันทึกการประชุม

สาระสำคัญ

กิจกรรมเตรียมความพร้อมทบทวนกระบวนการวิจัยฐานความรู้ที่ได้จากงานระยะที่ ๑ กำหนดแนวทางการทำงาน วางแผนปฏิบัติงาน และออกแบบเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีวัตถุประสงค์เพื่อ เตรียมความพร้อมและทบทวนกระบวนการวิจัย เพื่อระดมกำหนดแนวทางการดำเนินงานระยะที่ ๒ และเพื่อระดมความคิดที่นำไปสู่กรอบการสร้างเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลของผู้ผลิต ผู้บริโภค และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หลังจากได้รับอนุมัติงบประมาณให้ดำเนินงานตามแผนกิจกรรมโครงการและจัดส่งเอกสารคืนให้กับพี่เลี้ยงศูนย์ประสานงานวิจัย เพื่อท้องถิ่น จ.ลำปาง แล้วพี่เลี้ยงได้ลงพื้นที่ เพื่อทบทวนและสร้างความเข้าใจในโครงการ แนวทางการพัฒนาตลาดปลอดภัยเพื่อการพึ่งตนเองโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาบอน ตำบลทุ่งงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง ทั้งนี้เพื่อให้นักวิจัยหลักและนักวิจัยร่วมได้ทราบ บทบาทและความพร้อมที่จะดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอนของแผนปฏิบัติการที่สอดคล้องกับงบประมาณและระยะเวลา โดยคุณอัญมณี แสงแก้ว ได้ชี้แจงความเป็นมาของโครงการเพื่อให้ นักวิจัยได้ทราบขั้นตอนการดำเนินงานของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.ฝ่ายวิจัย เพื่อท้องถิ่น) ก่อนและหลังการอนุมัติโครงการตามสัญญาเลขที่ RDG ๕๓No๐๑๔ จากนั้นได้ แนะนำเอกสารสำคัญที่นำมาประกอบการเบิกค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานตามกิจกรรม เช่น การใช้หลักฐานใบสำคัญ ใบรับรองแทนใบเสร็จ ใบลงทะเบียน และการแนะนำให้ทราบองค์ประกอบของใบเสร็จที่มีความสมบูรณ์ เป็นต้น ในส่วนของคุณจิตติมา รูปประดิษฐ์ ได้สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยกลุ่มเป้าหมายประกอบด้วยผู้ผลิต ผู้บริโภค และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกัน ออกแบบเพื่อให้เกิดการจัดการด้านการผลิต การบริโภค และด้านการตลาด ในประเด็นของชนิด และคุณภาพของพืชผัก ราคาในการจัดจำหน่าย สถานที่หรือช่องทางในการจัดจำหน่าย และ กิจกรรมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ให้เกิดบทเรียนที่สามารถนำไปสู่รูปแบบที่มีความสอดคล้องกับ ความต้องการของผู้ผลิตและผู้บริโภคได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านการทดลองเพื่อให้เกิดแนวทางการขยายผลการดำเนินงานต่อไป จากนั้นได้แนะนำวิธีการจัดบันทึก และการรวบรวมข้อมูลการดำเนินงานตามกิจกรรมโดยมีตัวอย่างแบบฟอร์มสรุปบันทึกประกอบให้นักวิจัยได้เห็นภาพรวม และสามารถถอดบันทึกและรวบรวมข้อมูลได้อย่างเป็นระบบและมีความเป็นระเบียบมากยิ่งขึ้น

คุณผุสดี กันใจ หัวหน้าโครงการ ได้ชี้แจงระยะเวลาดำเนินการ และงบประมาณที่ได้รับ และกระตุ้นให้ที่ประชุมมองเห็นภาพรวมแนวทางการดำเนินงานของโครงการด้วยการมีส่วนร่วมของสมาชิกและประชาชนในชุมชนบนฐานข้อมูลที่สามารถนำไปใช้เพื่อการจัดการการผลิตและการบริโภคของชุมชน ตามกรอบแนวคิดในการวิจัยที่คุณจิตติมา บุญมีได้ชี้แจงไปในขั้นต้น

ผลจากการจัดเวที สังเกตเห็นได้ว่าทีมวิจัยหลักและทีมวิจัยร่วมเกิดแรงกระตุ้นและมีความพร้อมที่จะเข้าร่วมกิจกรรมโครงการในระยะที่ ๑ มีระยะเวลาดำเนินการตั้งแต่เดือน

กันยายน ๒๕๕๓ ถึงเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๕๔ รวมเป็นเวลา ๖ เดือน โดยทีมวิจัยได้รับทราบ ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมตามแผนงานโครงการ ดังนี้

๑. เวทีเตรียมความพร้อม ทบทวนกระบวนการวิจัยฐานความรู้ที่ได้จากการดำเนินงาน ระยะที่ ๑ เพื่อกำหนดแนวทางการทำงาน วางแผนปฏิบัติงาน และออกแบบเครื่องมือในการเก็บ รวบรวมข้อมูล

๒. เก็บรวบรวมข้อมูลในกลุ่มผู้ผลิต ผู้บริโภค และหน่วยงาน ได้แก่ โรงพยาบาล สำนักงานเทศบาลตำบล เกษตรตำบล โรงเรียน และวัด ภายใต้หัวข้อ “ตลาดในฝัน” ในประเด็น ต่างๆ ดังนี้

๒.๑ ชนิดและคุณภาพของพืชผักที่ควรจะเป็น

๒.๒ ราคาในการจัดจำหน่ายที่เหมาะสม

๒.๓ สถานที่/ วิธีการจัดจำหน่ายที่เหมาะสม

๒.๔ กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อส่งเสริมแนวคิดการพึ่งตนเองด้านการ ผลิตด้านสุขภาพ การจัดการความหลากหลายของพันธุ์พืชพื้นบ้าน ที่ควรจะมีระหว่างกลุ่มผู้ผลิต กลุ่มผู้บริโภค และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๒.๕ กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อสร้างความตระหนักเรื่องความปลอดภัย ในการบริโภคอาหารที่ควรจะเป็นระหว่างกลุ่มผลิต กลุ่มบริโภค และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๓. วิเคราะห์และสรุปข้อมูล “ตลาดในฝัน” จากกลุ่มเป้าหมายต่างๆ

๔. เวทีถอดบทเรียนการจัดการตลาดพืชผักในชุมชนเพื่อค้นหาว่าที่เป็นอยู่นั้นสามารถ ตอบสนองความต้องการกับกลุ่มคนต่างๆ ได้มากน้อยเพียงใด

๕. กิจกรรมศึกษาดูงานแนวทางการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านลวงเหนือและ สถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน อ.สันทราย จ.เชียงใหม่

๖. เวทีสรุปบทเรียนการศึกษาดูงาน และเตรียมข้อมูลเพื่อนำเสนอต่อชุมชนและหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง

๗. เวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมกันระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับ ชนิดและคุณภาพของพืชผัก ราคาในการจัดจำหน่ายที่เหมาะสม สถานที่/วิธีการจัดจำหน่ายที่ เหมาะสม และกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อส่งเสริมแนวคิดการพึ่งตนเองด้านการผลิต ด้านสุขภาพ การจัดการความหลากหลายของพันธุ์พืชพื้นบ้าน และข้อเสนอเกี่ยวกับแนวทางใน การพัฒนากลไกการจัดการตลาดเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มผู้ผลิต และผู้บริโภคอย่างต่อเนื่องต่อไป

๘. เวทีสรุปบทเรียน และจัดทำข้อเสนอแนวทางในการพัฒนาตลาดปลอดภัยเพื่อการ พึ่งตนเองโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาบอน ตำบลทุ่งงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง

๙. การจัดทำรายงานความก้าวหน้า

๑๐. เข้าร่วมประชุมเวทีวันที่ ๑๐ ณ ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง

ปัญหาและอุปสรรค

จากการจัดเวทีพบปัญหาและอุปสรรค ดังนี้

๑. ทีมวิจัยร่วมบางคนที่ไม่สามารถเขียนได้ ในขั้นตอนของการแนะนำเอกสาร และการจดบันทึก ต่างๆ จึงไม่ค่อยให้ความสนใจฟังเท่าที่ควร
๒. ทีมวิจัยหลักและทีมวิจัยร่วมขาดการศึกษาเอกสารโครงการก่อนเข้าร่วมประชุม

กิจกรรมที่ ๒ เก็บรวบรวมข้อมูลในกลุ่มผู้ผลิต ผู้บริโภค และหน่วยงาน (โรงพยาบาล สำนักงานเทศบาลตำบล สำนักงานเกษตรตำบล โรงเรียน วัด) ภายใต้หัวข้อ “ตลาดในฝัน”

เวทีที่ ๑ วันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๓ เวลา ๐๙.๐๐ น. ณ ศาลาเอนกประสงค์วัดบ้านนาบอน จำนวนผู้เข้าร่วมเวทีทั้งสิ้น ๖๔ คน ประกอบด้วย ทีมวิจัย ๔๐ คน และผู้ที่เกี่ยวข้อง ๒๐ คน พี่เลี้ยงศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.ลำปาง ๔ คน

ประเด็นการประชุม

- ๐ “ตลาดในฝัน” ของกลุ่มผู้ผลิต ผู้บริโภค และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในประเด็นของ ชนิด คุณภาพของพืชผัก ราคาในการจัดจำหน่ายที่เหมาะสม สถานที่หรือวิธีการจัดจำหน่ายที่เหมาะสม

สาระสำคัญ

เวทีเก็บรวบรวมข้อมูลกลุ่มผู้ผลิต ผู้บริโภค และหน่วยงาน ภายใต้หัวข้อ “ตลาดในฝัน” เป็นเวทีที่จัดขึ้นมีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากการระดมความคิดเห็นในประเด็นของชนิด คุณภาพของพืชผัก ราคาในการจัดจำหน่ายที่เหมาะสม สถานที่หรือวิธีการจัดจำหน่ายที่เหมาะสม **ของกลุ่มผู้ผลิต ผู้บริโภค และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง** มีรายละเอียดขั้นตอนการจัดกิจกรรมดังนี้

คุณสุลิตี กันใจ หัวหน้าโครงการ ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการจัดเวที โดยเล่าความเป็นมาของโครงการให้ที่ประชุม ซึ่งประกอบด้วย ทีมวิจัยหลัก ทีมวิจัยร่วม (กลุ่มผู้ผลิต) กลุ่มผู้บริโภค และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อกระตุ้นให้ที่ประชุมเกิดความตระหนักถึงการบริโภคอาหารที่ปลอดภัยอันเกิดจากวิถีชีวิต ทนและทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชน และเพื่อให้เกิดแนวทางในการจัดการด้านการผลิต การบริโภค และการตลาดผักปลอดภัยของชุมชน ด้วยการแบ่งกลุ่มย่อยเป็น ๓ กลุ่ม คือกลุ่มผู้ผลิต กลุ่มผู้บริโภค และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อบรรณข้อมูลในประเด็นของชนิด คุณภาพของ

พืชผัก ราคาในการจัดจำหน่ายที่เหมาะสม สถานที่หรือวิธีการจัดจำหน่ายที่เหมาะสม โดยตัวแทน
กลุ่มย่อยนำเสนอผลการระดมความคิดเห็นของแต่ละกลุ่ม ดังนี้

๑. ประเด็นชนิดและคุณภาพของพืชผักที่ควรจะเป็น

กลุ่มผู้ผลิต

จากการระดมความคิดเห็นกลุ่มผู้ผลิตมองเห็นว่าชนิดของพืชผักที่จะทำการผลิตและบริโภค
ควรมีอยู่ ๒ ประเภทคือ ผักที่มีขายตามท้องตลาดทั่วไป และผักพื้นบ้าน โดยจำแนกประเภทได้ดัง
ตาราง

ตารางแสดงชนิดผักที่กลุ่มผู้ผลิตสามารถทำการผลิตได้

ผักพื้นบ้าน	ผักตามท้องตลาดทั่วไป
ผักชีหูด	ผักบุ้ง
ผักหะ	ผักคะน้า
ผักทอง	ผักกะหล่ำดอก/ปลี
ผักปราง	ถั่วฝักยาว / ถั่วลันเตา
ผักเสี้ยว	ผักชีใบหอม
ผักตุ๋ต	ผักกวาดตุ้ง
บะค้อมก้อม	ผักสลัด
ผักหวานบ้าน/ป่า	บล็อคเคอรี่
ก้านถุง	บวบเหลี่ยม
มะแปบ	ผักกาดฮ่องเต้
อีแห้ง	ผักคื่นช่าย
ชิง/ข้า/ตะไคร้	มะเขือยาว/พวง
เสลี่ยมขม/หวาน	แตงกวา
มะโห้	มะเขือเทศ
ดอกแค	กระเพรา/โหระพา
โสน	ผักพรู
เซียงดา	ผักตำลึง
ตูน/บอน	หอมแดง
ผักแค	พริก
หน่อไม้	กล้วย

กลุ่มผู้บริโภค

จากการระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับชนิดผักที่ผู้บริโภคต้องการ สามารถจำแนกได้ ๒ ประเภท คือผักพื้นบ้านหรือผักตามฤดูกาลทั้งที่มีอยู่ในชุมชน และผักทั่วไปที่ขายตามท้องตลาด ชนิดผักแต่ละประเภทดังแสดงในตารางชนิดผักที่ผู้บริโภคต้องการ

ตารางแสดงชนิดผักที่ผู้บริโภครต้องการ

ผักพื้นบ้าน	ผักตามท้องตลาดทั่วไป
มะเขือบ	ผักกาดกวาวตุง
ผักหละ	ผักกาดเขียวขาว
ผักเลี้ยว	ถั่วฝักยาว
ผักแคบ	ถั่วพู
ผักกูด	กะหล่ำปลี -ดอก
ดอกแค	บวบ
ผักทอง	มะเขือยาว
ผักจุ่มปา	มะเขือเปราะ
ผักแว่น	ผักบั้งจีน
ผักหนอก	ผักชี/ต้นหอม
ผักชีหูด	ผักคื่นช่าย
หน่อไม้	มะเขือเทศ
เพกา/ปะลิดไม้	ขหนู
มะรุ่ม/มะค้อมก้อม	หัวปลี
โหรพา/สาระแหน่	เห็ดลม
ผักไผ่	หอมขาว /หอมแดง
ผักก้อมก้อม	พริกต่างๆ
มะให้	ผักต้งไ้
ผักเชียงดา	มะนาว
ปะน้ำเต้า	บลือกเคอรี
มะนอยกระตือบ	ตระกูลสลัด
มะนอยงู	ข้าวโพด
ผักแซ่ว	ถั่วลันเตา
พลักสลิด	มะระ
ผักป้ง	แตงกวา
ชิง/ข้า/ตะไคร้	ผักเหี้ยด

ผักตูด	ผักหนาม
ผักแกงแค	ตูน/บอน
ผักติ้ว	มันแกว
ผักชีขว	ผักป๋อแกวตีเมย
ผักริมน้ำ	
ผักชีเหล็ก	
ผักมะตาเลื้อ	

๒. คุณภาพของผักที่ควรจะเป็น

ประเด็นของคุณภาพผักที่ควรจะเป็น แต่ละกลุ่มได้แสดงความคิดเห็นที่หลากหลายดังต่อไปนี้

กลุ่มผู้ผลิต ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณภาพผักที่ควรจะเป็นในฐานะของการเป็นผู้ผลิต

- ผู้ผลิตต้องมีความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ผักที่ปลูกต้องปลอดสารจริง ๆ
- ผู้ผลิตต้องมีความรู้เกี่ยวกับเมล็ดพันธุ์และแมลงศัตรูพืช
- ผลผลิตผ่านการตรวจสอบว่าเป็นผักปลอดสาร
- เป็นผักสด รสชาติดี
- สามารถเก็บไว้ได้นาน
- มีบรรจุภัณฑ์ที่เป็นธรรมชาติ
- มีตราสัญลักษณ์

กลุ่มผู้บริโภค

- ต้องเป็นผักสดที่ปลอดสารพิษ
- มีแมลงที่ลำต้นของผัก
- ใช้ปุ๋ยชีวภาพ
- ได้รับการรับรองจากสาธารณสุข
- มีตราสัญลักษณ์
- มีบรรจุภัณฑ์ที่สามารถดึงดูดลูกค้า

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

- เป็นผักที่ใช้ปุ๋ยชีวภาพ
- เป็นผักที่ผ่านการรับรองว่าปลอดสารพิษจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- เป็นผักที่ปลูกขึ้นภายในชุมชน

๓. ราคาในการจัดจำหน่ายที่เหมาะสม

ในประเด็นของราคาในการจำหน่ายที่เหมาะสมทั้งกลุ่มผู้ผลิต ผู้บริโภค และหน่วยงานมีความคิดเห็น ดังต่อไปนี้

กลุ่มผู้ผลิต

- มีการอ้างอิงราคากลางตามท้องตลาด
- ราคาของผักปลอดสารแต่ละประเภทต้องกำหนดเป็นมาตรฐานเดียวกัน
- ปริมาณต้องเหมาะสมกับราคา โดยราคาขายต้องมีความเป็นธรรมระหว่างผู้ผลิตและผู้ขาย
- ผักแต่ละประเภทเริ่มต้นที่ราคา ๕ บาท
- ราคาขายปลีกและส่งต้องมีความชัดเจน

กลุ่มผู้บริโภค มีความคิดเห็นว่าควรมีการกำหนดราคาที่เหมาะสมตามประเภท และแหล่งซื้อขาย เช่น

- ผักพื้นบ้านควรมีราคาเริ่มต้นที่ ๕ บาท
- ผักตามท้องตลาดทั่วไป ควรมีการระบุราคาให้ชัดเจน เช่น ถ้าซื้อจากแปลงหรือสวน ควรเริ่มต้นราคาที่ ๓ บาท ถ้ามีจุดซื้อขายควรขายมัดละ ๕ บาท หรือกรณีที่มาค้าเข้าไปรับถึงสวนควรขายมัดละ ๔ บาท หรือขายส่งคิดราคาเป็นกิโลกรัม
- ราคาผักที่ขายในชุมชนควรกำหนดราคาให้เหมาะสมกับปริมาณตามท้องตลาด
- ราคาต้องเป็นธรรมสำหรับทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นผู้ผลิตหรือผู้บริโภค
- ราคาควรมีความยืดหยุ่นตามปริมาณของผลผลิต

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

- ราคาต้องมีความเป็นธรรมสำหรับทุกฝ่าย ไม่เอาเปรียบผู้บริโภค
- ราคาต้องได้มาตรฐานเหมาะสมกับปริมาณ ไม่ขายถูกจนเกินไป
- ผักควรเริ่มต้นราคาจาก ๕ บาท
- ราคาต้องอ้างอิงตามชนิดหรือประเภทตามราคากลางของตลาดผัก

๔. สถานที่ หรือวิธีการจัดจำหน่ายที่เหมาะสม

กลุ่มผู้ผลิต

- ราคาจำหน่ายมีการอ้างอิงจากราคากลางผักปลอดสารพิษ
- ราคาที่จำหน่ายในตลาดต้องเป็นมาตรฐานเดียวกัน
- ปริมาณที่จำหน่ายต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับราคา
- ราคามีความเป็นธรรมระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย

กลุ่มผู้บริโภค

- ราคาควรมีการกำหนดให้เป็นมาตรฐานตามประเภทของผักพื้นบ้านและผักทั่วไปตามท้องตลาด
- มีการกำหนดราคาขายส่ง ณ จุดขาย เช่น แปลงผัก หรือจุดรับซื้อ ให้เป็นมาตรฐานเดียวกันภายใต้ปริมาณที่กำหนดเป็นกิโลกรัม หรือเป็นกำละ
- ราคามีความเป็นธรรมสำหรับผู้บริโภค

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

- ราคามีความเป็นธรรมสำหรับผู้ผลิตและผู้บริโภค
- มาตรฐานการกำหนดราคาต้องมีความเหมาะสมกับปริมาณ และเป็นไปตามกลไกของราคาผักตามท้องตลาด

ปัญหาและอุปสรรค

๑. ทีมวิจัยร่วมบางคนยังไม่กล้าแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ทำให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ถูกปิดกั้น
๒. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังเข้าร่วมเวทีได้ไม่ตรงตามเป้าหมาย
๓. ทีมวิจัยขาดการเตรียมความพร้อมด้านประเด็นคำถาม รวมถึงการเชื่อมโยงสถานการณ์ต่างๆ ทำให้ไม่มีความเชื่อมั่นในบทบาทของการเป็นวิทยากรกระบวนการ

กิจกรรมที่ ๓ วิเคราะห์และสรุปข้อมูล“ตลาดในฝัน”จากกลุ่มเป้าหมายต่างๆ

เวทีที่ ๑ วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๓ เวลา ๑๙.๐๐ น. ณ ศาลาอเนกประสงค์วัดบ้านนาบอน จำนวนผู้เข้าร่วมเวทีทั้งสิ้น ๑๐ คน ประกอบด้วย ทีมวิจัย ๑๐ คน พี่เลี้ยงศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.ลำปาง – คน

ประเด็นการประชุม

- ทบทวนผลการดำเนินงานตามกิจกรรมที่ ๑ และ ๒
- วิเคราะห์ผลที่ได้จากการจัดกิจกรรมที่ ๒ ในประเด็นของ ชนิด คุณภาพของพืชผัก ราคาในการจัดจำหน่ายที่เหมาะสม สถานที่หรือวิธีการจัดจำหน่ายที่เหมาะสม
- วิเคราะห์ประเด็น การผลิต สุขภาพ และการจัดการความหลากหลายของพันธุ์พืชพื้นบ้าน

สาระสำคัญ

กิจกรรมวิเคราะห์และสรุปข้อมูล “ตลาดในฝัน” จากกลุ่มเป้าหมาย เป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อ วิเคราะห์และประมวลผลการระดมความคิดเห็นในประเด็น “ตลาดในฝัน” ของกลุ่มผู้ผลิต ผู้บริโภค และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยคุณผุสดี กันใจ หัวหน้าโครงการได้สรุปผลการดำเนินงานที่ผ่านมาเพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานประกอบในประเด็นของปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนาตลาดปลอดภัย ได้แก่ คนในชุมชนมีความตระหนักถึงอันตรายของการใช้สารเคมีในการเพาะปลูก และความต้องการบริโภคผักปลอดภัยมีมากขึ้น รวมไปถึงช่องทางการจัดจำหน่ายที่มีอยู่ ๔ ลักษณะประกอบด้วย การวางผักขายบริเวณกองชุมชน การนำไปเดินขายตามส่วนราชการ การเร่ขายภายในชุมชน และการนำไปวางขายบริเวณหน้าบ้านคนอื่น ซึ่งลักษณะดังกล่าวเน้นการซื้อขายผักเป็นหลัก โดยขาดการพูดคุยระหว่างกลุ่มผู้ผลิตที่มีข้อจำกัดเรื่องสถานที่ในการจัดจำหน่าย รวมไปถึงชนิด คุณภาพ ราคา การจัดการพืชพันธุ์พื้นบ้าน ประเด็นเหล่านี้ล้วนนำมาสู่การพูดคุยของกลุ่มผู้ผลิต ผู้บริโภค และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดภาพตลาดในฝัน ซึ่งแต่ละกลุ่มได้แสดงความคิดเห็นที่หลากหลายและแตกต่างกันไป ผลจากการระดมความคิดเห็นนำมาวิเคราะห์ได้ดังนี้

๐ ชนิดของผักที่ควรจะเป็นในการพัฒนาตลาดปลอดภัยบ้านนาบอน การแบ่งพืชผักออกเป็น ๒ ชนิด คือ ผักพื้นบ้าน และผักทั่วไปที่ขายตามท้องตลาด ตัวอย่างของผักพื้นบ้านซึ่งเป็นผักที่มีตามฤดูกาล เช่น ผักตบชู่ ผักเสี้ยว ผักขี้ขาง ผักบ่อแก้ว ผักขี้เหล็ก ผักขี้เหล็ก ผักหนาม ผักเชียงดา ผักแค หน่อไม้ โสน ตูน บอน มะเขือบ้า ผักก้านทอง ผักปราง ผักเหลาะ ผักหละ ผักหวานบ้าน ตำลึง มะรุม ผักกูด ผักแคบ ผักแว่น ผักหนอก ผักสลัด ผักแซ้ว ผักจุ่มป่า ผักไผ่ มะโห้ น้ำเต้า ขิง ข่า ตะไคร้ โหระพา กะเพรา และดอกแค เป็นต้น ส่วนผักทั่วไปที่ขายตามท้องตลาดเป็นผักที่สามารถปลูกได้เองโดยซื้อพันธุ์จากร้านค้า ไม่ต้องอาศัยฤดูกาลมากนัก เพียงแต่ให้การดูแลอย่างครบถ้วนตามปัจจัยการผลิตก็สามารถผลิตผักได้อย่างต่อเนื่อง ผักลักษณะนี้จึงมีต้นทุนการผลิตค่อนข้างสูง ขณะทำการผลิตต้องให้การดูแลเป็นอย่างดี ตัวอย่างผักทั่วไปที่ขายตามท้องตลาดที่สามารถผลิตได้ เช่น ผักบุ้ง ผักคะน้า กะหล่ำดอก กะหล่ำปลี สลัด บวบเหลี่ยม ถั่วฝักยาว ถั่วลันเตา มะเขือเทศ โหระพา พริก แตงกวา มะเขือเจ้าพระยา มะเขือยาว ผักคื่นช่าย ผักฮ่องเต้ ต้นหอมผักชี ผักกาดกวางตุ้ง พริกหนุ่ม บล๊อคเคอร์รี่ ผักโขม ผักกาดกวางตุ้ง กระเทียม ข้าวโพด ถั่วลิสง และฟักทอง เป็นต้น

๐ คุณภาพของผักที่ควรจะเป็นในการพัฒนาตลาดปลอดภัยบ้านนาบอน เป็นผักสดที่ผลิตขึ้นภายในชุมชน มีรสชาติดี หวาน กรอบ เก็บไว้ได้นาน และปลอดภัยเคมี ได้มาตรฐานผ่านการรับรองการปลอดภัยเคมีจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๐ ราคาในการจัดจำหน่ายที่เหมาะสมในการพัฒนาตลาดปลอดสารบ้านนาบอน
ราคาในการจำหน่ายต้องมีความเป็นธรรมสำหรับผู้ผลิตและผู้บริโภค โดยการกำหนดราคาต้องเป็นไปตามประเภทของการจัดจำหน่าย กล่าวคือ การขายส่ง ต้องมีการกำหนดราคากลางร่วมกันโดยอ้างอิงราคากลางของตลาดผักแต่ละชนิด เช่น กรณีถ้าขายส่ง ณ แปลงผัก ราคาต้องขายส่งเป็นกิโลกรัม โดยทุกแปลงต้องขายตามราคาที่กำหนด และการขายปลีกที่วางขายเป็นกำราคากำละ ๕ บาท หรืออาจจะขายส่งกำละ ๔ บาท ส่วนการขายปลีก ต้องมีการกำหนดตามชนิดของผัก ทั้งผักพื้นบ้านตามฤดูกาลและผักทั่วไปที่มีขายตามท้องตลาดจะต้องมีการกำหนดน้ำหนักก่อนนำไปวางขาย การตั้งราคาขาย เช่น ผักกาด ผักคะน้า ผักบุ้ง มีการตั้งราคาขายกำละ ๕ บาท ส่วนผักสาแล ไข่มดแดง ตั้งขายในราคา ๑๐ บาท ซึ่งราคาอาจมีการเปลี่ยนแปลงตามราคากลางของผักในฤดูกาลนั้น ๆ

๐ สถานที่ หรือวิธีการจัดจำหน่ายที่เหมาะสมในการพัฒนาตลาดปลอดสารบ้านนาบอน

วิธีการจำหน่ายควรมีที่ตั้งที่เป็นจุดจำหน่ายเฉพาะภายในชุมชนบ้านนาบอน มีบริเวณที่เป็นสัดส่วน สะดวกในการซื้อ เป็นจุดที่ผู้ซื้อมองเห็น มีที่จอดรถ โดยผู้ผลิตนำผักมาขายปลีกที่จุดจำหน่าย มีการกำหนดปริมาณและราคาของผักแต่ละประเภทก่อนนำมาวางขาย การบรรจุภัณฑ์ ห่อหุ้มเน้นวัสดุท้องถิ่น เช่น ใบตอง ดอก และควรมีผักปลอดสารวางขายเป็นประจำทุกวัน

ปัญหาและอุปสรรค

๑. ทีมวิจัยยังขาดประสบการณ์ด้านการวิเคราะห์ทำให้ผลการวิเคราะห์ยังไม่ครบประเด็น
๒. การวิเคราะห์ยังมุ่งที่ประเด็นของโครงสร้างตลาดปลอดสาร ไม่ได้วิเคราะห์เชิงลึกถึงกระบวนการผลิต และการบริโภค

กิจกรรมที่ ๔ เวทีถอดบทเรียนการจัดการตลาดพืชผักในชุมชน

เวทีที่ ๑ วันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๓ เวลา ๑๐.๐๐ น. ณ ศาลาอเนกประสงค์วัดบ้านนาบอน
จำนวนผู้เข้าร่วมเวทีทั้งสิ้น ๔๑ คน ประกอบด้วย ทีมวิจัย ๔๑ คน
พี่เลี้ยงศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.ลำปาง – คน

ประเด็นการประชุม

- ปริมาณพืชผักที่ตรงกับความต้องการของผู้บริโภค
- แนวทางการจัดจำหน่าย

สาระสำคัญ

กิจกรรมถอดบทเรียนการจัดการตลาดพืชผักในชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อสรุปบทเรียนการจัดการตลาดพืชผักของชุมชนในรูปแบบต่างๆ ที่สนองต่อความต้องการของกลุ่มผู้ผลิต ผู้บริโภค และหน่วยงาน มีผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย ทีมวิจัยหลัก ทีมวิจัยร่วม และนักศึกษา สาขาการพัฒนารัฐบาลท้องถิ่น ปีที่ ๓ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ได้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสังเกตการณ์ประชุม

การเปิดเวทีโดยคุณผุสดี กันใจ หัวหน้าโครงการได้สรุปผลการวิเคราะห์ในกิจกรรมที่ ๓ ที่นำมาสู่กิจกรรมสรุปบทเรียนการจัดการพืชผักของชุมชนนาบอน โดยกลุ่มผู้ผลิตให้คำมั่นว่าสามารถนำผักมาวางขายทั้งที่เป็นผักพื้นบ้านที่มีตามฤดูกาลและผักทั่วไปที่กลุ่มสามารถปลูกและนำมาจำหน่ายได้ ในส่วนของปริมาณนั้น กลุ่มผู้ผลิตยังไม่สามารถระบุปริมาณได้ว่าในแต่ละสัปดาห์ผู้บริโภคต้องการผักอะไร จำนวนเท่าไร เนื่องจากชนิดผักที่นำออกมาจำหน่ายทั้ง ๒ ประเภทสามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้ทั้งหมด ส่วนแนวทางการจัดจำหน่ายผลการระดมความคิดเห็นของกลุ่มผู้ผลิต ต้องการให้มีสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนเพื่อให้เกิดแนวทางการบริหารจัดการที่เป็นรูปธรรมนำไปสู่รูปแบบของการจัดการตลาดโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนได้อย่างแท้จริง วิธีการที่นำไปสู่รูปแบบการจัดการตลาดพืชผักของบ้านนาบอน ได้แก่

๑. การผลิตผักปลอดสารบ้านนาบอนยังขาดปัจจัยที่เอื้อต่อการขายผักได้เป็นประจำทุกวัน เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านปัจจัยการผลิตที่เกี่ยวข้องกับ ทุน แหล่งน้ำ และพันธุ์ผัก ทำให้ยังไม่เกิดแนวทางการวางแผนการผลิตได้อย่างต่อเนื่องและสามารถนำผลผลิตมาขายได้เป็นประจำทุกวัน รูปแบบที่สามารถทำได้คือ การขายผักปลอดสารพิษในรูปแบบของตลาดนัด โดยผู้ผลิตนำผักปลอดสารพิษมาขาย ณ แหล่งขาย สัปดาห์ละ ๓ วัน คือวันจันทร์ วันพุธ และวันศุกร์ ตั้งแต่เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป

๒. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอเสริมงาม และกองสาธารณสุขเทศบาลตำบลเสริมงาม ประสานงานกับ สคบ.เข้า

ตรวจสอบแปลงผักปลอดสาร ทั้งนี้เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้ผลิตและผู้บริโภคในการผลิตและการบริโภคอาหารปลอดภัย รวมถึงการประชาสัมพันธ์โครงการผ่านวิทยุชุมชน และหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น

วิธีการที่นำไปสู่ตลาดในฝัน

๑. ประชาสัมพันธ์ตลาดผักปลอดสารผ่านทางวิทยุชุมชนและหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น
๒. มีวิธีการจัดการด้านผลิตที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้อย่างต่อเนื่อง
๓. จัดทำฐานข้อมูลผู้ปลูกผักปลอดสาร และกลุ่มผู้บริโภค
๔. จัดตั้งกลุ่มผักปลอดสารที่มีการดำเนินงานตามโครงสร้างของกลุ่ม
๕. มีเครือข่ายผักปลอดสารตั้งแต่ระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด
๖. มีจุดจำหน่ายในการรับซื้อขายผักปลอดสารภายในชุมชน
๗. มีการสร้างภาพลักษณ์ที่ดี และความน่าเชื่อถือของผลผลิตผักปลอดสาร

ปัญหาและอุปสรรค

๑. การจัดเวทีอยู่ในช่วงฤดูการเก็บเกี่ยวทำให้ทีมวิจัยเข้าร่วมน้อยส่งผลให้การสรุปบทเรียนไม่ครอบคลุมตามประเด็นที่ทีมวิจัยต้องการ
๒. ประเด็นการสรุปบทเรียนมีความไม่ชัดเจนเนื่องจากทีมวิจัยหลักมีเวลาเตรียมการน้อย

กิจกรรมที่ ๕ กิจกรรมศึกษาดูงานแนวทางการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้าน หลวงเหนือ และสถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน อ.สันทราย จ.เชียงใหม่

วันที่ ๑ วันที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๓ เวลา ๐๙.๐๐ น. ณ กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านหลวงเหนือ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ จำนวนผู้เข้าร่วมเวทีทั้งสิ้น ๒๔ คน ประกอบด้วย ทีมวิจัย ๒๔ คน พี่เลี้ยงศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.ลำปาง – คน

ประเด็นการประชุม

- การจัดการตลาดชุมชน เกี่ยวกับ ราคา สถานที่จำหน่าย การหมุนเวียนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- การจัดการกลุ่มและเครือข่ายผลิตภัณฑ์
- การแปรรูปผลิตภัณฑ์

สาระสำคัญ

กิจกรรมการศึกษาดูงานแนวทางการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านหลวงเหนือมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทีมวิจัยหลักและทีมวิจัยร่วมได้เปิดโลกทัศน์ด้านการผลิต การตลาด การบริหารจัดการกลุ่ม และการแปรรูปผลิตภัณฑ์ โดยมีพี่เลี้ยงจากศูนย์ประสานงานเพื่อท้องถิ่น จังหวัดลำปางทำการประสานสถานที่ศึกษาดูงานในขั้นต้น ประเด็นที่เกิดแลกเปลี่ยนในระหว่างการศึกษาดูงานเริ่มจากการบรรยายให้ความรู้ การเล่าประสบการณ์ทั้งที่เป็นจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคจากการดำเนินการจากคุณบาลเย็น สุนันตา ตลอดจนความเป็นมาของการจัดตั้งกลุ่มโดยเริ่มจากการเข้าร่วมในกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่มีการดำเนินงานอย่างเป็นขั้นตอน จนสามารถรวมกลุ่มผลิตที่สามารถแปรรูป สร้างมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์จนเป็นที่ยอมรับและเป็นที่ต้องการของตลาด ภายใต้การบริหารจัดการกลุ่มที่มีประสิทธิภาพและนำไปสู่ผลสำเร็จในการดำเนินการ

สิ่งที่ได้เรียนรู้จากการศึกษาดูงาน คือ

๑. ความเข้มแข็งของกลุ่มที่สามารถกำหนดราคาของผลผลิตได้เอง เช่น ข้าวกล้อง และผักปลอดสาร

๒. รูปแบบการขาย จะรวมกลุ่มขายตามตลาดนัดผักปลอดสารที่หน่วยงานจัดขึ้น เช่น I-SAC มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ซึ่งตลาดดังกล่าวเป็นตลาดของผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการรับรองว่าปลอดสารพิษ และได้รับการยอมรับและเชื่อมั่นจากผู้บริโภคมานาน

๓. ปัญหาและอุปสรรคจากการดำเนินงานของกลุ่มที่นำไปสู่แนวทางการแก้ไขปัญหาจนทำให้กลุ่มสามารถดำเนินงานอย่างเข้มแข็งและต่อเนื่อง

๔. การสร้างเครือข่ายและการหนุนเสริมจากองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน ด้านเกษตรอินทรีย์

๕. แพลงสถิติด้านเกษตรอินทรีย์ที่มีวัตถุดิบสามารถแปรรูปได้ตลอดทั้งปี

๖. การเพิ่มมูลค่าให้ผลิตภัณฑ์ด้วยการแปรรูป เช่น ข้าวกล้องงอก มะขามเปียก และกระเจี๊ยบ เป็นต้น

ปัญหาและอุปสรรค

๑. ขาดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับทีมวิทยากร
๒. ไม่เห็นตัวอย่างของการจัดการผลิตจากแปลงตัวอย่างของสมาชิก
๓. ไม่เห็นรูปธรรมที่เป็นรูปแบบของการจัดการตลาดเกษตรอินทรีย์ที่จะสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับโครงการตลาดปลอดภัยบ้านนาบอน

กิจกรรมที่ ๖ เวทีสรุปบทเรียนการศึกษาดูงาน และเตรียมข้อมูลเพื่อนำเสนอต่อชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

เวทีที่ ๑ วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๓ เวลา ๑๙.๐๐ น. ณ ศาลาอเนกประสงค์วัดบ้านนาบอน จำนวนผู้เข้าร่วมเวทีทั้งสิ้น ๒๑ คน ประกอบด้วย ทีมวิจัย ๒๑ คน
พี่เลี้ยงศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.ลำปาง - คน

ประเด็นการประชุม

- ๐ บทเรียนที่ได้จากการศึกษาดูงาน

สาระสำคัญ

กิจกรรมสรุปบทเรียนการศึกษาดูงาน และเตรียมข้อมูลเพื่อนำเสนอต่อชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีวัตถุประสงค์เพื่อสรุปบทเรียนจากการศึกษาดูงาน และจัดเตรียมข้อมูลเพื่อนำเสนอในเวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชน ทำการสรุปบทเรียนจากผู้ที่ไปศึกษาดูงาน จำนวน ๒๑ คน มีสาระสำคัญดังนี้

๑. ความคาดหวังจากการศึกษาดูงาน

- ได้เห็นภาพแปลงผักของสมาชิก วิธีการปลูก การจัดการระบบน้ำ การกำจัดแมลง
- คู่มือแบบของความสำเร็จด้านการผลิต การแปรรูป และการตลาด ที่สามารถนำมาปรับใช้กับวิถีชีวิตบ้านนาบอน
- ได้เรียนรู้วิธีการและปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จด้านการบริหารจัดการกลุ่มและผลิตภัณฑ์
- ได้มองเห็นทิศทางการตลาดและการเพิ่มมูลค่าของผักอินทรีย์

๒. สิ่งที่เกิดขึ้นจากการศึกษาดูงาน

- ความรู้ ขั้นตอนวิธีการบริหารจัดการกลุ่ม
- ไม่ได้เห็นรูปแบบการจัดการผลผลิตจากแปลงของสมาชิกคนอื่นๆ
- ไม่เห็นตัวอย่างของการแปรรูปผลิตภัณฑ์
- ไม่เห็นรูปแบบกระบวนการซื้อขาย และการตลาดของกลุ่มที่เป็นรูปธรรม
- เห็นการนำวัตถุดิบในแปลงมาแปรรูปเป็นอาหารกลางวัน และเครือข่ายการแปรรูปอาหาร เช่น ก๋วยเตี๋ยว และลาบปลา
- ขาดการพูดคุยแลกเปลี่ยนกับสมาชิกคนอื่นๆ ภายในกลุ่ม

๓. สิ่งที่มีวิสัยได้เรียนรู้จากการศึกษาดูงาน

- สมาชิกมีความมั่นใจว่าจะสามารถดำเนินการตลาดปลอดภัยตามกลไกการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ของชุมชน
- มีต้นแบบการจัดการตลาดในรูปแบบต่างๆ เช่น การจัดตลาดนัด การขายส่ง และการขายปลีก เป็นต้น
- ได้ทราบแหล่งตลาดผักปลอดภัย วิธีการ ขั้นตอนในการขอรับรองผลผลิตจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- มีแรงบันดาลใจในการนำประสบการณ์ที่ได้จากการศึกษาดูงาน มาทดลองเพื่อหาแนวทางและกลไกในการจัดการตลาดปลอดภัยที่มีความเหมาะสมและยั่งยืน

ทิศทางการดำเนินงานของกลุ่มหลังจากศึกษาดูงาน

- สำรวจปริมาณผักที่มีอยู่ในปัจจุบัน
- สร้างตลาดเพื่อทำการทดลองซื้อขายผักปลอดภัยภายในชุมชน และตำบล
- ประชาสัมพันธ์การเปิดตลาดนัดผักปลอดภัย ในวันที่ ๒๔ มกราคม ๒๕๕๔
- พูดคุยเพื่อวางแผนการขาย รวมถึงวิธีการขายของสมาชิกกลุ่ม
- ติดต่อหน่วยงานเพื่อดำเนินการตรวจสอบสารพิษ

ในส่วนของการจัดเวทีกิจกรรมคืนข้อมูลสู่ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีกำหนดการจัดเวทีในวันที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๕๔ ณ ศาลาเอนกประสงค์วัดบ้านนาบอนข้อมูลที่น่าสนใจประกอบด้วย ข้อมูลสุขภาพชุมชน ข้อมูลรายรับรายจ่ายครัวเรือน การปลูกผักปลอดภัย ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์ของผู้ผลิต ผู้บริโภค และหน่วยงาน สถานการณ์ปัจจุบันผักปลอดสาร และภาพประกอบกิจกรรม

ปัญหาและอุปสรรค

๑. ทำการสรุปบทเรียนในช่วงหัวค่ำและผู้ไปศึกษาดูงานเข้าร่วมไม่ครบส่งผลให้การระดมความคิดเห็นมีประเด็นไม่มากเท่าที่ควร

กิจกรรมที่ ๗ เวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

เวทีที่ ๑ วันที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๕๔ เวลา ๐๙.๐๐ น. ณ ศาลาอเนกประสงค์วัดบ้านนาบอน
จำนวนผู้เข้าร่วมเวทีทั้งสิ้น ๖๔ คน ประกอบด้วย ทีมวิจัย ๔๑ คน
พี่เลี้ยงศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.ลำปาง ๓ คน ผู้บริโภคและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ๒๐ คน

ประเด็นการประชุม

- ๐ การรายงานผลการดำเนินงานตามกิจกรรมโครงการ
- ๐ ข้อเสนอแนะที่เหมาะสมต่อแนวทางและกลไกการดำเนินงานของโครงการ
- ๐ การสามารถส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดกลไกที่นำไปสู่ผลสำเร็จของการดำเนินงานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

สาระสำคัญ

กิจกรรมคืนข้อมูลสู่ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอข้อมูลและบทเรียนที่ได้จากการจัดเวทีตลาดในฝัน การจัดการตลาดพืชผักของชุมชนและการศึกษาดูงาน ต่อชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้เข้าร่วมประกอบด้วย ทีมวิจัย พี่เลี้ยงศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.ลำปาง นายอำเภอเสริมงาม กศน. อำเภอเสริมงาม ที่ปรึกษาชุมชนบ้านนาบอน ปลัดเทศบาลตำบลเสริมงาม กองอนามัยและสิ่งแวดล้อมเทศบาลตำบลเสริมงาม และประชาชนบ้านนาบอน โดยคุณมุสตี กั้นใจ หัวหน้าโครงการชี้แจงวัตถุประสงค์การจัดเวที มีนายอนุรัตน์ วงศ์เปียง ทีมวิจัยเป็นผู้นำเสนอข้อมูลผลการดำเนินงานตามกิจกรรมโครงการ ตลอดจนปัญหาอุปสรรคที่พบจากการดำเนินงาน ได้แก่

๑. ความไม่พร้อมด้านปัจจัยการผลิตของกลุ่มผู้ปลูกผักปลอดสารเช่น ที่ดิน แหล่งน้ำ พันธุ์ผัก และการใช้ปุ๋ยชีวภาพ ส่งผลให้ไม่สามารถผลิตได้ตามปริมาณที่ต้องการ
๒. ขาดการประชาสัมพันธ์การผลิต และการจำหน่ายผักปลอดสารของชุมชน
๓. ขาดอุปกรณ์ที่เหมาะสมและความรู้เกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพ เช่น เครื่องพ่น และปริมาณของปุ๋ยที่ใช้กับผักแต่ละประเภท
๔. ขาดการตรวจสอบจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อเพิ่มความเชื่อมั่นให้ผู้ผลิตและผู้บริโภคในการผลิตและบริโภคผักปลอดสารและแนวทางการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้ผลิต ผู้บริโภค และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พบว่า
 - การนำข้อมูลด้านสุขภาพของชุมชน และการตระหนักในการบริโภคอาหารที่ปลอดภัยเป็นตัวตั้งในกระบวนการดำเนินงาน
 - ควรมีการจัดอบรมให้ความรู้ และสร้างความตระหนัก ตลอดจนการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ เพื่อให้ประชาชนบริโภคอาหารที่ปลอดภัยเพิ่มขึ้น
 - จัดทำตลาดนัดเพื่อสุขภาพเกี่ยวกับการบริโภคอาหารที่ปลอดภัยภายในชุมชนเป็นประจำทุกเดือน

เมื่อรับทราบข้อมูลพื้นฐานของประเด็นปัญหานี้แล้ว คณะกรรมการวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.ลำปาง ได้ตั้งข้อสังเกต รูปแบบของตลาดปลอดสารนาบอนควรเป็นอย่างไร จะจัดการอย่างไรบนพื้นฐานของวิถีชีวิตที่เป็นธรรมชาติ และให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์อันจะนำไปสู่แนวทางการพัฒนาตลาดปลอดสารบ้านนาบอน ในมุมมองของผู้ผลิต ผู้บริโภค และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ด้านผู้ผลิต กำลังดำเนินการอย่างไร ในประเด็นของ กำลังการผลิต เครือข่ายผู้ผลิต การเพิ่มเติมข้อมูลความรู้ด้านการผลิต การสื่อสารข้อมูลระหว่างผู้ผลิต และผู้บริโภค รวมถึงกลยุทธ์ทางการตลาด ด้านผู้บริโภคเป็นอย่างไร ในประเด็นของการได้รับข้อมูลคุณภาพการผลิต และสุขภาพ การเข้าถึงสินค้า และทางเลือกของการบริโภค และด้านหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการประสานงานกับหน่วยงานใดบ้าง ดำเนินการอยู่ในขั้นตอนไหน ได้แนวทางการหนุนเสริมความรู้ วิธีการ วัสดุ อุปกรณ์ อย่างไร

นายอำเภอเสริมงามได้ให้หลักการจัดการการผลิตผักปลอดสารที่นำไปสู่การมีสุขภาพที่ดีของประชาชนภายใต้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สำคัญคือ ต้องค้นหาเมล็ดพันธุ์ดั้งเดิม มีการปรับปรุงดินให้มีจุลินทรีย์ และการดูแลรักษา

กศน.อำเภอเสริมงาม ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการลงมือปฏิบัติของกลุ่มผู้ผลิตถ้าทำอย่างต่อเนื่องจะทำให้เกิดความยั่งยืนด้านการบริโภคอาหารที่ปลอดภัยขึ้นภายในชุมชน ขณะเดียวกันควรมีการวิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับพันธุ์ผักพื้นบ้าน และการสร้างพลังการมีส่วนร่วมของชุมชน

อาจารย์สวัสดิ์ ลาตปาละ ที่ปรึกษาชุมชน ให้ข้อสังเกตและเสนอแนะเกี่ยวกับตลาดผักปลอดสาร ควรเป็นตลาดปลอดสารที่ผลิตภายในชุมชน นอกเหนือจากจุดขายในชุมชนแล้วควรมี

จุดขายในอำเภอเมืองลำปาง ทั้งนี้เพื่อมุ่งส่งเสริมการปลูกและบริโภคตั้งแต่ครัวเรือนเป็นหลักโดยมุ่งเน้นให้ครัวเรือนได้ตระหนักถึงการบริโภคอาหารที่ปลอดภัย ถ้ากลุ่มผู้ผลิตดำเนินการได้จริงอย่างต่อเนื่องในเรื่องของการตรวจสอบเพื่อให้ได้การรับรองจากหน่วยงานก็จะสามารถทำได้ตามกระบวนการ และในส่วนปัญหาที่พบจากการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยการผลิตในแต่ละปัญหา ก็สามารถหาทางออกได้

ปัญหาและอุปสรรค

๑. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมไม่ครบ
๒. ทีมวิจัยแบ่งบทบาทหน้าที่ไม่ชัดเจน กระบวนการเวทีค่อนข้างติดขัดไม่เป็นไปตามกำหนดการที่วางไว้

กิจกรรมที่ ๔ เวทีสรุปบทเรียนระยะที่ ๑ และจัดทำข้อเสนอแนวทางในการพัฒนาตลาดปลอดภัยเพื่อการพึ่งตนเองโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านนาบอนฯ

เวทีที่ ๑ วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔ เวลา ๑๓.๐๐ น. ณ ตลาดปลอดภัยบ้านนาบอน
จำนวนผู้เข้าร่วมเวทีทั้งสิ้น ๔๑ คน ประกอบด้วย ทีมวิจัย ๔๑ คน
ที่เลี้ยงศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.ลำปาง - คน

ประเด็นการประชุม

- ๐ สรุปผลการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการ
- ๐ การร่างระเบียบตลาดปลอดภัยนาบอน
- ๐ การจัดตั้งคณะกรรมการตลาดปลอดภัยนาบอน
- ๐ การทดลองจัดทำตลาดปลอดภัยนาบอน

สาระสำคัญ

กิจกรรมสรุปบทเรียนการทำงานระยะที่ ๑ และจัดทำข้อเสนอแนวทางในการพัฒนาตลาดปลอดภัยเพื่อการพึ่งตนเองโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาบอน มีวัตถุประสงค์เพื่อสรุปบทเรียนการทำงานระยะที่ ๑ และเพื่อหาแนวทางการพัฒนาตลาดปลอดภัยบ้านนาบอน โดยคุณผุสดี กันใจ หัวหน้าโครงการได้ทบทวนผลการดำเนินงานตามแผนกิจกรรมตั้งแต่กิจกรรมที่ ๑- ๓/ และรายงานความก้าวหน้าของการทดลองดำเนินการจัดการตลาดปลอดภัย

บ้านนาบอน รวมถึงการระดมความคิดเห็นในการจัดทำ (ร่าง) ระเบียบตลาดปลอดสารบ้านนาบอน และการจัดตั้งคณะกรรมการตลาดผักปลอดสารบ้านนาบอน ดังรายละเอียด

(ร่าง) ระเบียบตลาดปลอดสารบ้านนาบอน

๑. คณะกรรมการเป็นคณะทำงานบริหารจัดการตลาด มีวาระคราวละ ๑ ปี
๒. พื้นที่วางขายมีความกว้างแ่งละ ๔๐ ซม. คิดค่าบริการนำของมาวางขายแ่งละ ๕ บาท โดยมีเหรียญกษาปณ์เป็นผู้เก็บค่าบริการเป็นรายวัน เริ่มตั้งแต่วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔ เป็นต้นไป
๓. รายได้จากการเก็บบริการค่าเช่าแ่งนำมาเป็นค่าใช้จ่ายเพื่อ ๑) ซ่อมแซมและต่อเติมตลาด ๒) จัดการความสะอาดของตลาด และ ๓) ชำระเป็นค่าเสียโอกาสให้กับเจ้าของพื้นที่
๔. ผักที่นำมาจำหน่ายต้องเป็นผักปลอดสารภายในชุมชนบ้านนาบอน โดยนำมาวางขายสัปดาห์ละ ๓ วันคือ วันจันทร์ วันพุธ และวันศุกร์
๕. ผู้ขายทุกคนต้องมีบัตรประจำตัวผู้ขายผักตลาดปลอดสารบ้านนาบอน กรณีถ้าพบว่าผักที่นำมาจำหน่ายไม่ได้เป็นผักปลอดสาร ผู้ขายต้องรับผิดชอบเป็นรายกรณี
๖. มีการระดมทุนเพื่อจัดตั้งกองทุนตลาดปลอดสารบ้านนาบอน

คณะกรรมการตลาดปลอดสารบ้านนาบอน ประกอบด้วย

นายสวัสดิ์	ลาดपालะ	ที่ปรึกษา
นายกฤษดา	บุญสูง	ที่ปรึกษา
นายเทพกร	ภูเขียว	ที่ปรึกษา
นางผุสดี	กันใจ	ที่ปรึกษา
นางมณี	ปิ่นตาแก้ว	ที่ปรึกษา
นางอัมภกรณ	เทพหินลับ	ที่ปรึกษา
นางพองจันทร์	เรือนวงศ์	ประธาน
นางพันสี	ลำปน	รองประธานฝ่ายผลิต
นางคำอ้อย	หล้าจอมใจ	รองประธานฝ่ายสถานที่
นางบัวคำ	สุขประเสริฐ	รองประธานฝ่ายขาย
นางจิตรา	ใจลังกา	ประชาสัมพันธ์
นางคำมูล	ขัติยะ	เหรียญกษาปณ์
นางวันดี	ก่องแก่น	กรรมการ
นางจันทร์สม	ลิบแก้ว	กรรมการ
นางจันทร์ดี	ธำแก้ว	กรรมการ
นางศรี	ศรีจันทร์	กรรมการ

นางจันทร์แก้ว

ก้นใจ

กรรมการ

นางสายเครือวัลย์

ภูเขียว

กรรมการและเลขานุการ

บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการตลาดปลอดสารบ้านนาบอน

๑. จัดประชุมประจำเดือนเพื่อทบทวนการดำเนินงานของตลาดปลอดสาร
๒. เมื่อคณะกรรมการดำเนินงานภายใต้เงื่อนไขของวิสาหกิจชุมชนได้ครบ ๖ เดือน ให้จัดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน ณ สำนักงานเกษตรอำเภอเสริมงาม
๓. เற்றுณิกเป็นผู้จัดเก็บค่าบริการตลาด และรายงานการเงินให้เป็นปัจจุบันในการประชุมประจำเดือน
๔. คณะกรรมการดำเนินการตามเงื่อนไขของระเบียบตลาดปลอดสารบ้านนาบอนทุกประการ

การทดลองจัดทำตลาดปลอดสารนาบอน

การทดลองจัดทำตลาดปลอดสารนาบอนเกิดขึ้นจากการนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลตลาดในฝันของกลุ่มผู้ผลิต ผู้บริโภค และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงแรงจูงใจที่เกิดขึ้นหลังการสรุปบทเรียนจากการศึกษาดูงานที่บ้านหลวงเหนือ อำเภอสนทราย จังหวัดเชียงใหม่ โดยทีมวิจัยหลักและทีมวิจัยร่วมได้ระดมความคิดเห็นจนเกิดการวางแผนเพื่อทำโครงสร้างตลาดบนฐานทรัพยากรที่มีอยู่ภายในท้องถิ่น โดยหัวหน้าโครงการมีบทบาทหน้าที่สร้างความเชื่อมั่นให้กับทีมวิจัย และเป็นตัวตั้งตัวตีในการประสานงาน พุดคุย และเรียนรู้ร่วมกัน จนทีมวิจัยเกิดพลังการมีส่วนร่วมใคร่จะมีอะไรก็เอามาออม

สิ่งที่เกิดขึ้นในขณะการทดลองจัดทำตลาดปลอดสารนาบอน คือการมีส่วนร่วมของนักวิจัยทั้งการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมลงมือปฏิบัติ และร่วมรับผลประโยชน์ การแบ่งบทบาทหน้าที่ของทีมวิจัยที่ชัดเจน ทำให้บ้านนาบอนมีสถานที่สำหรับจำหน่ายผักปลอดสาร ภายหลังโครงสร้างตลาดเสร็จได้มีการทดลองซื้อขายผักปลอดสารของกลุ่มผู้ผลิตและผู้บริโภค ผลที่เกิดขึ้นคือ ทีมวิจัยร่วมที่เป็นผู้ผลิตมีการเคารพกฎกติกาตามที่ได้ตกลงกันไว้คือ ได้นำผักปลอดสารมาจำหน่ายในวันและเวลาที่กำหนดคือ วันจันทร์ พุธ และศุกร์ ตั้งแต่เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป โดยผักที่นำมาขายเป็นผักของสมาชิกกลุ่มปลูกผักที่มีอยู่ภายในหมู่บ้านและผักดังกล่าวใช้ปุ๋ยชีวภาพที่ผลิตขึ้นภายในหมู่บ้าน ในช่วงดำเนินการระยะแรกพบปัญหาอุปสรรคคือ ชาวบ้านที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มและไม่ได้เป็นทีมวิจัยร่วมมีความเข้าใจว่าตลาดที่จัดทำขึ้นเป็นตลาดของชุมชนใครจะมาซื้อหรือขายอะไรก็ได้ จึงมีชาวบ้านนำสิ่งของมาวางขายนอกเหนือจากข้อมูลที่ได้ตกลงกันไว้ เช่น ไก่ย่าง ไข่กรอก ผักและผลไม้จากตลาดในเมือง การไม่ได้เข้าร่วมกระบวนการวิจัยตั้งแต่ต้นทำให้เกิดปัญหาถกเถียงระหว่างชาวบ้านและทีมวิจัยร่วม จนระยะเวลาผ่านไป ๒ สัปดาห์ทีมวิจัยมองเห็นว่าถ้าไม่มีการพูดคุยจะทำให้เกิดปัญหาเพิ่มขึ้น นักวิจัยและ

ชาวบ้านได้หันหน้ามาคุยกันถึงประเด็นของการกำหนดพื้นที่วางขาย การจัดที่นั่งที่ทำให้ผู้ซื้อสามารถมองเห็นและเลือกซื้อได้อย่างทั่วถึง การจัดการผักที่นำมาจากตลาดสดในเมือง การจ่ายค่าบริการเมื่อนำของมาวางขาย

หน่วยงานที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำตลาดปลอดภัยบ้านนาบอนคือ ที่ว่าการอำเภอเสริมงามโดยนายอำเภอเสริมงาม เทศบาลตำบลเสริมงาม กศน.เสริมงาม และเกษตรตำบลทุ่งงาม โดยให้ข้อคิดและมุ่งให้ความสำคัญเกี่ยวกับการบริโภคผักปลอดภัย การใช้ปุ๋ยชีวภาพ การตรวจสอบสารพิษ และการประชาสัมพันธ์

ปัญหาและอุปสรรค

๑.สถานที่ไม่เอื้อต่อการจัดประชุมทำให้ผู้เข้าร่วมไม่มีสมาธิและให้ความสนใจในการแสดงความคิดเห็นน้อย

กิจกรรมที่ ๙ เข้าร่วมประชุมเวทีวันที่ ๑๐ (เดือนที่ ๑-๖)

จากการเข้าร่วมเวทีวันที่ ๑๐ ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง ตั้งแต่เดือนที่ ๑-๖ นั้นถือเป็นจุดเริ่มต้นของการนำพาตนเองและทีมวิจัยท่านอื่นมาร่วมเรียนรู้ แนวคิดและบทเรียนจากการประสบการณ์การดำเนินงานวิจัยของพื้นที่อื่นๆ และความรู้ที่ได้จากการเข้าร่วมเวทีวันที่ ๑๐ ยังทำให้ทีมวิจัยได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ มากมาย สามารถสรุปได้ดังนี้

ความรู้

- การได้รู้จักคนมากขึ้น
- การได้แสดงความคิดเห็น การได้ตอบในรายบุคคลมีมากขึ้น
- การรับฟัง เคารพความคิดเห็น และเปิดใจรับฟังผู้อื่นมีเพิ่มขึ้น
- ได้ทบทวนบทบาทของตนเองที่เกี่ยวข้องกับงานที่รับผิดชอบ
- ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำวิจัยในพื้นที่ต่างๆ ภายในจังหวัดลำปาง
- ได้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์จากเวทีที่สามารถนำมาปรับใช้ในงานวิจัย
- เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายกับสถานศึกษา
- ได้เห็นกรณีตัวอย่างการจัดการผักของอำเภอห้างฉัตรที่สามารถนำมาเป็นตัวแบบในการจัดการตลาดผักปลอดภัยบ้านนาบอน
- ได้รับคำแนะนำสถานที่ศึกษาดูงานเรื่องผักปลอดภัย
- ได้แลกเปลี่ยนกับคนที่มีความรู้และผู้ที่ประสบผลสำเร็จในงานวิจัย

- มีโอกาสแบ่งปันประสบการณ์จากความสำเร็จ และเติมเต็มในส่วนที่ขาดจากการทำงานตามโครงการ

ทักษะและเครื่องมือการวิจัย

- การมีโอกาสดำเนินการฝึกอบรบศักยภาพตามหลักสูตรต่างๆ ที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นลำปางจัดขึ้น
- การเรียนรู้จากเกมสถานการณ์ที่ให้ข้อคิด ความสุข และความสนุกสนานในการดำเนินงาน
- การนำเครื่องมือ Social Mapping (SM) ไปจัดทำแผนที่จุดแหล่งในงานศพแต่ละอำเภอ โดยสามารถนำข้อมูลมาใช้เพื่อจัดทำแผนที่
- กระบวนการทำงานของทีมวิทยากรในแต่ละขั้นตอนที่มีความชัดเจน เหมาะสมกับระยะเวลา
- ได้ความรู้ทางวิชาการเพิ่มมากขึ้น ทั้งจากหน่วยงานและสถานศึกษาที่เข้าร่วม
- ได้เรียนรู้ทักษะการเขียนรายงานการวิจัย
- ได้ฝึกการเป็นวิทยากรกระบวนการจากกลุ่มย่อย
- ได้กระบวนการทำงานอย่างเป็นระบบ เช่น การพูด การคิด
- มีทักษะการทำงานเป็นทีม การวางแผน การพูดในที่ชุมชน การนำเสนอรายงาน

การนำไปใช้

- นำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน ด้วยเทคนิคการมีส่วนร่วม เช่น การระดมสมองที่นำไปสู่การจัดทำแผนชุมชน
- การนำหลักการไปใช้ในการบริหารจัดการกลุ่ม เช่น กลุ่มออมทรัพย์ระยะรีไซเคิล กลุ่มผู้ผลิตผักปลอดสาร และกลุ่มตลาดผักปลอดสารบ้านนาบอน เป็นต้น

กิจกรรมที่ ๑๐ เข้าร่วมอบรมของสถาบันวิจัยนวัตกรรมการเรียนรู้ชุมชน

๐ หลักสูตรการคิดแบบวิจัย

- ได้วิเคราะห์ศักยภาพของตนเองมากขึ้น เพื่อปรับเปลี่ยนและนำไปใช้ได้เหมาะสมกับงานที่แต่ละคนรับผิดชอบ
- ได้วิธีคิดที่เป็นระบบ

๐ หลักสูตรการวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วมและวิทยาการกระบวนการ

- ได้เรียนรู้ทักษะการเป็นวิทยาการกระบวนการ โดยการฝึกปฏิบัติและการเรียนรู้จากเอกสาร การบรรยายและนำเสนอของทีมวิทยาการ
- ได้แนวคิดและวิธีการการทำงานเป็นทีม การจัดสรรเวลาให้เหมาะสมกับกิจกรรม
- ได้รู้จักทีมวิจัยมากขึ้น เนื่องจากมีหลายหน่วยงานที่เข้าร่วม
- ทีมวิจัยมีข้อมูลพื้นฐานประกอบการตัดสินใจในช่วงการพัฒนาโครงการ
- ทีมวิจัยเข้าใจสถานการณ์ของชุมชนมากขึ้นและมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน
- คนในชุมชนได้เรียนรู้ในกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

๐ หลักสูตรSocial Mapping

- ทำให้ทีมวิจัยมองเห็นการเชื่อมโยงข้อมูล ทูต และทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชน
- ทำให้ทีมวิจัยสามารถประยุกต์ใช้ข้อมูลที่มีความสัมพันธ์กับทรัพยากรเพื่อการพัฒนาโครงการ และวางแผนออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับโครงการ
- ทีมวิจัยสามารถดำเนินงานและสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของทีมวิจัยและคนในชุมชน

ผลของการดำเนินงานตามแผนกิจกรรมระยะที่ ๒

วิธีการดำเนินงาน

การดำเนินงานตามแผนกิจกรรมในระยะที่ ๒ เริ่มดำเนินกิจกรรมตามแผนปฏิบัติการโดยทีมวิจัยได้แบ่งบทบาทหน้าที่ตามความถนัดเพื่อวางแผนการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการ โดยระหว่างการทำงาน

บทบาทหน้าที่ทีมทำงาน

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	บทบาท	หน้าที่
๑.	นางผุสดี กันใจ	หัวหน้าโครงการ	วางแผนดำเนินกิจกรรมตามแผนปฏิบัติการ/ เข้าร่วมประชุมกับศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง/ เตรียมประเด็นการจัดเวที
๒.	นางสายเคี้ยววัลย์ ภูเขียว	ทีมวิจัย	จัดเตรียมการลงทะเบียนประชุม และจัดเตรียมหลักฐานการเงิน
๓.	นางสุนิษา สุรินทร์	ทีมวิจัย	ประสานผู้เข้าร่วมเวที
๔.	นางวันเพ็ญ วิสุวรรณ	ทีมวิจัย	จัดเตรียมสถานที่และประสานผู้เข้าร่วมเวที
๕.	นางคำมูล ชัดิยะ	ทีมวิจัย	จัดเตรียมสถานที่
๖.	นายเทพกร ภูเขียว	ทีมวิจัย	วางแผนและเตรียมการประชุม
๗.	นางสาววรรณ คำมี	ทีมวิจัย	บันทึกการประชุม และอำนวยความสะดวกในเวที
๘.	นางอศุฎาภรณ์ เทพหินลับ	ทีมวิจัย	อำนวยความสะดวกในเวที
๙.	นายกฤษดา บุญสูง	ทีมวิจัย	วางแผนและเตรียมการจัดประชุม
๑๐.	นางมณี ปินตาแก้ว	ทีมวิจัย	อำนวยความสะดวกในเวที

กิจกรรมที่ ๑ นำแนวทางการดำเนินงานตามรูปแบบของช่องทางการจัดจำหน่ายสู่การปฏิบัติ

เวทีที่ ๑ วันที่ ๒๙ เดือนเมษายน ๒๕๕๕ เวลา ๐๙.๐๐ น. ณ ศาลาอเนกประสงค์วัดบ้านนาบอน จำนวนผู้เข้าร่วมเวทีทั้งสิ้น ๕๔ คน ประกอบด้วย ทีมวิจัยจำนวน ๔๐ คน ที่ปรึกษา ๑ คน พี่เลี้ยงศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.ลำปาง ๓ คน

ประเด็นการประชุม

๑. ทบทวนผลการดำเนินงานระยะที่ ๑ และชี้แจงผลการดำเนินงานระยะที่ ๒
๒. ทบทวนสถานการณ์ของนักวิจัย ๓ กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มผู้ผลิต กลุ่มผู้บริโภค และกลุ่มบริหารจัดการกลาง ในการดำเนินงานระยะที่ ๒
๓. กำหนดแผนการดำเนินงานระยะที่ ๒ ของทีมวิจัย ๓ กลุ่ม

สาระสำคัญ

กิจกรรมนำแนวทางการดำเนินงานตามรูปแบบของช่องทางการจัดจำหน่ายสู่การปฏิบัติ ทำการแบ่งกลุ่มนักวิจัยเป็น ๓ กลุ่มคือ กลุ่มผู้ผลิต กลุ่มผู้บริโภค และกลุ่มบริหารจัดการกลาง โดยกลุ่มผู้ผลิต เน้นการผลิต มาตรฐานสินค้า ผลผลิตที่ได้ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กลุ่มผู้บริโภคเน้นการปรับทัศนคติ การสร้างสำนึก การให้ความรู้ การสร้างทางเลือกและช่องทางให้กับผู้บริโภค และกลุ่มบริหารจัดการกลางเน้นกลไกของราคาผลผลิต หุ้นส่วน การมีส่วนร่วม และการเชื่อมโยงเครือข่าย โดยกิจกรรมดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อให้เกิดการวางแผนแนวทางของการดำเนินงานตลาดปลอดสารโดยแบ่งนักวิจัยออกเป็น ๓ กลุ่มคือ กลุ่มผู้ผลิต กลุ่มผู้บริโภค และกลุ่มการบริหารจัดการกลาง ๒) เพื่อให้เกิดกลไกของการดำเนินงานแบบกลุ่ม และ ๓) เพื่อสร้างการเรียนรู้วิธีการสรุปบทเรียนเป็นระยะๆ ผลการดำเนินงานตามกิจกรรม มีดังนี้

คุณผุสดี กันใจ หัวหน้าโครงการทบทวนผลการดำเนินงานระยะที่ ๑ และชี้แจงกิจกรรมตามแผนการดำเนินงานระยะที่ ๒ ประกอบด้วย การทำแผนปฏิบัติการนักวิจัยกลุ่มย่อย ๓ กลุ่ม การสรุปและถอดบทเรียน การเสนอบทเรียนการดำเนินงานต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และสรุปบทเรียนการดำเนินงานระยะที่ ๒ จากนั้นได้แบ่งนักวิจัยออกเป็น ๓ กลุ่ม คือกลุ่มผู้ผลิต กลุ่มผู้บริโภค และกลุ่มบริหารจัดการกลางเพื่อทบทวนสถานการณ์ของแต่ละกลุ่ม ผลการระดมความคิดเห็นแต่ละกลุ่มย่อย มีดังต่อไปนี้

กลุ่มบริหารจัดการกลาง

สถานการณ์โดยทั่วไปพบว่า นักวิจัยที่เป็นสมาชิกกลุ่มยังขาดการเชื่อมโยงข้อมูลและผลการดำเนินงานในระยะที่ ๑ เข้าสู่การดำเนินงานระยะที่ ๒ ส่งผลให้ไม่สามารถมองเห็นภาพรวมการดำเนินงานตามโครงการได้ชัดเจน และเกิดความสับสนในกระบวนการทำงาน แต่ทั้งนี้สิ่งที่สมาชิกกลุ่มค้นพบวิธีคิดที่จะสร้างแนวทางการดำเนินงานที่จะนำไปสู่เป้าหมายของโครงการร่วมกัน นั่นคือ การเพิ่มศักยภาพของคนทำงานให้สามารถเชื่อมโยงข้อมูลที่มีอยู่ให้สอดคล้องกับกิจกรรมที่จะดำเนินการต่อไป ด้วยการสร้างความรู้ความเข้าใจและกำหนดบทบาทหน้าที่ของทีมบริหารจัดการกลางให้มีความชัดเจนและจัดนักวิจัยให้เหมาะสมกับความสามารถ

กำหนดแผนปฏิบัติการกลุ่มบริหารจัดการกลางหลังจากระดมความคิดเห็น คือ การจัดระดมความคิดเห็นของทีมวิจัยเพื่อร่วมกำหนดบทบาทหน้าที่ของตนเองให้มีความชัดเจนและกำหนดกิจกรรมที่จะดำเนินการในระยะที่ ๒ ร่วมกับกลุ่มผู้ผลิต ผู้บริโภค และหน่วยงาน เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ รวมถึงสร้างการมีส่วนร่วมของทีมวิจัยให้สามารถดำเนินงานตามโครงการให้บรรลุเป้าหมาย ทั้งนี้กิจกรรมที่จะดำเนินการประกอบด้วย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มผู้ผลิต ผู้บริโภค และหน่วยงานเพื่อให้เกิดกระบวนการผลิต และการบริโภคผักปลอดสารภายในชุมชน รวมถึงการจัดตั้งกฎระเบียบในการจำหน่ายผักปลอดสาร เป็นผู้ประสานการ

ดำเนินการตรวจสอบสารเคมีตกค้างในร่างกาย และในผัก และดำเนินการประชาสัมพันธ์ตลาดผักปลอดสารในรูปแบบต่างๆ เช่น เลียงตามสาย วิทยุชุมชน และแผ่นพับ เป็นต้น

ผลการจัดระดมความคิดเห็นของกลุ่มบริหารจัดการกลางกลุ่มได้ค้นพบวิธีการในการดำเนินงานที่สอดคล้องกับแผนงานกิจกรรมในระยะที่ ๒ ในด้านต่างๆ ดังนี้

๑.แนวทางการบริหารจัดการด้านการผลิตของกลุ่มบริหารจัดการกลางคือ ๑) การติดตามกลุ่มผู้ผลิตเพื่อสำรวจปริมาณผักที่ผลิตในแต่ละฤดูว่ามีความเพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภคหรือไม่ ๒) การตรวจสอบค่าดินให้เหมาะสมกับการเพาะปลูกผักปลอดสาร ๓) การจัดอบรมการใช้ปุ๋ยชีวภาพ ๔) การตรวจสอบสารเคมีตกค้างในผักและผู้บริโภคและ ๕) การประชาสัมพันธ์โครงการผ่านวิทยุชุมชน

๒.แนวทางการบริหารจัดการด้านราคา คือ ๑) การกำหนดราคาให้ได้มาตรฐานตามกลไกตลาดและคุณภาพของผัก และ ๒) สำรวจความพึงพอใจของผู้บริโภคทั้งภายในและภายนอกชุมชนเกี่ยวกับการบริโภคผักปลอดสารพิษ

๓.แนวทางการจัดการเครือข่ายผักปลอดสารบ้านนาบอนคือ ๑) การเร่งสร้างความเข้มแข็งให้กลุ่มผู้ผลิตและผู้บริโภคภายในชุมชน ก่อนทำการขยายผลหาเครือข่ายในระดับหมู่บ้านและตำบล และ ๒) การสำรวจแหล่งผลิตและแหล่งจำหน่ายผักปลอดสารในระดับตำบล

๔.แนวทางการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกลางคือ ๑) การกระตุ้นให้ผู้ผลิตและผู้บริโภคภายในชุมชนประชาสัมพันธ์การผลิตและบริโภคผักปลอดสารด้วยวิธีการบอกปากต่อปาก ๒) ทำการประชาสัมพันธ์เลียงตามสายภายในชุมชนเดือนละ ๑ ครั้ง และรายงานความก้าวหน้าผลการดำเนินงานตามโครงการในการประชุมประจำเดือนของท้องถิ่น ๓) ทำการสรุปบทเรียนการทำงานของทีมีวิจัย ๓ กลุ่ม และ ๔) ทบทวนผลการดำเนินงานตลาดปลอดสารเพื่อค้นหาปัญหาและแนวทางแก้ไข

๕.แนวทางการบริหารจัดการงบประมาณคือ การบริหารจัดการงบประมาณที่ได้รับจำนวน ๓,๐๐๐ บาท มาใช้เป็นค่าอาหารและอาหารว่างในการจัดประชุมระดมความคิดเห็นและรายงานความก้าวหน้าของกลุ่มผู้ผลิตและผู้บริโภค

กลุ่มผู้บริโภค

สถานการณ์โดยทั่วไปในปัจจุบัน พบว่า การรวมกันผลิตและนำมาขายส่งผลให้ผู้บริโภคเกิดความเชื่อถือ มีความสะดวกในการเข้าถึงผักปลอดสาร และมีทางเลือกในการบริโภคผักปลอดสารที่หลากหลายทั้งภายในและภายนอกฤดู แต่ทั้งนี้ผู้บริโภคมองเห็นภาพรวมของการจำหน่ายผักปลอดสารว่ายังมีระบบคนกลางที่กว้านซื้อผักแล้วนำมาขายต่อซึ่งลักษณะดังกล่าวส่งผลให้ผักมีราคาแพงและได้ปริมาณน้อย ปัญหาดังกล่าวทำให้ผู้บริโภคไม่พึงพอใจ จึงอยากเห็นภาพของตลาดผักปลอดสารเป็นตลาดที่ผู้ผลิตหรือผู้จำหน่าย ดำเนินถึงความพึงพอใจของผู้บริโภคในมาตรฐานของปริมาณ และราคาที่มีความเป็นธรรมสอดคล้องกับฤดูกาลของผักแต่ละ

ประเภท รวมถึงการเน้นให้ผู้ผลิตนำผักปลอดสารมาจำหน่ายโดยไม่มีการผ่านคนกลาง โดยกลุ่มผู้บริโภคมีความคาดหวังว่า ผู้ผลิตจะสามารถผลิตผักปลอดสารได้อย่างต่อเนื่อง และผู้บริโภคควรมีการแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับการกำหนดปริมาณและราคาที่เหมาะสมร่วมกับผู้ผลิต

กำหนดแผนปฏิบัติการกลุ่มผู้บริโภคคือ การจัดประชุมระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการสร้างความรู้ความเข้าใจ และการสร้างภาพลักษณ์ที่ดี รวมถึงการรณรงค์เกี่ยวกับการบริโภคผักปลอดสารภายในชุมชน

ผลการจัดระดมความคิดเห็นของกลุ่มผู้บริโภคได้ค้นพบวิธีการในการดำเนินงานที่สอดคล้องกับแผนงานกิจกรรมในระยะที่ ๒ ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

กลุ่มผู้บริโภคได้ให้ความหมายของผู้บริโภคผักปลอดสารบ้านนาบอน ว่าหมายถึงประชาชนที่สามารถเข้าถึงแหล่งผลิตและจำหน่ายผักปลอดสารซึ่งเป็นผักที่ใช้ปุ๋ยชีวภาพโดยปราศจากการใช้ปุ๋ยเคมี มีความหลากหลายประเภทตามฤดูกาล สามารถหาบริโภคได้อย่างต่อเนื่องและเพียงพอตลอดทั้งปี และผักดังกล่าวจะต้องมีพื้นที่เพาะปลูกอยู่ภายในชุมชนนาบอน

ลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริโภคผักปลอดสารพืชคือ ความรู้สึกเมื่อบริโภคผักแล้วมีความสุขสบายใจ ไม่มีสารพิษตกค้างในร่างกาย กินแล้วมีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์ และมีอายุยืนยาว ทั้งนี้ผู้บริโภคผักปลอดสารบ้านนาบอนคือ ประชาชนทุกคนที่อาศัยอยู่ภายในชุมชน และประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียง

วิธีการรณรงค์ให้ประชาชนทั่วไปหันมาบริโภคผักปลอดสารคือ การสร้างอัตลักษณ์ของผักปลอดสารบ้านนาบอน ด้วยวิธีการ ๑) เผยแพร่การผลิตผักปลอดสารบ้านนาบอนให้เป็นที่รู้จักโดยทั่วไป เช่น การเล่าเรื่องการผลิตปุ๋ยชีวภาพภายในชุมชน การรวมกลุ่มผลิตผักปลอดสารคุณภาพของผักที่มีความสด นำรับประทานและไม่ก่อให้เกิดอันตราย ๒) รณรงค์ชักชวนและสร้างความน่าเชื่อถือที่เริ่มจากการบริโภคผักปลอดสารของคนในชุมชน และองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาเรื่องการปลูกผักของผู้ผลิต ๓) กลุ่มต่าง ๆ ภายในชุมชนมีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์ผ่านการทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายนอกชุมชน เช่น กลุ่มนวดแผนไทย ได้เล่างกระบวนการผลิตและบริโภคผักปลอดสารของบ้านนาบอนให้กับลูกค้าที่มาใช้บริการ ทำให้ลูกค้าให้ความสนใจและอยากซื้อผักปลอดสารไปบริโภค กลุ่ม อสม.สร้างความมั่นใจให้กับเจ้าหน้าที่ด้านสาธารณสุขเกี่ยวกับกลุ่มผักปลอดสารที่ก่อตั้งขึ้นมาเพื่อปลูกผักปลอดสารและใช้ปุ๋ยชีวภาพที่สามารถผลิตได้เองมาใช้ในการเพาะปลูกส่งผลให้กลุ่มเจ้าหน้าที่ให้ความสนใจและเห็นความสำคัญ กลุ่มทอผ้าและกลุ่มผู้สูงอายุ ทำการชักชวนลูกค้าให้มาแวะซื้อผักปลอดสารของบ้านนาบอนที่มีการรวมกลุ่มกันขายในพื้นที่ว่างของหมู่บ้าน เป็นต้น

กลุ่มผู้ผลิต

สถานการณ์โดยทั่วไปของกลุ่มผู้ผลิต พบว่า ปัจจุบันการผลิตผักปลอดสารพบปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับ ปัจจัยการผลิตและฤดูกาลทำให้ไม่สามารถผลิตผักได้อย่างต่อเนื่องหรือได้

ผลผลิตในปริมาณที่ลดลงกล่าวคือ ฤดูฝนจะมีปริมาณน้ำมาทำให้เกิดน้ำท่วมซึ่งบริเวณแปลงเพาะปลูก ส่วนฤดูแล้งจะไม่มีน้ำเพียงพอต่อการผลิต ในด้านปัจจัยการผลิต ประกอบด้วย พื้นที่การผลิตมีไม่เพียงพอและไม่เอื้อต่อการผลิตผักปลอดสาร แมลงศัตรูพืช เช่น เพลี้ยและหอยที่มีปริมาณมากมาเกาะกินยอดผักทำให้ผักเป็นโรค และไม่ออกดอก เป็นต้น ส่วนพันธุ์ผักสมาชิกกลุ่มมีการนำพันธุ์ผักพื้นบ้านมาแลกเปลี่ยนกัน แต่ยังไม่เพียงพอ เพราะผู้ผลิตยังต้องการพันธุ์ผักชนิดอื่นๆ ที่มีความหลากหลายและเป็นที่ต้องการของผู้บริโภค

กำหนดแผนปฏิบัติการกลุ่มผู้ผลิตคือ การจัดประชุมกลุ่มผู้ผลิตเพื่อหาแนวทางการผลิตที่มีความต่อเนื่อง และเพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภค รวมถึงการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ด้านการผลิต การจัดการพันธุ์ผัก และการกำจัดแมลงศัตรูพืช

ผลการจัดระดมความคิดเห็นของกลุ่มผู้ผลิตคือ กลุ่มผู้ผลิตทำการเพาะปลูกผักปลอดสารได้ ๒ ฤดูกาลคือ ฤดูฝนและฤดูหนาว ในฤดูฝนผักที่สามารถปลูกและให้ผลผลิตได้ดีคือ พริก มะเขือ ถั่วฝักยาว แตงไท แตงร้าน พักทอง บวบเหลี่ยม และข้าวสาลี ส่วนในฤดูหนาว ผักที่สามารถปลูกและให้ผลผลิตได้ดีคือ กะหล่ำปลี กะหล่ำดอก คะน้า ผักชี หอมแบ่ง มะเขือเทศ ผักสลัด ผักกาดแก้ว ผักกาดกวางตุ้ง ผักกาดฮ่องเต้ บล๊อคเคอรี่ คื่นช่าย และผักตั้งโอ้ เป็นต้น

การบริหารจัดการงบประมาณของกลุ่มโดยการนำมาใช้จ่ายเป็นค่าพันธุ์ผักของสมาชิกภายในกลุ่ม

ดังนั้นผลจากการดำเนินงานตามกิจกรรมได้เกิดแนวทางการในการทำงานของกลุ่มผู้ผลิต ผู้บริโภค และกลุ่มบริหารจัดการกลางที่จะนำไปสู่การลงมือปฏิบัติการพัฒนาตลาดปลอดสารบ้านนาบอนให้ไปสู่การพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

ปัญหาและอุปสรรค

ที่วิจัยหลักที่เป็นกลุ่มบริหารจัดการกลางไม่สามารถติดตามผลการดำเนินงานของกลุ่มผู้ผลิตได้ตามแผนการผลิตเนื่องจากฤดูกาลที่เปลี่ยนแปลงทำให้การผลิตไม่ได้ผลตรงตามระยะเวลาที่กำหนดและเป็นไปตามแผนการผลิตทำให้ผลการดำเนินงานคลาดเคลื่อนไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

กลุ่มผู้บริโภค

ผู้บริโภคผักปลอดสารยังถูกเอาเปรียบด้านราคาจากพ่อค้าคนกลางซึ่งเป็นคนภายในชุมชน ที่ทำหน้าที่เป็นคนกลางคอยรับซื้อผักปลอดสารจากผู้ผลิตโดยตรง แล้วนำมากำหนดราคาขึ้นใหม่รวมถึงลดปริมาณของผักลง ส่งผลให้ผู้บริโภคได้รับการบริโภคผักในราคาที่แพงขึ้นสร้างความไม่พึงพอใจด้านมาตรฐานของราคาผักปลอดสารของกลุ่มผู้ผลิต

แนวทางการแก้ไขปัญหาของผู้บริโภคคือ ๑) ควรมีการสร้างมาตรฐานราคาให้มีความเหมาะสมกับปริมาณ เช่น ถั่วฝักยาวควรกำหนดราคาตามขนาด เช่น ราคาหวีละ ๑๐-๑๕ บาท หรือไข่มดแดง ราคาถ้วยละ ๑๐ บาท เป็นต้น ๒) ควรมีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

ระหว่างผู้ผลิต ผู้ขาย และพ่อค้าคนกลาง เพื่อแก้ไขปัญหาของผู้บริโภคที่ถูกละเมิดด้านราคา และควรมีการร่วมกำหนดระเบียบการขายให้อยู่ในทิศทางเดียวกันระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค เช่น กรณีถ้ารับซื้อผักที่มัดแล้วจากผู้ผลิตการนำมาตั้งราคาใหม่ไม่ควรเพิ่มราคาเกินมัดละ ๒ บาท

กลุ่มผู้ผลิต

ด้านการผลิตยังพบปัญหาเกี่ยวกับการไม่สามารถกำจัดโรคและแมลงศัตรูพืชให้หมดไปได้ ทั้งนี้กลุ่มผู้ผลิตยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการผลิต การใช้ฮอร์โมน หรือปุ๋ยชีวภาพ สูตรต่างๆ เพื่อการกำจัดโรคและแมลงศัตรูพืช ดังนั้นแนวทางแก้ไขคือ ผู้ผลิตควรมีการเพิ่มความรู้ หรือศักยภาพของตนเองเกี่ยวกับการกำจัดโรคและแมลงศัตรูพืช ด้วยการฝึกอบรมและทดลองปฏิบัติจากสำนักงานเกษตรอำเภอเสริมงาม หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

สิ่งที่ได้รับ

๑.ได้แผนกิจกรรมของกลุ่มผู้ผลิต กลุ่มผู้บริโภค และกลุ่มบริหารจัดการกลาง อันจะนำไปสู่การลงมือปฏิบัติในช่วงการดำเนินงานในระยะที่ ๒

๒. ทีมวิจัยเกิดการเรียนรู้ในกระบวนการกลุ่ม กล่าวคือ การแบ่งกลุ่มทีมวิจัยได้แบ่งกลุ่มตามกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่ออกเป็น ๓ กลุ่มคือ กลุ่มผู้ผลิต กลุ่มผู้บริโภค ซึ่งสมาชิกแต่ละกลุ่มมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ มีการยอมรับในการตัดสินใจของกลุ่มที่นำไปสู่แนวทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

กิจกรรมที่ ๒ สรุปผลและถอดบทเรียนองค์ความรู้เพื่อใช้ในการถ่ายทอดพร้อมขยาย

ผล

เวทีที่ ๑ วันที่ ๕ เดือนสิงหาคม พ.ศ.๒๕๕๔ เวลา ๐๙.๐๐ น. ณ ศาลาอเนกประสงค์ วัดบ้านนาบอน จำนวนผู้เข้าร่วมเวทีทั้งสิ้น ๖๔ คน ประกอบด้วย ทีมวิจัยจำนวน ๖๐ คน ที่ปรึกษา ๑ คน พี่เลี้ยงศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.ลำปาง ๓ คน

ประเด็นการประชุม

๑. จากการดำเนินงานของทีมวิจัยที่เป็นกลุ่มผู้ผลิต ผู้บริโภค และกลุ่มบริหารจัดการกลางมีผลการดำเนินงานเป็นอย่างไร

๒. แนวทางการถ่ายทอดและขยายผลของทิมวิจัยที่เป็นกลุ่มผู้ผลิต ผู้บริโภค และกลุ่มบริหารจัดการกลางมีลักษณะเป็นอย่างไร

สาระสำคัญ

กิจกรรมสรุปผลและถอดบทเรียนองค์ความรู้เพื่อใช้ในการถ่ายทอดพร้อมขยายผล มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อสรุปบทเรียนการดำเนินงานของนักวิจัยแต่ละกลุ่ม และ ๒) เพื่อถ่ายทอดและขยายผลบทเรียนจากการดำเนินงาน ผลจากการดำเนินงานตามกิจกรรมมีดังต่อไปนี้

กลุ่มบริหารจัดการกลาง ได้ทำการติดตามผลการดำเนินงานของกลุ่มผู้ผลิตและผู้บริโภค พบว่า

๑. สถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนผักปลอดสารที่ทดลองสร้างขึ้นเพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าปลอดสารของชุมชนมีน้ำท่วมขังทำให้ไม่สามารถนำผักปลอดสารมาวางขายได้ ทีมบริหารจัดการกลางได้วางแผนปรับปรุงร่วมกับกลุ่มผู้ผลิตเพื่อแก้ไขปัญหาขั้นต้นด้วยการนำทรายและหินมาถมให้สูงขึ้นพ้นน้ำ และทำการปรับแต่งที่ใช้ในการวางขายให้สะดวกต่อการเลือกซื้อของผู้บริโภค

๒. ผู้ผลิต และผู้บริโภคทำการประชาสัมพันธ์โครงการด้วยวิธีการบอกปากต่อปากทั้งภายในชุมชน ชุมชนใกล้เคียง และสถานที่ราชการภายในตำบล

๓. สมาชิกที่เป็นกลุ่มผู้ผลิต เป็นตัวแทนในการประสานงานกับสำนักงานเกษตรอำเภอ เสริมงามเกี่ยวกับการวัดค่าดินของกลุ่มผู้ผลิตให้มีความเหมาะสมกับพืชที่จะนำมาปลูก และประสานงานกับโรงพยาบาลเสริมงามในการตรวจเลือดเพื่อหาสารเคมีตกค้างในร่างกายของผู้บริโภค

ด้านราคา

ราคาของผลผลิตผักปลอดสารที่ผ่านมายังไม่มีกำหนดราคาที่ชัดเจนส่งผลให้ไม่ก่อให้เกิดมาตรฐานทางด้านราคา ดังนั้นรูปแบบการซื้อขายจึงเป็นลักษณะของการลดราคาในกรณี que ผู้บริโภคเป็นญาติหรือคนรู้จัก การตั้งราคาขายสามารถต่อรองได้ตามความพึงพอใจของผู้ผลิตหรือผู้ขาย แต่ทั้งนี้ทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคต้องการมาตรฐานด้านราคาที่มีความเหมาะสมทั้งปริมาณและคุณภาพ การมีบรรจุภัณฑ์ มีตราสัญลักษณ์ และมีการชั่งให้ได้ปริมาณที่เหมาะสม

ด้านการจำหน่าย

ผู้ผลิตนำผลผลิตผักปลอดสารมาจำหน่ายในรูปแบบของการวางขายที่ตลาด และส่งขายให้กับลูกค้าประจำทั้งที่เป็นร้านขายอาหารและส่วนราชการ วิธีการเก็บผักที่นำมาจำหน่ายจะทำการเก็บในช่วงเวลาเย็นและนำมาขายในตอนเช้า โดยผู้ผลิตมีวิธีการควบคุมปริมาณของการเก็บที่จะนำมาจำหน่ายให้พอดีกับผู้บริโภคตามประเภทผักแต่ละชนิดทั้งในและนอกฤดู รวมไปถึงระยะเวลาที่จะทำผักจะเน่าเสีย

ด้านผลผลิต

ผู้ผลิตยังคงทำการผลิตผักปลอดสารตามความรู้ เทคนิค และภูมิปัญญาของตนเอง ให้สามารถผลิตและนำมาวางขายได้ตลอดทั้งปี ทั้งนี้การผลิตไม่สามารถเช่น มีการปลูกพืชอื่นแทนตลอดทั้งปี ลักษณะส่วนตัวของผู้ผลิต เช่น การดูแลเอาใจใส่ ความขยันหมั่นเพียร ความมีมานะ ความรู้เกี่ยวกับระยะเวลาของผลผลิต และการดูแลรักษา เป็นต้น ผู้ผลิตบางคนไม่สามารถผลิตผักปลอดสารจำหน่ายตลอดทั้งปีได้เพราะขาดการวางแผนการผลิต และปัจจัยการผลิตมีไม่เพียงพอ

ผู้บริโภค ให้นิยามคำว่าการบริโภคผักปลอดสาร คือ การบริโภคผักพื้นบ้านหรือ“ผักบ้านที่บ้านเฮาปลูก” โดยพฤติกรรมบริโภคเป็นไปตามวิถีการดำรงชีวิตประจำวันดังที่กล่าวไว้ว่า “เพราะบ้านเฮาเฝ้ากินตังวัน (หมายถึงทุกครอบครัวต้องปรุงอาหารทุกวัน) ” จึงทำให้ผู้บริโภคเกิดความรู้สึกมั่นใจ สบายใจเมื่อได้บริโภคผักปลอดสาร ดังนั้นการผลิตผักปลอดสารภายในครัวเรือนเพื่อบริโภคเป็นหลัก เมื่อเหลือจากการแบ่งปันให้ญาติพี่น้องจึงจะนำไปขาย วิถีการผลิตและบริโภคในชีวิตประจำวันจึงเป็นอัตลักษณ์ของบ้านนาบอน ที่ผู้บริโภคให้การยืนยันว่า “ของในเวียงบ่อเอา บ่ซื้อ (หมายถึง ไม่ซื้อผักจากร้านค้าที่รับผักจากในตัวเมืองมาขาย”

ด้านการส่งเสริมการตลาดสามารถสรุปได้ดังนี้

๑. แขนงนำชุมชนทำการประชาสัมพันธ์ผ่านการประชุมประจำเดือน เช่น การประชุมของการปกครองส่วนท้องถิ่น การประชุมเทศบาล และการประชุมหัวหน้าส่วนราชการระดับอำเภอ เป็นต้น

๒. อสม.ที่เป็นสมาชิกทีมวิจัยกลุ่มผู้ผลิตและผู้บริโภคทำการกระตุ้นให้คนในชุมชนหันมาให้ความสนใจสุขภาพของตนเองด้วยการรณรงค์ให้คนในชุมชนผลิตและบริโภคผักปลอดสาร รวมถึงการประสานงานกับโรงพยาบาลให้มีการตรวจสอบสารพิษในเลือดแก่คนในชุมชน

๓. เกิดรูปแบบการจำหน่ายในลักษณะของการนำไปวางขายที่ตลาด และการจัดกระเช้าผักตามฤดูกาลเพื่อเป็นของฝากหรือของที่ระลึกในเทศกาลต่าง ๆ

ปัญหาและอุปสรรค

๑. ผู้ผลิตประสบปัญหาเกี่ยวกับปัจจัยการผลิตด้านสภาพอากาศที่แปรปรวนทั้งปริมาณน้ำฝนและความแห้งแล้งรวมถึงมีแมลงศัตรูพืชมาเจาะกินผัก นอกจากนี้ยังรวมถึงพื้นที่เพาะปลูกมีน้อยไม่เพียงพอต่อการผลิต และเมล็ดพันธุ์ผักยังมีราคาแพง ปัจจัยดังกล่าวส่งผลให้การวางแผนการผลิตผักปลอดสารไม่เป็นไปตามแผนที่วางไว้ดังนั้นผลผลิตผักปลอดสารจึงมีน้อยและไม่เพียงพอกับความต้องการของผู้บริโภค

๒. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การส่งเสริมและสนับสนุนตามแผนงานที่สอดคล้องกับปีงบประมาณทำให้ให้การสนับสนุนขาดความต่อเนื่อง

๓. ระบบการบริหารจัดการของทีมวิจัยกลุ่มผู้ผลิตและผู้บริโภคยังขาดความชัดเจนในด้านการจัดการ ดังนั้นการดำเนินงานต้องให้ทีมวิจัยหลักเข้าไปหนุนเสริมอย่างต่อเนื่อง

สิ่งที่ได้รับ

๑. บทเรียนจากการทำงานของทีมวิจัยแต่ละกลุ่มก่อให้เกิดแนวทางที่นำไปสู่การพัฒนาตลาดปลอดสารบ้านนาบอน
๒. สภาพปัญหาและข้อจำกัดของทีมวิจัยแต่ละกลุ่มสามารถนำไปวิเคราะห์หาแนวทางการแก้ไขปัญหาร่วมกันภายใต้กระบวนการกลุ่มที่นำไปสู่การผลิตและบริโภคผักปลอดสาร
๓. ข้อมูลที่เป็นผลจากการดำเนินงานสามารถนำไปใช้เป็นฐานข้อมูลเพื่อถ่ายทอด และขยายผลร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามแผนปฏิบัติการในกิจกรรมต่อไป

กิจกรรมที่ ๓ นำเสนอบทเรียนที่ได้มาขยายผลสู่แนวทางการพัฒนาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่และเครือข่ายที่สนใจ

เวทีที่ ๑ วันที่ ๑๒ เดือนกันยายน ๒๕๕๒ เวลา ๐๙.๐๐ น. ณ ศาลาอเนกประสงค์วัดบ้านนาบอนจำนวนผู้เข้าร่วมเวทีทั้งสิ้น ๕๔ คน ประกอบด้วย ทีมวิจัยจำนวน ๔๐ คน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ๑๐ คน ที่ปรึกษา ๑ คน พี่เลี้ยงศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.ลำปาง ๓ คน

ประเด็นการประชุม

๑. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถให้การส่งเสริมและสนับสนุนกลุ่มผู้ผลิต กลุ่มผู้บริโภค และกลุ่มบริหารจัดการกลางให้มีความสามารถในการดำเนินงานที่นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนได้อย่างไร

สาระสำคัญ

การนำเสนอบทเรียนที่ได้จากการดำเนินงานของกลุ่มผู้ผลิต ผู้บริโภค และกลุ่มบริหารจัดการกลางมาขยายผลสู่แนวทางการพัฒนาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่และเครือข่ายที่สนใจ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) นำเสนอบทเรียนและผลการปฏิบัติงานของแต่ละกลุ่ม ๒) เพื่อวางแผนพัฒนาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

โครงการแนวทางตลาดปลอดสารบ้านนาบอนได้ดำเนินงานมาแล้วระยะเวลาหนึ่ง ทีมวิจัยจึงได้ร่วมกันถอดบทเรียนและสังเคราะห์สถานการณ์ของโครงการมีผลดังต่อไปนี้

๑. ตารางวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหา/อุปสรรค (SWOT) ความเป็นไปได้ของโครงการ

จุดแข็ง	จุดอ่อน
๑. การปลูกผักเป็นอาชีพดั้งเดิมที่ทำกันมาช้านานในชุมชนจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีการดำเนินชีวิต ๒. สมาชิกโครงการมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ๓. สมาชิกสามารถเก็บพันธุ์พืชที่ได้จากท้องถื่น โดยไม่ต้องซื้อจากท้องตลาด ซึ่งพันธุ์พืชที่ได้มาได้สะท้อนออกมาในรูปของภูมิปัญญาท้องถื่นเกี่ยวกับการคัดเลือกพันธุ์	๑. การปลูกผักเป็นอาชีพเสริมของคนในครัวเรือน จึงไม่ได้กำหนดระยะเวลาในการลงมือที่แน่นอน ๒. ถึงแม้จะมีการจัดทำปฏิทินการผลิตผักตามฤดูกาล แต่ไม่ได้นำไปใช้ในการดำเนินงานจริง จึงทำให้แผนเป็นเพียงเสือกระดาษ ๓. สมาชิกกลุ่มขาดการจดบันทึกการประชุมทำให้ขาดการเชื่อมโยงข้อมูลในการประชุมแต่ละครั้ง
โอกาส	ปัญหา/อุปสรรค หรือภาวะคุกคาม
๑. มีโอกาสได้ไปศึกษาดูงาน เพื่อเพิ่มและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับชุมชนอื่น ทำให้ได้รับความรู้ และสามารถนำมาประยุกต์ใช้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินงานของกลุ่มได้ตามสภาพของพื้นที่ ๒. มีโอกาสและมีทุนในการส่งเสริมสนับสนุนให้สมาชิกกลุ่มได้ทำกิจกรรมการตลาดผลิตผัก ที่ผ่านการผสมผสานความรู้ ความคิด อันเป็นองค์ความรู้เดิม และประสบการณ์ใหม่ที่ได้รับมาทดลองทำอย่างสม่ำเสมอ	๑. สภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวยในบางฤดูกาล เช่น ฤดูฝน และฤดูแล้ง ทำให้ขาดความสมดุลในเรื่องของน้ำที่ใช้ในการผลิต ๒. กรอบระยะเวลา และงบประมาณการดำเนินงานวิจัยไม่สอดคล้องกับการดำเนินงานผลิตผัก

๑. ปัจจัยที่สนับสนุนการผลิต รวมถึงทุนในพื้นที่

ปัจจัยสนับสนุนภายใน

๑. การผลิตผักในชุมชน ปลูกเพื่อกินในครอบครัวมานาน จนกลายเป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชน จึงถือได้ว่าเป็นทุนเดิมของคนในชุมชนที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์อันเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของคนในชุมชน ที่ไม่มุ่งหวังผลกำไร หรือการพึ่งพาตลาดภายนอก

๒. มีพื้นที่เพาะปลูกเป็นของตนเอง และอยู่ใกล้แหล่งน้ำ เช่น พื้นที่หัวไร่ ปลายนา ไร่้งดำ หรือแม้แต่สวนในบ้านของตนเอง

๓. แรงงาน เป็นแรงงานของสมาชิกในครอบครัว และเครือญาติ ดังนั้น จึงไม่มีค่าใช้จ่าย ใช้จ่ายในการผลิต

๔.พันธุ์พืช ที่ใช้สำหรับการเพาะปลูก ไม่ได้ซื้อมาจากท้องตลาด แต่เป็นผลผลิตที่ได้จากการสวนของตนเอง หรือหากจะซื้อก็เป็นส่วนน้อย เช่น ผักชี กระหล่ำปลี กระหล่ำดอก บล็อกเคอรี่ เป็นต้น ซึ่งผักเหล่านี้ไม่ใช่ผักในท้องถิ่น

๕. ปุ๋ย ที่ใช้สำหรับการผลิต สมาชิกกลุ่มสามารถผลิตปุ๋ยใช้เองได้ โดยลดค่าใช้จ่ายในการดำเนินการได้มาก

ปัจจัยสนับสนุนภายนอก

๑. มีหน่วยงานต่างๆ ให้การสนับสนุน ทั้งทางด้านทุน และความรู้เชิงวิชาการ เช่น กรมพัฒนาที่ดิน หมอดิน ธกส. เทศบาล สำนักงานส่งเสริมสุขภาพตำบล กรมควบคุมมลพิษ เป็นต้น

๒. การประชาสัมพันธ์ ลักษณะการประชาสัมพันธ์เป็นไปในแนวราบ คือผ่านการบอกต่อปากต่อปาก ผ่านเวทีการประชุมในหมู่บ้าน ตำบล และอำเภอ ซึ่งมีหัวหน้าส่วนราชการระดับอำเภอเข้าร่วม เป็นต้น รวมถึงประชาสัมพันธ์ผ่านลักษณะในตัวบุคคลของ/ชุมชน

๓. ราคาขาย ผลผลิตที่ออกมาสู่ท้องตลาดเป็นราคากลาง ที่เข้าถึงกลุ่มผู้บริโภคได้ทุกกลุ่ม ทุกชนชั้นเนื่องจากสมาชิกกลุ่มไม่ได้มุ่งหวังผลกำไรเป็นที่ตั้ง

๔. สถานที่จำหน่าย มีสถานที่จำหน่ายประจำ 4 แห่ง คือ เดินขายตามส่วนราชการ ร้านค้าประจำในหมู่บ้าน กาดกองชุม และตลาดปลอดสาร จึงทำให้ผู้ซื้อมีช่องทางในการเลือกซื้อได้หลากหลายที่ตามความสะดวกของแต่ละบุคคล

๕. ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตออกมา เป็นที่ยอมรับของท้องตลาด และมีสินค้าอย่างต่อเนื่อง

บทเรียนการดำเนินงานของสมาชิกกลุ่ม

บทเรียนที่ได้มีทั้งข้อดี และข้อบกพร่อง ซึ่งในการสรุปบทเรียนในครั้งนี้ ขอเสนอเฉพาะจุดที่บกพร่องเพื่อที่จะได้ช่วยกันปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

กลุ่มผู้ผลิต

๑. ขาดการเชื่อมโยงข้อมูล เพื่อใช้ประกอบการผลิตในแต่ละครั้ง เช่น ชนิดของผักที่จะปลูก สภาพพื้นที่ดินที่ทำการเพาะปลูก เมล็ดพันธุ์ที่ใช้ สภาพอากาศที่เหมาะสม จำนวนและความต้องการในการผลิต และการบริโภคในแต่ละครั้ง ซึ่งต่างคนต่างผลิตตามความเข้าใจของตนเอง ไม่ได้ร่วมกันวางแผนก่อนการผลิต

๒. ผู้ผลิตยังไม่ได้ปรับพฤติกรรมการผลิตให้เป็นไปตามปฏิทินที่ได้กำหนดไว้ ที่ผ่านมาเป็นการผลิตตามความถนัด ภูมิปัญญา และเวลาว่างจึงลงมือผลิต

กลุ่มผู้บริโภค

ผู้บริโภคมีเกณฑ์ในการเลือกซื้อผักตามความต้องการของตนเอง และนิยมเลือกซื้อผักที่ออกขายตามฤดูกาล ซึ่งข้อมูลส่วนนี้น่าจะนำไปเป็นฐานในการคำนวณการผลิตได้ในแต่ละฤดูในรอบหนึ่งปี

กลุ่มบริหารจัดการ

๑.ไม่ได้มีการกำหนดราคาที่ชัดเจน เนื่องจากขาดการพูดคุยกันระหว่างสมาชิกกลุ่ม เพื่อกำหนดราคาล่วงหน้า

๒.ไม่มีมาตรฐานในการชั่งตวงสินค้าที่ได้มาตรฐาน เช่น มัดขายเป็นกำ ซึ่งแต่ละกำจะเกิดจากการคาดคะเนของผู้ขาย และไม่ได้จัดเกรดของชนิดสินค้าในแต่ละประเภท ให้เป็นเกรด A B C ซึ่งจะ ทำให้เพิ่มมูลค่าของสินค้าได้

๓.บางครั้งสมาชิกกลุ่มก็นำผลผลิตที่ได้มาวางขายหน้าบ้านของตนเอง และแยกกันขาย ซึ่งทำให้ขาดระบบการบริหารจัดการที่ดีร่วมกัน

๔.ผลผลิตขาดตลาดในบางฤดูกาล ซึ่งส่งผลกระทบต่อผู้บริโภค

๕.บรรจุกัญหยังไม่ได้มาตรฐาน ในกรณีที่จะต้องดีตลาดบุคคลระดับสูงขึ้นไป เช่น กลุ่มข้าราชการ หรือ หมอ พยาบาล เป็นต้น

บทสรุปเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานต่อ

จากประเด็นการสังเคราะห์บทเรียน และประสบการณ์การดำเนินงานที่ผ่านมา ทีมวิจัยพบว่า การดำเนินงานโครงการผักปลอดสารบ้านนาบอน สามารถดำเนินการต่อไปได้อย่างยั่งยืน เนื่องจากกระบวนการผลิตเป็นการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน เหลือจึงขาย และเป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่มีการผลิตในลักษณะแบบนี้มาช้านาน ซึ่งกระบวนการผลิตไม่ได้เน้นเรื่องการขายสู่ท้องตลาดเป็นหลัก จึงทำให้ไม่ต้องลงทุนสูงในเรื่องของการซื้อปุ๋ย การจ้างแรงงาน การเช่าพื้นที่เพื่อการผลิต การผลิตลักษณะดังกล่าว เป็นกระบวนการผลิตที่พึ่งพาตนเองค่อนข้างสูง

ในขณะเดียวกัน หากสมาชิกโครงการวิจัยอยากจะพัฒนาให้เป็นการผลิตกึ่งเชิงผสมผสานระหว่าง “การผลิตเพื่อกิน เหลือค่อยขาย” ได้ตลอดทั้งปี ควรดำเนินการแก้ไขปัญหาดังต่อไปนี้

๑. กำหนดมาตรฐานการผลิตตามปฏิทินการผลิตในรอบหนึ่งปี โดยมีการเชื่อมโยงข้อมูลการผลิตแบบครบวงจร คือ ชนิดของผักที่จะปลูก สภาพพื้นที่ดินที่ทำการเพาะปลูก เมล็ดพันธุ์ที่ใช้ สภาพอากาศที่เหมาะสม จำนวนและความต้องการในการผลิต และการบริโภคในแต่ละฤดูกาล

๒. ในกรณีของน้ำที่ใช้ในการผลิตช่วงฤดูแล้ง อาจจะต้องหาวิธีการการผลิตที่ลดการใช้ น้ำให้น้อยลง โดยการไปปรึกษา หรือศึกษาดูงานจากชุมชน กลุ่ม องค์กรที่ชำนาญการในด้านนี้ โดยตรง

๓. ในประเด็นของกรอบระยะเวลาและงบประมาณดำเนินงานวิจัยไม่สอดคล้องกับ กระบวนการวิจัย หรือกระบวนการผลิตนั้น ต้องสะท้อนความคิด ปัญหาที่พบให้แหล่งทุน รับทราบ เพื่อหาทางออกร่วมกันต่อไป

แนวทางการหนุนเสริมจากหน่วยงาน

๑. เทศบาลตำบลเสริมงามให้พื้นที่บ้านนาบอนเป็นชุมชนต้นแบบการศึกษาดูงานด้าน การผลิตและบริโภคผักปลอดสาร และให้คำมั่นสัญญาที่จะสนับสนุนงบประมาณใน ปีงบประมาณ 2555 ทุกโครงการที่เกี่ยวข้องกับการบริโภคอาหารปลอดภัยที่นำไปสู่ความยั่งยืน ด้านสุขภาพของบ้านนาบอน และจะจัดซื้อเครื่องตรวจสอบสารพิษในผักให้กับโรงพยาบาลอำเภอ เสริมงามเพื่อให้เกิดความสะดวกต่อการดำเนินงานด้านการตรวจสอบสารพิษในระดับอำเภอ

๒. โรงพยาบาลอำเภอเสริมงาม จะเป็นเจ้าภาพในการส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับ การเลือก ซื้อ การบริโภค การตรวจคุณภาพผัก การคัดกรองสารเคมีตกค้างในร่างกาย การติดตามสัญญา ขยายผักปลอดสารให้บ้านนาบอนนำผักไปขายในร้าน Q-Shop ภายในโรงพยาบาล การตรวจ สารพิษตกค้างในร่างกาย และการตรวจสอบสารพิษในผัก

ข้อเสนอแนะจากหน่วยงาน

๑. ควรมีการบรรจุผลการดำเนินงานไว้ในแผนชุมชนเพื่อขยายผลการดำเนินงานให้ ครอบคลุมทั้งหมู่บ้าน

๒. ควรมีการศึกษาคุณค่าของผักที่มีสมุนไพรในการรักษาโรค

๓. มีการจัดกิจกรรมภายในชุมชนเพื่อส่งเสริมการบริโภคผักปลอดสารที่มีคุณค่าทาง สมุนไพร เช่น การแข่งขันทำแกงแค

๔. เผยแพร่ปฏิทินผักให้คนในชุมชนได้รับรู้เพื่อส่งเสริมการบริโภคผักในทุกเพศทุกวัย

๕. จัดอบรมให้ความรู้แก่คนในชุมชนเกี่ยวกับเรื่องของปริมาณการบริโภคและการล้าง ผักที่ถูกต้องวิธีไม่สูญเสียคุณค่าทางอาหาร

ปัญหาและอุปสรรค

๑. นักวิจัยยังไม่สามารถวางแผนร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการหนุนเสริม งบประมาณและความรู้ทางด้านวิชาการได้ในทันที

สิ่งที่ได้รับ

๑. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเห็นความสำคัญของโครงการและมีความพร้อมที่จะให้การส่งเสริมและสนับสนุนทั้งด้านงบประมาณ และความรู้ทางด้านวิชาการ
๒. ผลการสังเคราะห์การปฏิบัติงานของทีมวิจัยแต่ละกลุ่ม

กิจกรรมที่ ๔ สรุปบทเรียนการดำเนินงานระยะที่ ๒ ร่วมกับคนในชุมชน

เวทีที่ ๑ วันที่ ๒๖ เดือนกันยายน ๒๕๕๔ เวลา ๐๙.๐๐ น. ณ ศาลาอเนกประสงค์วัดบ้านนาบอนจำนวนผู้เข้าร่วมเวทีทั้งสิ้น ๑๑ คน ประกอบด้วย ทีมวิจัยจำนวน ๑๐ คน / ที่ปรึกษา ๑ คน

ประเด็นการประชุม

๑. ผลการดำเนินงานสามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้หรือไม่
๒. สิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการ
๓. หน่วยงานให้การสนับสนุนอะไรบ้างที่จะนำไปสู่การพัฒนาได้อย่างยั่งยืน
๔. เปรียบเทียบการตลาดในอดีตและปัจจุบันว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร

สาระสำคัญ

กิจกรรมสรุปบทเรียนการดำเนินงานระยะที่ ๒ ร่วมกับคนในชุมชนมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแผนพัฒนาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย ผลที่เกิดขึ้นคือผลการสังเคราะห์องค์ความรู้ที่เกิดจากการดำเนินงาน ประกอบด้วย องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาตลาดปลอดภัยเพื่อการพึ่งตนเอง องค์ความรู้เกี่ยวกับกลไกการจัดการตลาดปลอดภัย องค์ความรู้เกี่ยวกับกลุ่มผลิต กลุ่มผู้บริโภค และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนองค์ความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อสร้างความตระหนักเรื่องความปลอดภัยในการบริโภคอาหาร และเกิดตลาดผักปลอดภัยบ้านนาบอนที่มีการบริหารจัดการในระบบกลุ่ม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑ แนวทางการดำเนินงาน

กลุ่มผู้ผลิต

- ทำการผลิตผักปลอดสารด้วยเทคนิค ความชำนาญ และภูมิปัญญาที่เกิดจากการดำรงชีวิตประจำวัน
- สมาชิกกลุ่มสามารถผลิตปุ๋ยชีวภาพน้ำไว้ใช้เพื่อการเพาะปลูกภายในครัวเรือน
- สมาชิกกลุ่มมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่บ่งบอกถึงความน่าเชื่อถือในการผลิตผักปลอดสาร
- สมาชิกกลุ่มมีการอนุรักษ์พันธุ์ผักตามภูมิปัญญาท้องถิ่น

กลุ่มผู้บริโภค

- สำรวจความพึงพอใจในการบริโภคผักปลอดสาร
- แลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาการจำหน่ายผักปลอดสารที่ได้มาตรฐานและมีความเป็นธรรมชาติ

กลุ่มบริหารจัดการกลาง

- มีการติดตามกลุ่มผู้ผลิตและผู้บริโภคอย่างต่อเนื่อง
- ส่งเสริมและสนับสนุนรวมถึงประสานงานกับหน่วยงานอย่างต่อเนื่อง
- กลุ่มบริหารจัดการกลางควรเพิ่มเทคนิคการทำงานที่นำไปสู่การกระตุ้นการผลิตอย่างต่อเนื่องและขยายผลให้ผู้บริโภคเกิดตระหนักถึงการบริโภคอาหารที่ปลอดภัยได้อย่างครอบคลุม

๒.ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน

กลุ่มผู้ผลิต

- เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ เทคนิค ภูมิปัญญาด้านการผลิต
- เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการและอนุรักษ์พันธุ์ผักพื้นบ้านของสมาชิกภายในกลุ่ม
- สมาชิกกลุ่มสามารถนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาดูงานมาทดลองและปรับใช้จริง
- เกิดการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เรื่องการผลิตผักปลอดสารที่นำไปสู่ความมั่นคงทางด้านอาหาร

กลุ่มผู้บริโภค

- มีตลาดปลอดสารภายในชุมชนที่สะดวกซื้อและมีราคาที่เป็นธรรม
- มีผักให้เลือกบริโภคอย่างหลากหลาย
- มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อกำหนดเงื่อนไข และกติการ่วมกันระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค
- เกิดคุณค่าทางด้านจิตใจที่ไม่เพียงแต่ได้บริโภคผักปลอดสารแต่เกิดความสุขจากการแลกเปลี่ยนซื้อขาย

กลุ่มบริหารจัดการ

- ได้ประสบการณ์จากกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ก่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพและความรู้ใหม่ๆ ในเวที
- เกิดการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนนักปฏิบัติและเป็นต้นแบบกิจกรรมด้านต่างๆ
- ได้ใจคนและการตอบรับจากคนในชุมชนที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาตลาดผักปลอดสารของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

๓. สิ่งที่หน่วยงานให้การสนับสนุนที่นำไปสู่ความยั่งยืน

เทศบาลตำบลเสริมงาม

- สนับสนุนเครื่องตรวจสารตกค้างในผัก
- นำชุมชนนาบอนเป็นต้นแบบและศึกษาดูงานการผลิตและบริโภคอาหารปลอดภัย

โรงพยาบาลเสริมงาม

- ส่งเสริมความรู้ด้านวิชาการเกี่ยวกับการบริโภคผักปลอดสารอย่างถูกสุขลักษณะ
- ตรวจสารพิษตกค้างในผัก
- ดำเนินการจัดหาสถานที่ขายผักปลอดสารภายในโรงพยาบาลให้กลุ่มผู้ผลิตผักปลอดสารนาบอน
- นำเป็นชุมชนต้นแบบด้านสุขภาพ

๔. ด้านการจัดการตลาด

อดีต

- ชุมชนบริโภคผักจากร้านค้าภายในชุมชนที่นำมาจากตลาดในเมือง
- ชาวบ้านไม่เปิดรับสิ่งใหม่ๆ จากภายนอก
- ไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริโภคอาหารที่ปลอดภัย
- คนไม่นิยมปลูกผักไว้กินเองเนื่องจากขาดความค้ำึงถึงสุขภาพซื้อเพราะราคาถูกและได้ปริมาณมาก
- ชาวบ้านขาดความตระหนักในการผลิตและใช้ปุ๋ยชีวภาพ

ปัจจุบัน

- ชาวบ้านหันมาบริโภคผักที่ปลูกภายในชุมชน
- ชาวบ้านรู้คุณค่าและเห็นความสำคัญของการใช้ปุ๋ยชีวภาพ
- ชาวบ้านมุ่งเน้นการรักษาสุขภาพมากขึ้น
- ชาวบ้านเปิดใจรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการบริโภคอาหารที่ปลอดภัยมากขึ้น
- ผู้ผลิตเปิดโอกาสให้ตัวเองได้เกิดการเรียนรู้วิธีการและเทคนิคในการผลิตเพิ่มขึ้น

- ภายในชุมชนมีผู้ผลิตผักปลอดสารเพิ่มขึ้น

ข้อควรปรับปรุงและแก้ไข

- กลุ่มผู้ผลิตควรได้รับการส่งเสริมความรู้และพัฒนาไปตามทฤษฎีใหม่เพื่อให้เกิดเทคนิคในการผลิตที่ รวมถึงควรได้รับการเข้าถึงแหล่งทุนที่สนับสนุนงบประมาณและองค์ความรู้เพื่อให้เกิดการผลิตได้อย่างต่อเนื่อง
- ผู้บริโภคควรมีความตระหนักและเล็งเห็นความสำคัญของการบริโภคและสนับสนุนให้ชุมชนเป็นแหล่งผลิตอันจะนำไปสู่ความมั่นคงทางด้านอาหารและสุขภาพที่ดีของคนในชุมชน

การใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่อง

- ๑.คนในชุมชนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภค
- ๒.กลุ่มผู้ผลิตมีช่องทางการผลิตเพื่อจำหน่ายที่เป็นการสร้างงานและรายได้ให้กับครัวเรือน
- ๓.นำวัฒนธรรมของการมีส่วนร่วมไปใช้ในการคิดออกแบบกิจกรรมที่นำไปสู่การสร้างชุมชนรักสุขภาพภายใต้การสนับสนุนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- ๔.เป็นชุมชนต้นแบบ และเป็นสถานที่ศึกษาดูงานการเผยแพร่องค์ความรู้ ด้านการจัดการขยะ การผลิตปุ๋ยชีวภาพ การผลิตผักปลอดสาร และการบริหารจัดการกลุ่ม

ปัญหาและอุปสรรค

ปัญหาและอุปสรรค

- ๑.การดำเนินงานยังขาดการส่งเสริมความรู้ทางวิชาการ
- ๒.ผลผลิตยังไม่ได้ผ่านการรับรองมาตรฐาน
- ๓.ขาดการเชื่อมโยงเครือข่ายการผลิตและบริโภคผักปลอดภัย

การแก้ไขปัญหา

- ๑.วางแผนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการสนับสนุนงบประมาณที่นำไปสู่การพัฒนาศักยภาพของผลผลิต และการบริโภคผักปลอดภัย
- ๒.วางแผนร่วมกับโรงพยาบาลเพื่อให้เกิดการหนุนเสริมความรู้ทางวิชาการในการผลิตและการบริโภคอาหารที่ปลอดภัย

สิ่งที่ได้รับ

- ๑.ทิศทางการพัฒนาต่อยอดที่นำไปสู่ความยั่งยืนและพึ่งตนเองได้ของชุมชนโดยมีหน่วยงานให้การสนับสนุนงบประมาณและความรู้เชิงวิชาการ

๒. ชุมชนมีองค์ความรู้ด้านการจัดการตลาดที่เป็นรูปแบบของตนเอง
๓. แกนนำชุมชนมีศักยภาพสามารถเชื่อมโยงการบริหารจัดการปลอดสารไปสู่สุขภาพของคนในชุมชนได้

กิจกรรมที่ ๕ การเข้าร่วมเวทีวันที่ ๑๐ ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ. ลำปาง

การเข้าร่วมเวทีวันที่ ๑๐ ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ. ลำปาง เพื่อรายงานความก้าวหน้าการดำเนินงานตามโครงการ และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากเครือข่ายโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในจังหวัดลำปาง ก่อให้เกิดการเรียนรู้ และพัฒนาตัวเองให้เข้มแข็งขึ้นทั้งในด้านการเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมที่ได้รับจากงานวิจัยกับความรู้ใหม่ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่ายของนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง กลไกของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้ส่งผลให้ทีมวิจัยเกิดแรงกระตุ้นในการยอมรับตัวเอง และรับฟังผู้อื่นด้วยความเป็นกัลยาณมิตร การมีวิถีชีวิตที่ดีต่อกันได้สร้างความเข้าใจในภาพรวมของการดำเนินงานตามโครงการที่เกิดจากการมองจากภาพใหญ่ก่อนจะสืกลงไปสู่รายละเอียด ผลที่ได้คือทีมวิจัยมีความพยายามที่ถ่ายทอดข้อมูลด้วยการตีความให้เกิดการเข้าใจถึงความหมาย การดำเนินกิจกรรมตามโครงการให้เกิดประสิทธิภาพ

บทเรียนที่ได้จากการเข้าร่วมเวทีวันที่ ๑๐ คือการนำผลที่ได้จากการเติมเต็มแนวคิดและข้อเสนอแนะไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาในพื้นที่โครงการวิจัย และนำวิธีการไปประยุกต์ใช้กับงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่นได้อย่างเป็นระบบ

๐ การเข้าร่วมอบรมทักษะและเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น หลักสูตร การวาดภาพเพื่อการสื่อสารและการวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

การเข้าร่วมฝึกอบรมทักษะและเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น หลักสูตรวาดภาพเพื่อการสื่อสารและการวิเคราะห์ชุมชน ทำให้นักวิจัยได้เปิดโลกทัศน์และเรียนรู้หลักการสื่อสารและการวิเคราะห์ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนสามารถทำให้มองเห็นภาพรวมของชุมชนและทิศทางของการพัฒนาในอนาคต การวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วมทำให้สามารถเชื่อมโยงและจัดการข้อมูลพื้นฐานที่มีอยู่ในชุมชนได้อย่างเป็นระบบสอดคล้องกับบริบทชุมชน ประสบการณ์โดยตรงที่นักวิจัยได้รับขณะที่ฝึกอบรมคือ การได้เปิดโอกาสให้ตัวเองได้พัฒนาศักยภาพของตนเอง มีความกล้าแสดงออก กล้าพูด และกล้าแสดงความคิดเห็น การส่วนร่วมในการทำงานเป็นทีมทำได้กัลยาณมิตร และมีการรับฟังรวมถึงเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น ส่วนหลักสูตรวาดภาพเพื่อการ

สื่อสารเป็นการเปิดโลกทัศน์ทางด้านความคิดโดยประโยชน์เกิดขึ้นกับนักวิจัยที่เขียนหนังสือไม่ได้
หลักสูตรนี้สามารถสร้างการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นได้ง่าย

การฝึกอบรมตามหลักสูตรทำให้เกิดทักษะขึ้นกับตัวนักวิจัย การได้ฝึกปฏิบัติทำให้นักวิจัยสามารถลงมือทำได้ตามวิธีการขั้นตอน เมื่อกลับมาดำเนินโครงการในพื้นที่ทำให้นักวิจัยได้ใช้ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ดังกล่าวมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น การจัดเวทีระดมความคิดเห็น การจัดทำข้อมูลพื้นฐานของชุมชน การวิเคราะห์ชุมชนเพื่อให้เกิดทิศทางการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นต้น

บทที่ ๕

สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการดำเนินงาน

ลักษณะการทำงานที่วิจัยได้ดำเนินกิจกรรมตามกระบวนการที่ได้กำหนดไว้โดยแบ่งกลุ่มนักวิจัยเป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ผลิต ผู้บริโภค และกลุ่มการบริหารจัดการ โดยแต่ละกลุ่มนำกลไกระบบกลุ่มในการวางแผนเพื่อหาแนวทางการดำเนินงานตามรูปแบบเฉพาะของกลุ่มที่นำไปสู่การเชื่อมโยงข้อมูลไปสู่กลุ่มอื่นๆ ได้ โดยสรุปผลและถอดบทเรียนองค์ความรู้ถ่ายทอดขยายผล และวางแผนพัฒนาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ นอกจากนี้ยังพบว่ากระบวนการวิจัยทำให้นักวิจัยแต่ละกลุ่มเกิดการเรียนรู้ในลักษณะต่างๆ ดังนี้กลุ่มผู้ผลิตเกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ เทคนิค ภูมิปัญญาด้านการผลิต มีการแบ่งปันพันธุ์ผักทั้งเก่าและใหม่ นำความรู้จากการศึกษาดูงานมาทดลองและปรับใช้จริง และได้ปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ในการผลิต กลุ่มผู้บริโภค มีตลาดปลอดสารภายในชุมชนที่สะดวกซื้อและมีราคาที่เป็นธรรม มีผักให้เลือกบริโภคอย่างหลากหลาย มีการแลกเปลี่ยนเพื่อกำหนดเงื่อนไข และกติการ่วมกัน และเกิดคุณค่าทางด้านจิตใจที่ไม่เพียงแต่ได้บริโภคผักปลอดสารแต่เกิดความสุขจากการแลกเปลี่ยนซื้อขายกลุ่มบริหารจัดการ ได้ประสบการณ์จากกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ก่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพและความรู้ใหม่ๆ ในเวที เกิดการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนนักปฏิบัติและเป็นต้นแบบกิจกรรมด้านต่างๆ และได้ใจคนและการตอบรับจากคนในชุมชนที่นำไปสู่ความสามัคคี นอกจากนี้ยังพบว่าประชาชนบ้านนาบอนยังได้เรียนรู้และเปรียบเทียบกระบวนการด้านการตลาดจากอดีตจนถึงปัจจุบันคือ ในอดีตชาวบ้านบริโภคผักจากร้านค้าภายในชุมชนที่นำมาจากตลาดในเมือง ชาวบ้านไม่เปิดรับสิ่งใหม่ๆ จากภายนอกไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริโภคอาหารที่ปลอดภัย คนไม่นิยมปลูกผักไว้กินเองเนื่องจากขาดความคำนึงถึงสุขภาพซื้อเพราะราคาถูกและได้ปริมาณมาก และชาวบ้านขาดความตระหนักในการผลิตและใช้ปุ๋ยชีวภาพ โดยปัจจุบันชาวบ้านหันมาซื้อผักที่ปลูกภายในชุมชนชาวบ้านรู้โทษของสารเคมีเพิ่มขึ้น ชาวบ้านเน้นการบริโภคเพื่อสุขภาพมากขึ้น ชาวบ้านเปิดใจรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการบริโภคอาหารที่ปลอดภัยมากขึ้น ผู้ผลิตรู้วิธีการและเทคนิคในการผลิตเพิ่มขึ้น และมีผู้ผลิตผักปลอดสารมากขึ้น

๕.๒ บทเรียนที่ได้รับจากการดำเนินงาน

๑. เกิดแรงจูงใจในการนำประสบการณ์จากการศึกษาดูงานมาทดลองและปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการผลิตของตนเองจนเกิดเอกลักษณ์ที่สร้างความเชื่อมั่นในการบริโภคผักปลอดสารของผู้บริโภคทั้งภายในและภายนอกชุมชน
๒. เกิดการวิเคราะห์ปัจจัยการผลิตเกี่ยวกับทุน แรงงาน ที่ดิน ปุ๋ยชีวภาพ เมล็ดพันธุ์ ที่นำไปสู่เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่มผู้ผลิต กลุ่มผู้บริโภค และกลุ่มบริหารจัดการกลางที่ก่อให้เกิดการนำไปสู่ตลาดปลอดสารบ้านนาบอนได้อย่างเป็นรูปธรรม
๓. การดำเนินงานกลุ่มได้นำหลักการมีส่วนร่วมมาประยุกต์ใช้และมีการเปรียบเทียบต้นทุนการผลิต รวมถึงผลผลิตที่ได้จากการใช้ปุ๋ยชีวภาพและปุ๋ยเคมี
๔. กลุ่มเกิดกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบของการผลิตเพื่อขาย และเชื่อมโยงการผลิตเพื่อบริโภคที่นำไปสู่การเสริมสร้างสุขภาพของคนในชุมชน
๕. เกิดจิตสำนึกในการผลิตผักปลอดภัยอย่างแท้จริง
๖. กระบวนการวิจัยทำให้คนเปลี่ยนแปลงวิธีคิดและปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมสร้างความมั่นใจและเกิดวัฒนธรรมของการแบ่งปันประสบการณ์อย่างจริงใจ
๗. เกิดความรับผิดชอบร่วมกันของนักวิจัยกลุ่มต่าง ๆ

๕.๓ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

การดำเนินงานตามโครงการแนวทางการพัฒนาตลาดปลอดสารเพื่อการพึ่งตนเองโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนฯ ได้ส่งผลกระทบที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยตรงต่อทีมวิจัยและชุมชน กล่าวคือ ก่อนการดำเนินงานตามโครงการที่ทีมวิจัยหลักเคยเป็นทีมวิจัยร่วมมาก่อน ขณะเริ่มต้นยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทำให้เกิดปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน นักวิจัยไม่มีวิธีการจดบันทึก การเตรียมการ การวางแผน การประสานงาน และการจัดเวทีระดมความคิดเห็น ระหว่างดำเนินการวิจัยที่ทีมวิจัยได้พัฒนาศักยภาพตนเองทั้งทักษะการคิด การพูด การฟัง และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการเข้าร่วมเวทีวันที่ ๑๐ ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำปาง และการเข้ารับการอบรมทักษะในหลักสูตรต่างๆ จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลังการทำวิจัยมีผลต่อทีมวิจัยและชุมชน โดยนักวิจัยทั้งที่เป็นนักวิจัยหลักและนักวิจัยร่วม ให้ความสนใจต่อกระบวนการทำงานของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพิ่มขึ้น ลักษณะการดำเนินงานของทีมวิจัยจะเป็นขั้นตอน โดยนักวิจัยหลักจะมีการเตรียมการและวางแผนในการดำเนินตามกิจกรรมทุกครั้ง

มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ในการดำเนินงานอย่างชัดเจน ทั้งในด้านการจัดเวที การเชื่อมโยงข้อมูล การบันทึก การประสานงาน และการติดตามการดำเนินงานตามกิจกรรม ส่วนที่มิจัยร่วมเกิด ความมั่นใจ และกล้าแสดงออกในกระบวนการระดมความคิดเห็นมากขึ้นสามารถสื่อสารและ แลกเปลี่ยนข้อมูลตลอดจนประสบการณ์ต่างๆ อย่างเชื่อมั่น รวมถึงการมีส่วนร่วมในการ ขับเคลื่อนกิจกรรมให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และในส่วนของชุมชนภาพรวมก่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมการผลิตและบริโภคที่มุ่งให้ความสำคัญกับอาหารปลอดภัย จากสารเคมีและการมีสุขภาพที่แข็งแรงปราศจากโรค

๕.๔ การเชื่อมโยงกับผลที่เกิดขึ้นของโครงการกับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การดำเนินงานตามโครงการแนวทางการพัฒนาตลาดปลอดภัยเพื่อการพึ่งตนเองโดย การมีส่วนร่วมของของชุมชนบ้านนาบอน ตำบลทุ่งงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง ก่อให้เกิดกลไกของกระบวนการดำเนินงานในระบบกลุ่มกล่าวคือการได้แบ่งนักวิจัยออกเป็น ๓ กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มผู้ผลิต ผู้บริโภค และกลุ่มการบริหารจัดการ ได้แลกเปลี่ยนรู้เพื่อให้เกิด แนวทางการดำเนินงานที่นำไปสู่รูปแบบของช่องทางการจัดจำหน่ายผลผลิตผักปลอดภัยบ้าน นาบอน โดยกลุ่มผู้ผลิตผักปลอดภัยมุ่งเน้นการผลิตผักปลอดภัยที่ใช้ปุ๋ยชีวภาพที่ผลิตได้เอง และนำผลผลิตมาจำหน่ายให้กับผู้บริโภคที่อยู่ในชุมชนได้อย่างต่อเนื่องและเพียงพอต่อความ ต้องการ การดำเนินงานตลาดปลอดภัยที่จัดระบบขึ้นจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของ นักวิจัยทั้ง ๓ กลุ่มทำให้บ้านนาบอนมีจุดจำหน่ายผักและผลผลิตปลอดภัยของชุมชนที่สมาชิก กลุ่มผลิตและนำมาขายให้ผู้บริโภคในราคาที่เป็นธรรม ซึ่งจุดจำหน่ายดังกล่าวเกิดจากการมี ส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มและทีมวิจัยหลักในการคิด ตัดสินใจ เป็นเจ้าของและรับประโยชน์ ร่วมกัน ผลการดำเนินงานดังกล่าวสอดคล้องกับกนกพร รัตนสุธีระกุล (๒๕๕๓, น.๔๘) ที่ได้ กล่าวถึงผลกระทบของการดำเนินงานโครงการตลาดนัดสีเขียวต่อพื้นที่เป้าหมายที่ก่อให้เกิด รูปแบบการพัฒนาตลาดนัดสีเขียวแบบมีส่วนร่วมที่ลงตัว โดยมีอัตลักษณ์ของเครือข่ายตลาด นัดสีเขียวร่วมกัน คือ ตลาดที่ว่าด้วยการรักใคร่แลกเปลี่ยน เรียนรู้พื้นบ้าน ปลอดภัยพิช เน้น การพัฒนาระบบองค์ความรู้การผลิตและการบริโภคที่เป็นธรรม ทุกคนเข้ามาร่วมกันทำงาน ด้วยความรัก ผูกพัน หนุนช่วยเหลือกัน ตามแบบวัฒนธรรมคนอีสาน เมื่อมีสิ่งดีก็จะนำมา แจกจ่ายแบ่งปัน หรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ในด้านเครือข่ายพบว่าตลาดปลอดภัยบ้านนา บอนยังขาดการสร้างเครือข่ายในกลุ่มของผู้ผลิตผักปลอดภัยซึ่งมีความแตกต่างจากตลาดนัด สีเขียวที่สามารถบริหารจัดการด้วยกลไกความร่วมมือของเครือข่ายในภาคส่วนต่าง ๆ อย่าง

เข้มแข็งและต่อเนื่องส่งผลให้รูปธรรมการดำเนินงานของตลาดนัดสีเขียวสามารถยับยั้งเชิงนโยบายในระดับจังหวัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนกลไกการดำเนินงานโดยกระบวนการกลุ่มส่งผลให้กลุ่มสามารถคิดกิจกรรมโครงการในรูปของคณะกรรมการเพื่อขอรับการสนับสนุนทักษะความรู้ด้านวิชาการ และงบประมาณดำเนินงานซึ่งมีความสอดคล้องกับลักษณะของกลุ่มดังที่พงษ์ศักดิ์ (๒๕๓๔) ได้กล่าวถึงลักษณะของทั่วไปของกลุ่มคือ การที่สมาชิกมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สามารถทำงานร่วมกัน โดยมีจุดหมายเดียวกัน มีการสื่อความหมาย มีการสื่อสาร และมีความสัมพันธ์ต่อกัน มีการยอมรับหรือปฏิเสธความคิดเห็นของกันและกัน และมีการตัดสินใจของสมาชิกเกี่ยวกับการดำเนินงานกลุ่ม ด้านผลการดำเนินงานของกลุ่มผู้ผลิตสมาชิกกลุ่มผู้ผลิตมีความตระหนักและคำนึงถึงการลดใช้ปุ๋ยเคมีเนื่องจากเห็นคุณค่าและประโยชน์ของปุ๋ยชีวภาพที่สามารถผลิตไว้ใช้เองได้รวมถึงตระหนักในการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับการปลูกผักปลอดสารและการตลาดของผักปลอดสารจากแหล่งเรียนรู้ที่ประสบผลสำเร็จมาแล้วเพื่อให้สามารถผลิตผักปลอดสารได้อย่างเพียงพอกับความต้องการของตลาดหรือผู้บริโภคภายในชุมชน สอดคล้องกับนภากาศ หะวานนท์และคณะ (๒๕๕๐, น.๕๓) ที่กล่าวถึงการควบคุมผลผลิตให้มีความปลอดภัยคือผลผลิตที่ผ่านกระบวนการใช้สารเคมีน้อยที่สุด มีการจำกัดการใช้หรือไม่ใช้ปุ๋ยเคมีในกระบวนการผลิตทั้งนี้เพื่อลดการสะท้อนความสามารถของชุมชนให้ตระหนักถึงอันตรายในการใช้สารเคมีเพื่อบำรุงการเติบโตของพืช รวมถึงการควบคุมและจัดการผลผลิตให้สามารถผลิตผลผลิตได้เพียงพอกับความต้องการของตลาด ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าแนวทางการพัฒนาตลาดปลอดสารบ้านนาบอนเป็นประเด็นที่ก่อให้เกิดกลไกการดำเนินงานของชุมชนผ่านบทบาทหน้าที่ของกลุ่มต่าง ๆ ที่มีความเชื่อมโยงด้านข้อมูลจนเกิดรูปแบบที่เหมาะสมในการผลิตและบริโภคผักปลอดสารของชุมชน รูปธรรมที่เกิดขึ้นส่งผลให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายในท้องถิ่นเล็งเห็นคุณค่าและความสำคัญในการสร้างชุมชนด้านการบริโภคอาหารที่ปลอดภัยและการส่งเสริมสุขภาพของคนในชุมชนด้วยการสนับสนุนงบประมาณที่นำมาใช้เพื่อตรวจสอบสารพิษในผักและผู้บริโภค ตลอดจนความรู้ด้านวิชาการเกี่ยวกับการผลิตและบริโภคผักปลอดสารที่ถูกต้อง

๕.๕ ปัญหาอุปสรรค ข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนากระบวนการวิจัย

ปัญหาอุปสรรคที่พบในระหว่างการดำเนินงานตามกิจกรรม

๑. ทีมวิจัยยังขาดทักษะด้านการวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล ส่งผลให้ไม่สามารถนำข้อมูลที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ในเชิงลึก

๒. ทีมวิจัยขาดความรู้ความเข้าใจในขั้นตอนของการทำแผนงานโครงการร่วมกับหน่วยงาน
๓. ทีมวิจัยยังไม่สามารถนำเทคนิคต่างๆ เช่น การวิเคราะห์ SWOT Analysis มาปรับใช้ในการดำเนินการตามกิจกรรมได้ด้วยตนเอง

ข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนากระบวนการวิจัย

๑. ควรมีการจัดฝึกอบรมทีมวิจัยในการใช้เครื่องมือที่เหมาะสมกับโครงการ
๒. ควรมีการจัดฝึกอบรมทีมวิจัยให้สามารถวิเคราะห์สภาพปัญหาที่นำไปสู่การพัฒนาโจทย์วิจัย
๓. ควรมีการพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยให้สามารถคิดกรอบการวิจัยได้ด้วยตนเอง

๕.๖ ข้อเสนอแนะจากผู้ประสานงานวิจัยศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดลำปาง

จากการทำงานวิจัยตามโครงการ “การศึกษาความเป็นไปได้ในการพัฒนาตลาดปลอดสารเพื่อการพึ่งพาตนเอง บ้านนาบอน ตำบลทุ่งงาม อำเภอสว่างงาม จังหวัดลำปาง” เมื่อปี ๒๕๕๒ นั้น เป็นการร่วมกันค้นหาคำตอบ การศึกษาความเป็นไปได้ในการพัฒนาตลาดปลอดสารเพื่อการพึ่งพาตนเอง มีความเกี่ยวข้องกับฐานผู้ผลิต(การปลูกผักปลอดสารที่ซ้ำกัน อาจส่งผลต่อการจัดการวางแผนการผลิต และการกำหนดราคาขาย) ผู้บริโภค (ลดการใช้สารเคมี ความต้องการผักปลอดสารมากขึ้น กลุ่มปลูกผักมีจำนวนมากขึ้น การบริโภคอาหารปลอดภัย) และการตลาด (ช่องทางการจัดจำหน่ายผักปลอดสาร ๔ ลักษณะ กาดกองชุม ขายตามหน่วยราชการ ใส่ตะกร้าเดินขาย ขายผักตามบ้าน) จากบทเรียนการดำเนินงานวิจัยดังกล่าว ทำให้ทีมวิจัยเกิดความสนใจที่ต้องการต่อยอดการทำงานวิจัยขึ้นนี้ ภายใต้โครงการแนวทางการพัฒนาตลาดปลอดสารเพื่อการพึ่งตนเองโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาบอน ตำบลทุ่งงาม อำเภอสว่างงาม จังหวัดลำปาง ได้กำหนดวัตถุประสงค์เพื่อ ค้นหาแนวทางในการพัฒนาตลาดปลอดสารเพื่อการพึ่งตนเองโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อค้นหากลไกการจัดการตลาดปลอดสารเพื่อการพึ่งตนเองโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาบอน ต.ทุ่งงาม อ.สว่างงาม จ.ลำปาง

ในการดำเนินโครงการวิจัยโดยเริ่มตั้งแต่ ๑ กันยายน ๒๕๕๓ - ๓๑ สิงหาคม ๒๕๕๔ (ขยาย ๒ เดือน) นั้นทีมวิจัยได้ร่วมออกแบบกระบวนการดำเนินงานเพื่อค้นหาแนวทางและกลไกในการพัฒนาตลาดปลอดสารเพื่อการพึ่งตนเองโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนฯ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

เชิงเนื้อหา

จากผลการดำเนินงานระยะที่ ๑ พบว่า มีการออกแบบการเก็บรวบรวมข้อมูลในกลุ่มผู้ผลิต ผู้บริโภค และหน่วยงาน ภายใต้หัวข้อ “ตลาดในฝัน” ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยน และระดมความคิดในประเด็นของ ชนิด คุณภาพของพืชผัก ราคาในการจัดจำหน่ายที่เหมาะสม และสถานที่/วิธีการจัดการตลาดที่เหมาะสม อันได้แก่ **ชนิดของผัก** ได้ข้อมูลของชนิดผัก แบ่งออกเป็น ผักพื้นบ้าน(ตามฤดูกาล) เช่น ผักแว่น ดอกแค โหระพา ผักหวานบ้าน เป็นต้น และผักทั่วไปที่ขายตามท้องตลาด สามารถปลูกเองได้ ต้องซื้อพันธุ์จากร้านค้า มีต้นทุนการผลิตสูง เน้นการดูแลรักษา เช่น ผักบุ้ง สลัด พริก เป็นต้น **คุณภาพของพืชผัก** มองเรื่องคุณภาพของผัก ที่เน้นผักปลอดสาร การได้รับการรับรองจากสาธารณสุขเป็นพืชที่ปลูกขึ้นภายในชุมชน **ราคาในการจัดจำหน่ายที่เหมาะสม** การกำหนดราคาที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน มีการอ้างอิงราคากลางตามท้องตลาดโดยราคาขายและส่งต้องชัดเจน **และสถานที่/วิธีการจัดจำหน่าย** ราคาจำหน่ายมีการอ้างอิงจากราคากลาง และมีมาตรฐานตามประเภทของผักพื้นบ้านและผักทั่วไปตามท้องตลาด และปริมาณที่จำหน่ายต้องมีความเหมาะสม สอดคล้องกับราคา สถานที่จำหน่ายต้องเป็นบริเวณที่เป็นสัดส่วน มีความสะดวกในการซื้อ และเป็นจุดที่ผู้ซื้อมองเห็น เป็นต้น ทั้งนี้ยังมีการถอดบทเรียนการจัดการตลาดพืชผักในชุมชนในรูปแบบต่างๆ ที่สนองต่อความต้องการของกลุ่มผู้ผลิต ผู้บริโภค และหน่วยงาน ได้รูปแบบดังนี้ **กลุ่มผู้ผลิตผัก** การขายผักปลอดสารพิษในรูปแบบ ตลาดนัด สัปดาห์ละ ๓ วัน วันจันทร์ วันพุธ วันศุกร์ และมีการกำหนดการจัดทำ (ร่าง) ระเบียบตลาดปลอดสารบ้านนาบอน และการจัดตั้งคณะกรรมการตลาดผักปลอดสารบ้านนาบอนอีกด้วย **กลุ่มหน่วยงาน** การส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ และการสนับสนุน – ดูแลทางด้านสร้างมาตรฐานปลอดภัยเพื่อให้กลุ่มผู้บริโภคเกิดความเชื่อมั่นต่อผักปลอดสาร

ในส่วนการดำเนินงานระยะที่ ๒ ทีมวิจัยได้กำหนดแนวทางการจัดจำหน่ายเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ โดยแบ่งกลุ่ม ออกเป็น **ทีมบริหารจัดการกลาง** ได้ศึกษาถึงรูปแบบการดำเนินงาน การดูแลระบบการจัดการด้านการผลิต การบริการจัดการด้านราคา-คุณภาพของผัก การจัดการเครือข่ายผักปลอดสารบ้านนาบอนทั้งในระดับกลุ่ม หมู่บ้านและระดับตำบล **ทีมกลุ่มผู้บริโภค** มองว่าการจะสร้างภาพตลาดผักปลอดสารให้ได้นั้น ผู้ผลิตต้องให้ความสำคัญของผู้บริโภคมาเป็นอันดับแรก และเน้นการสร้างภาพพึงพอใจของผู้บริโภคในมาตรฐานของปริมาณ และราคาที่มีความเป็นธรรมสอดคล้องกับฤดูกาลของผักแต่ละประเภท รวมถึงการเน้นให้ผู้ผลิตนำผักปลอดสารมาจำหน่ายโดยไม่มีการผ่านคนกลาง รูปแบบการดำเนินงาน คือ การจัดประชุมระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการสร้างความรู้ความเข้าใจ และการสร้างภาพลักษณ์ที่ดี รวมถึงการรณรงค์เกี่ยวกับการบริโภคผักปลอดสาร

ภายในชุมชน **ทีมผู้ผลิต** จากบทเรียนเรื่องปัญหาที่เกิดขึ้นจากการผลิต เช่น ปัญหาพื้นที่การผลิตไม่เพียงพอ แมลงศัตรูพืช จำนวนผักไม่เพียงพอต่อการบริโภค นั้นทางกลุ่มจึงร่วมออกแบบแนวทางการดำเนินงานที่สามารถรองรับต่อผู้บริโภคได้ คือ การจัดประชุมกลุ่มผู้ผลิตเพื่อหาแนวทางการผลิตที่มีความต่อเนื่อง และเพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภค รวมถึงการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ด้านการผลิต พันธุ์ผัก และการกำจัดแมลงศัตรูพืช รูปแบบการดำเนินงาน คือ การจัดประชุมกลุ่มผู้ผลิตเพื่อหาแนวทางการผลิตที่มีความต่อเนื่อง และเพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภค รวมถึงการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ด้านการผลิต พันธุ์ผัก และการกำจัดแมลงศัตรูพืช

เชิงกระบวนการ

จากการดำเนินงานวิจัยทั้งสองระยะ ปัจจัยที่ทำให้โครงการประสบความสำเร็จคือ

- ทีมวิจัยมีการเติมเต็มความรู้จากการศึกษาดูงานกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ บ้านลวงเหนือ เพื่อเติมเต็มทักษะ ความรู้ด้านการบริหารจัดการกลุ่ม การจัดการตลาดในรูปแบบต่างๆ แหล่งตลาดปลอดสาร วิธีการ ขั้นตอนการขอรับรองผลผลิตและการสร้างเครือข่ายกลุ่มผู้ผลิตผักปลอดสาร เป็นต้น
- การทดลอง ลองผิด ลองถูกในการผลิตผักในชุมชน โดยการนำความรู้จากระบบภูมิปัญญาดั้งเดิมนำมาผสมผสานเข้ากับความรู้สมัยใหม่
- การร่วมหาแนวทางหนุนเสริมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในชุมชน โดยการให้การสนับสนุนทางด้านเงินทุน และความรู้เชิงวิชาการ เช่น เทศบาลเสริมงาม โรงพยาบาลเสริมงาม เป็นต้น
- การเติมทักษะและเครื่องมืองานวิจัย เพื่อหนุนเสริมกระบวนการดำเนินงาน
- ระบบการจัดการทีม เช่น การแบ่งบทบาทหน้าที่ตามความถนัดในการดำเนินงานตามกิจกรรมในแต่ละครั้ง
- สร้างรูปแบบการเรียนรู้ร่วมกัน โดยใช้วิธีการสร้างพื้นที่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับกลุ่มกลุ่มผู้ผลิต ผู้บริโภค และหน่วยงาน
- สร้างวิธีการเผยแพร่ข้อมูล การประชาสัมพันธ์ การดำเนินงานโครงการและการทำตลาดผักปลอดสารให้คนในชุมชนได้รับทราบ เช่น เสียงตามสาย วิทยุชุมชนและแผ่นพับ

จากการดำเนินงานระยะที่ ๑-๒ สามารถตอบวัตถุประสงค์การดำเนินงานที่ตั้งไว้ คือ การค้นหาแนวทางและการค้นหากลไกการจัดการตลาดสารเพื่อการพึ่งตนเองโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านนาบอน อย่างแท้จริงและการขยายผลในระดับต่อไปซึ่งอาจจะมีการขยายพื้นที่ตลาดไปยังพื้นที่อื่นๆ ในจังหวัดลำปางและการสร้างรูปแบบที่เหมาะสมกับการจัดการตลาดในพื้นที่ต่างๆ และยังซึ่งถือเป็นการสร้างเครือข่ายผู้บริโภคได้อีกด้วย

บรรณานุกรม

- กนกพร รัตนสุธีระกุล นางสาวอรุณวดี หงษ์อุดร. ๒๕๕๓. ตลาดนัดสีเขียว “ตลาดแห่งการรักใคร่แลกเปลี่ยน เรียนรู้พื้นบ้าน ปลอดภัยพิช” หจก. วนิดาการพิมพ์
- กังสดาล อยู่เย็น. ๒๕๔๔. “พลวัตชุมชนบ้านเป็ดใน ภายใต้แนวความคิดเศรษฐกิจพอเพียง” วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นัทรทิพย์ นาถสุภา. ๒๕๔๐. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์
- นภรณ์ หะวานนท์. ๒๕๕๐. ดัชนีความเข้มแข็งของชุมชน : ความกลมกลืนระหว่างทฤษฎีฐานรากกับข้อมูลเชิงประจักษ์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย : กรุงเทพฯ
- สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการและสำนักมาตรฐาน
- เบญจา อ่อนท้วม. ๒๕๓๑. กลวิธีในการทำงานกลุ่ม. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- พงษ์ศักดิ์ อังกสิทธิ์. ๒๕๓๔. ผู้นำและการพัฒนาภาวะผู้นำกลุ่มเกษตรกรในอำเภอสนทรายจังหวัดเชียงใหม่. ภาควิชาส่งเสริมและเผยแพร่การเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พรทิพย์ อุดมสิน และคณะ. มปป. สิทธิเกษตรกรในประเทศไทย : กระบวนการเรียนรู้กับระบบเกษตรกรรม. นนทบุรี : สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วรรุณี หล้าทุม. ๒๕๔๐. “ประสิทธิภาพของกลุ่มเกษตรกรตามความคิดเห็นของเกษตรกรตำบลในจังหวัดเลย” การค้นคว้าแบบอิสระวิทยาศาสตร์บัณฑิต (เกษตรศาสตร์) สาขาวิชาส่งเสริม
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. ๒๕๓๕. หลักการตลาด. กรุงเทพฯ : เอส. เอ็ม. เซอร์คิว. เพรส.
- อุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย. ๒๕๔๕. ชุดวิชาการวิจัยชุมชน. บริษัท เอส.
- อาร์.พรินท์ติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด: กรุงเทพฯ.
- อุษา โสทรจิตร. ๒๕๔๕. แนวทางในการพัฒนาธุรกิจชุมชน สำหรับกลุ่มผู้ผลิตกระต่ายจากใยสับประรดบ้านทรายมูล ตำบลบ้านเสด็จ อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.